

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Merili Laansoo

SISSETULEKU ARESTIMISE LUBATAVUS JA PIIRID

Magistritöö

Juhendja
dr iur Villu Kõve

Tartu
2019

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. SISSETULEKU ARESTIMISE LUBATAVUS	9
1.1. AJALOO LINE TAUST	9
1.2. ARESTITAV SISSETULEK	11
1.3. TÄIENDAVATEL EELDUSTEL ARESTITAV SISSETULEK	14
1.4. VARJATUD SISSETULEKU JA MUU HÜVE ARESTIMINE	20
2. SISSETULEKU ARESTIMISE PIIRANGUD	25
2.1. MITTEARESTITAV SISSETULEK	25
2.2. SISSETULEKU ARESTIMISE REGULATSIOONI MUUTMISE PROTSESS	27
2.3. ARESTIMISKEELD	30
2.4. ARESTIMISKEELD ÜLALPEETAVATE OLEMASOLUL	34
2.5. ARESTIMISE ULATUS	36
2.6. VÕRDLUSALUSTE RIIKIDE REGULATSIOONID	37
2.7. ARESTIMISE PROTSESS JA VIISID	42
3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE SISSETULEKU ARESTIMISEL	46
3.1. ASJASSEPUUTUVAD PÕHIÕIGUSED JA PÕHISEADUSE PÕHIMÕTTED	46
3.2. PÕHISEADUSPÄRASUSE FORMAALNE KONTROLL	51
3.3. RIIVE SOBIVUS JA VAJALIKKUS	53
3.4. RIIVE MÕÕDUKUS	56
KOKKUVÕTE	64
THE ADMISSIBILITY AND LIMITS OF THE ATTACHMENT OF INCOME	
SUMMARY	69
KASUTATUD MATERJALID	76

SISSEJUHATUS

Sissetuleku arestimine on reguleeritud täitemenetluse seadustiku¹ (edaspidi TMS) §-des 130jj. Riigikohus on korduvalt selgitanud, et TMS §-de 130-136 põhieesmärk on tagada võlgnikule tema suhtes korraldatava täitemenetluse tingimustes tema enda ja tema ülalpeetavate ülevõlpidamiseks minimaalselt vajalikud vahendid. Selleks näeb TMS § 131 ette võlgniku sissetulekud, millele ei saa üldse sissenõuet pöörata või millele saab seda teha erandjuhul. TMS § 132 näeb ette piirangud sissetulekute arestimisel nende suurusest lähtuvalt ja TMS § 133 näeb muu hulgas ette, et kui võlgniku sissetulek on laekunud tema arvelduskontole, siis kehtivad samasugused arestimise piirangud, nagu on sätestatud TMS §-des 131 ja 132.²

2018. a alguses jõustus täitemenetluse seadustiku muudatus, mis läks kohati ohtlikult lähedale inimväärikuse põhimõtte rikkumisele.³ See oli ka suuresti ajendiks käesoleva magistritöö kirjutamisele. 09.01.2018 jõustunud TMS § 132 lg 12 sätestas, et kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele, võib arestida kuni 20 protsenti käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud sissetulekust. Sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla kehtestatud toimetulekupiiri. Nimetatud säte tekitas suurt poleemikat ning teiste seas leidis ka õiguskantsler, et teatud olukordades võib säte sattuda vastuollu inimväärikuse põhimõttega. Säte jõudis antud kujul kehtida u 5 kuud ning 10.06.2018 hakkas kehtima redaktsioon, mis on jõus käesoleva hetkeni. TMS § 132 lg 12 ütleb, et kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele, võib sõltumata võlgniku suhtes läbiviidavate täitemenetluste arvust arestida ühes kuus kuni 20 protsenti sissetulekust, mis ei ole suurem kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud sissetulek, millest on maha arvatud Statistikaameti poolt avaldatud arvestuslik elatusmiinimum. Sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla Statistikaameti poolt avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi. Käesolevas paragrahvis sätestatud ei kohaldata lapse elatisnõude täitmisele.

Seadusemuudatuse materjalidest, millega pandi alus sissetuleku arestimise regulatsiooni olulisele muudatusele,⁴ ei ole võimalik aru saada, milline on olnud seadusandja tahe muudatuse kehtestamisel. Segast olukorda võimendas mitmetimõistetavalt sõnastatud sätte tekst. Samuti ei ilmne, millistest kaalutlustest on seadusandja lähtunud, et leida Eesti Vabariigi

¹ Täitemenetluse seadustik, RT I, 19.03.2019, 15

² RKTKm nr 3-2-1-36-10 p 13; RKTKm nr 3-2-1-3-08 p 11.

³ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. RT I, 30.12.2017; Õiguskantsleri Ü. Madise 28.03.2018 vastuskiri avaldajale, p 3.

⁴ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE materjalid.

põhiseadusega⁵ (edaspidi PS) kooskõllalisuse jaoks vajalik proportsionaalne tasakaal sissenõudja ja võlgniku huvide vahel. Ei nähtu ka mõjuanalüüsi võlgniku toimetulekule. Kahjuks puuduvad vastavad analüüsid ka praegusel hetkel, mistõttu on selgelt vajalik teema tõstatamine ja põhjalikum uurimine. Täiendavalt on vaja analüüsida, kas ja kuidas tagab muudatus võlgnikule ülevalpidamiseks minimaalselt vajalikud vahendid, mille olulisust on Riigikohus rõhutanud. Kuivõrd täitemenetlust viiakse läbi võlgniku suhtes, kellel on tekkinud makseraskused, võib eeldada, et tal puuduvad ka vahendid kvaliteetse õigusabiteenuse saamiseks ning see omakorda tingib olukorra, kus (praktilias) tekkinud õiguslikud küsimused ja probleemid ei saa piisavalt käsitlust.

Täitemenetlus on väga tihedalt seotud õiguskindluse põhimõttega ning selle ülesandeks on tagada tunnustatud kohustuste täitmine. Siiski ei suudeta praktikas seda ülesannet ideaalselt realiseerida ning seetõttu on täitemenetlust nimetatud ka Euroopa tsiviilkohtumenetluse Achilleuse kannaks.⁶ Paljude Euroopa Liidu liikmesriikide praktikas peetakse võlgniku arvelduskonto aresti ning seeläbi ka sissetulekute arestimist rahaliste nõuete puhul üheks tõhusaimaks meetmeks.⁷ Seega nähakse ühe meetme tõhustamises sageli ka kogu täitemenetluse efektiivsuse kasvu. Selline olukord on lisanud survet sissetulekute arestimise regulatsioonile. Lahendusi ja tasakaalu otsides on aga kohati kõrvale kaldunud õiguslikust poolest ning prevaleerivad emotsionaalsed lood headest ja halbadest võlgnikest ja võlausaldajatest. Seetõttu on väga tähis teemat analüüsida just õiguslikust seisukohast lähtudes ning hinnata, mis on oluline ja mis ebaoluline, millistele nõuetele seadusandja tahab kaitset anda ning kas kaitsta kõiki ühtviisi.

Teema olulisust rõhutavad ka Justiitsministeeriumi poolt kohtutäiturite juures läbiviidud järelevalved. Aruannetest nähtub, et väga sageli on probleemiks elatusmiinimumi tagamine võlgnikule⁸ ning aastate jooksul esinenud puudused on jäänud sisuliselt samaks.⁹ Tekib küsimus, miks see nii on. Kuigi täitemenetluse eesmärgiks on sissenõudja nõude rahuldamine võimalikult efektiivselt, ei tähenda see seda, et kohtutäituril oleks võlgniku kahjuks võimalik kõrvale kalduda seadusest tulenevatest kohustustest. Justiitsministeerium on ise leidnud, et

⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus, RT I, 15.05.2015, 2.

⁶ Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat kohtuotsuste täitmise tõhustamise kohta Euroopa Liidus: pangakontode arestimine. Brüssel 2006, lk 1.

⁷ B. Hess. Study No JAI/A3/2002/02 on making more efficient the enforcement of judicial decisions within the European Union: Transparency of a Debtor's Assets, Attachment of Bank Accounts, Provisional Enforcement and Protective Measures. Version of 2/18/2004, lk 18. I. Pavlovskaja. Pangakonto arestimine kaitsemeetmena Euroopa Liidu tasandil Euroopa pangakonto arestimise määruse valguses. Magistritöö. Tallinn, 2014, lk 7.

⁸ Justiitsministeerium. Kohtutäiturite ja pankrotihaldurite järelevalve aruanne. Tallinn, 2017, lk 7.

⁹ Justiitsministeeriumi poolt avaldatud aruannetes on igal aastal läbivalt toodud peamise probleemina välja arestimisele mittekuuluva summa tagamata jätmist, Justiitsministeeriumi aruandeid saab vaadata: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kohtutaiturid-ja-pankrotihaldurid>.

kindlasti tuleb edaspidi tähelepanu pöörata olukorrale, kus kohtutäitur arestib võlgniku kogu sissetuleku arestivaba osa arvestamata,¹⁰ kuid sellest hoolimata pole aastate jooksul nimetatud probleemile lahendust leitud.

Sissetuleku arestimise regulatsioon ei sõltu sellest, kas täitmisel on avalik-õiguslik nõue või eraõiguslik, sh kas võlausaldaja on eraisik või juriidiline isik. Arvestades, et täitemenetluse proportsionaalsuse jaoks on vajalik saavutada tasakaal sissenõudja ja võlgniku huvide vahel, tekib paratamatult küsimus, kas sissetuleku arestimise reeglid peaksid olema erinevate nõuete puhul samad. Kuivõrd tegemist on täitemenetluse üldiste küsimustega ning seos sissetuleku arestimisega pigem kaudne, peab käesoleva töö autor piiratud mahu tõttu loobuma antud teema käsitlesest.

Eestis räägitakse kahetsusväärset vähe võlgadesse sattumise ennetamisest, samal ajal kui nt Rootsis on see üks väga oluline komponent, kusjuures nõustamistöö on oluline kogu võlgade sissenõudmise protsessi juures.¹¹ Uuringud on näidanud, et mida suurem on täitemenetluses nõustamise roll, seda kiiremini nõuded täidetakse. Võlgniku toimetulekut toetav funktsioon peab rakenduma juba menetluse alguses, et ei tekiks vastuseisu.¹² Just seetõttu on oluline teha vastavad mõjuanalüüsid ning mh hinnata ka seda, kas arestimise ulatuse suurendamisega soodustatakse ka vastutustundetut laenamist. Käesolev töö sellel kahjuks peatuda ei saa, kuna tegemist on pigem teiste valdkondade uurimisesemega ning ka käesoleva töö maht seda ka ei võimaldaks.

Ka jääb käesolevast tööst mahu piiratus tõttu välja väga oluline ning potentsiaalselt täiesti eraldiseisva töö temaatika seoses ühisvara küsimustega. Seaduses puudub alus, et täitemenetluse toimingute tegemiseks saaks kohtutäitur abielus oleva võlgniku kontole ja sissetulekule sissenõuet pöörates lähtuda eeldusest, et kontrol olev raha või ühe abikaasa töötasanõue oleks võlgniku lahusvaras. Nõuetele sissenõude pööramiseks ei ole sissenõudja huvides lahusvara eeldust kehtestatud. Kui võlgnik on abielus, kehtib seega eeldus, et tegu on ühisvaraga ning võlgniku nõudele krediidasutuse vastu kontrol oleva raha käsutamiseks ja töötasu nõudele saab sissenõude pöörata üksnes juhul, kui täitedokument on mõlema abikaasa suhtes, teine abikaasa on sissenõude pööramisega nõus või ühisvara on jagatud.¹³

¹⁰ Justiitsministeerium. Kohtutäiturite ja pankrotihaldurite järelevalve aruanne. Tallinn, 2017, lk 14.

¹¹ Kronofogden. Information about the Swedish Enforcement Authority. *Sine loco, sine anno*, lk 1.

¹² M. Andenas, B. Hess, P. Oberhammer. Enforcement Agency Practice in Europe. British Institute of International and Comparative Law (BIICL) 2005, lk 42-43; D. Ghelani. How Using Technology can help vulnerable households. *Enforcement News*, 2017, lk 7.

¹³ RKTko nr 3-2-1-111-16, p 40.3.

Kuivõrd sissetuleku mõiste viitab, et tegemist on kaitsega, mida seadusandja pakub vaid füüsilisele isikule, jäävad käsitlest välja ka kõik küsimused, mis seonduvad juriidiliste isikutega, sh füüsilisest isikust ettevõtjaga.

Käesoleva töö eesmärgiks on vastata küsimusele, millistel alustel on sissetuleku arestimine lubatud ning millised on arestimise piirid ning kuidas on seeläbi tagatud põhiseadusega kooskõllalisuse jaoks vajalik proportsionaalne tasakaal võlgniku ja sissenõudja huvide vahel. Küsimusele vastamiseks toetutakse teiste riikide regulatsioonidele, olemasolevale kirjandusele ja kohtupraktikale. Töö hüpoteesideks on: 1) sissetuleku arestimise regulatsioon ei taga võlausaldaja ja võlgniku huvide tasakaalu, 2) sissetuleku arestimise regulatsioon on segane ning ei toeta üldisi täitemenetluse eesmäärke.

Töö eesmärgi täitmiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks kasutatakse töös süsteemset ja võrdlevat uurimismeetodit. Meetodi valiku tingis asjaolu, et teema kohta on väga vähe õiguslast kirjandust ning lähtuda tuli peamiselt võrdlusaluste riikide seadusandlusest. Lisaks annab võrdlev meetod täiendavaid võimalusi ja ideid uute lahenduste leidmiseks. Eesti normatiivmaterjalide tõlgendamisel kasutatakse töös teleoloogilist, süsteemset, ajaloolist ning grammatilist meetodit. Olulisteks orientiirideks õigusnormide tõlgendamisel on Riigikohtu seisukohad, kasutatud on ka Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat.

Võrdlusalusteks riikideks on Rootsi, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Suurbritannia ja Hispaania. Võrdlusalused riigid on valitud lähtuvalt täitemenetluse süsteemidest. Oluline oli asjaolu, et igast erinevast süsteemist oleks vähemalt üks riik, sest taustsüsteem mõjutab oluliselt kogu protsessi, sh võlgniku kaasatust ja huvide tasakaalustatust. Lisaks mõjutas riikide valikut ka materjalide kättesaadavus. Tuleb nentida, et kirjandust on antud teema kohta vähe ning peamiselt tuli lähtuda riikide seadusandlusest ning riikide endi poolt Euroopa Komisjonile esitatud infost. Riikide valikut piiras ka soov vältida töö muutumist liigselt referatiivseks.

Laialt vaadatuna saab eristada nelja erinevat täitemenetluse süsteemi.¹⁴ Haldussüsteemi puhul viib täitemenetlust läbi haldusorgan, mis on eraldatud kohtusüsteemist. Sellises vormis täitemenetlused toimivad nt Soomes ja Rootsis. Eraõiguslikele kohtutäituritele orienteeritud süsteemi puhul viivad täitemenetlust läbi kohtutäiturid, kes on küll riigi poolt nimetatud, kuid

¹⁴ Alternatiivselt on täitemenetlust liigitatud ka lähtuvalt kohtutäiturite staatusest: sel juhul liigitatakse süsteeme avalik-õiguslikuks, eraõiguslikuks ning segasüsteemiks. Selle kohta saab lugeda – J. Lhuillier, d. Lhuillier-Solenik, G. C. Nucera, J. Enforcement of court decisions in Europe. Report prepared by the Research Team on enforcement of court decisions. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ).

ei kuulu kohtu koosseisu. Siinkohal saab näidetenä tuua enamuse Ida-Euroopa riikidest, sh Eesti, aga ka Prantsusmaa, Šotimaa, Portugali, Belgia. Järgmisena saab välja tuua kohtukeskse süsteemi, kus nagu nimigi viitab viivad täitemenetlust läbi kohtud. Antud süsteemide ülesehitus ja korraldus on väga erinev. Austrias viib täitemenetluse eraldiseisva menetlusena läbi kohtuametnik. Seevastu Hispaanias otsustakse lahendi täitmine sama asja raames kohtuniku poolt. Viimase süsteemina saab nimetada nn segasüsteemi, kus arestimise protseduuri viib läbi kohtutäitur, kuid sisulise otsuse on teinud kohus. Ka siin esineb erinevusi protseduuri ülesehituses. Näiteks Saksamaal on kohtutäituriid küll kohtuametnikud, kuid peavad oma büroosid kohtust väljaspool, alludes kohtu kontrollile. Arestimine toimub kohtuametniku kirjaliku otsuse alusel ning võlgnikku eraldi ära ei kuulata. Suurbritannias seevastu korraldab kohtulahendi täitmise sama kohtunik, kes otsuse tegi. Küll aga on täitmiseks vajalik täiendav otsus. Lahendi täitmise üle otsustamine toimub kahes etapis: esmalt võlausaldaja avalduse menetlemine, teiseks võlgniku ärakuulamine. Reaalselt viib arestimise läbi selle eest vastutav kohtuametnik.¹⁵

Töö koosneb kolmest peatükist ja kokkuvõttest. Esimeses peatükis käsitletakse sissetuleku arestimise lubatavust: sissetuleku arestimise aluseid ajaloos, avatakse arestimisele kuuluva sissetuleku mõiste, tuuakse välja teatud sissetulekute arestimise jaoks vajalikud täiendavad eeldused. Esimeses peatükis leiab käsitlemist varjatud sissetuleku arestimise teema ning esitatakse ka võrdlusaluste riikide regulatsioonid. Teises peatükis analüüsitakse sissetuleku arestimise piiranguid. Välja tuuakse sissetuleku arestimise ulatus, arestimise viisid ja protsessuaalsed küsimused. Nagu võrdlevale uuringule kohane kõrvutatakse Eesti regulatsiooni ka võrdlusaluste riikide omadega. Viimases peatükis keskendutakse sissenõudja ja võlgniku huvide vahel tasakaalu leidmisele lähtudes põhiseaduslikust mõõtmest. Kokkuvõttes esitatakse järeldused sissetuleku arestimise lubatavuse ja piiride kohta, tuuakse välja seatud hüpoteeside tulemused ning tehakse ettepanekud.

Sissetuleku arestimise kohta puuduvad eraldi allikad ning antud teemat on avatud vaid teiste täitemenetlust käsitlevate teoste raames. Töö toetub suures ulatuses seadusandlusele, kusjuures väärrib märkimist, et võrdlusaluste riikide seadusandlus pole viimase 10 aasta jooksul oluliselt muutunud.¹⁶ Lisaks annab erinevate Euroopa Liidu riikide täitemenetlustest põgusa ülevaate ka Euroopa Komisjoni koduleht. Põhilisteks allikateks on Riigikohtu lahendid, Euroopa

¹⁵ M. Andenas, jt. Viidatud töö, lk 31-38.

¹⁶ Käesoleva töö autor on võrdlusaluste riikide pädevate spetsialistidega e-posti teel olnud ühenduses ning saanud kinnituse, et Euroopa Komisjoni kodulehel ning töös viidatud muud aktid pole aegunud ning on asjakohased. Seega võib järeldada, et ka 2000ndate aastate alguses avaldatud kirjandus on ajaproovile vastu pidanud.

Inimõiguste Kohtu lahendid ning B. Hess'i ja M. Andenas'e võrdlevad uuringud. Töö toetub järgmistele õigusaktidele: Eesti Vabariigi põhiseadus ja täitemenetluse seadustik ning võrdlusaluste riikide sissetuleku arestimist reguleerivad aktid. Lisaks on viidatud ka teistele seadustele.

Töös esineb mitmeid viiteid täitemenetluse praktikas esile kerkinud probleemidele ja tähelepanekutele. Tegemist on käesoleva töö autori viimase 10 aasta tööalaste kokkupuudete ja kogemustega. Tõsi, suuremas osas on tegemist näidetega Tartu tööpiirkonnast ning ei pruugi olla üldistatavad kogu Eestile.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: täitemenetlus, vara arestimine, põhiõigused, kohtutäiturid.

1. SISSETULEKU ARESTIMISE LUBATAVUS

1.1. Ajalooline taust

Taasiseseisvunud Eesti esimene täitemenetluse seadustik võeti vastu 1993. aastal (edaspidi TMS₁₉₉₃).¹⁷ Enne seda oli täitemenetlus reguleeritud Eesti NSV tsiviilprotsessi seadustikus¹⁸ §-des 326jj. Võlgniku sissetuleku arestimine oli reguleeritud §-s 385, mille lg 1 kohaselt sai arestida 50% isiku sissetulekust kui täitmisel olid alimendid, kehavigastuse või mõne muu terviserikkega, samuti toitja surmaga tekitatud kahju hüvitamine ning riigi, kooperatiivi ja ühiskonna varale või kodaniku isiklikule varale kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine ning 20% kõigi teiste nõuete puhul kui seaduses polnud sätestatud teisiti. Kusjuures sätestas § 385 lg 3, et piirangud ei laiene kinnipidamistele parandusliku töö kandmise ajal ning juhul kui sissenõudmisel on alimendid alaealise lapse kasuks. ENSV Tsiviilprotsessi seadustiku § 388 kohaselt sai sotsiaalkindlustuse korras makstavatele toetustele ja kolhooside vastastikuse abistamise kassade poolt makstavatele toetustele pöörata nõude vaid siis kui tegemist oli alimentide sissenõudmisega ning selle kohta oli tehtud vastav eraldiseisev kohtuotsus või rahvakohtuniku määrus ja kohtuotsuse alusel ka tervisekahju, kehavigastuse või toitja surma põhjustamise tõttu väljamõistetud kahjuhüvitisega. Sama seaduse § 389 sätestas ka loetelu summadest, millele ei saanud sissenõuet üldse pöörata: vallandamistoetus ja puhkuse kompensatsioon (v a kui tegemist oli alimentidega, p 1), komandeeringuga seotud kulude hüvitised (p 2), ühekordsed preemiad (p 3), lasterikaste ja vallasemade riiklik toetus (p 4), lapse sünnitoetus (p 5), matusetoetus (p 6).

TMS₁₉₉₃ puudus sissetuleku arestimise regulatsioon, küll aga reguleeris TMS₁₉₉₃ § 64 pangaarvele või hoiusele sissenõude pööramist. Nimetatud sätte lg 2 teise lause kohaselt ei kuulunud arestimisele hoius ühe minimaalpalga piires iga võlgnikuga koos elava perekonnaliikme kohta. Seadust muudeti küll mitmeid kordi, kuid pangakonto või hoiuse arestimise regulatsioon püsis sama.

2003. aastal algatati täitemenetluse seadustiku muutmine, mille tulemusena jõustus 01.01.2006 tänaseni kehtiv täitemenetluse seadustik.¹⁹ TMS eelnõu eesmärgiks oli luua mitmeid kordi muudetud TMS₁₉₉₃ asemel uus, süsteemne täitemenetluse regulatsioon. 2003. a koostatud seletuskirjas on märgitud, et regulatsioon peab vastama õigusriigis kehtivatele põhimõtetele -

¹⁷ Täitemenetluse seadustik RT I 1993, 49, 693

¹⁸ Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeks. Vastu võetud 12.06.1964. Tallinn, Olion, 1990.

¹⁹ Täitemenetluse seadustiku 143 SE eelnõu andmed. Kättesaadavad: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8edd9f33-5b8d-3a9e-8150-b1d3614dc245/T%C3%A4itemenetluse%20seadustik>.

andma ühelt poolt vajalikku kaitset võlgnikele ja teiselt poolt sissenõudja käsutusse tõhus süsteem, mille abil nõudeid maksmata panna. Toonast olukorda ei saanud eelnõu koostajate arvates pidada täiesti rahuldavaks kummaski punktis.²⁰

2006. a jõustunud TMS-s sätestati sissetuleku arestimise regulatsioon, regulatsiooni lisamise põhieesmärgiks oli kõrvaldada kehtivas õiguses valitsev segadus ja lüngad küsimuses, milliseid võlgniku sissetulekuid ja millises suuruses võib arestida.²¹

2006. a jõustunud seadustikus polnud eraldi sätestatud, mida sissetulekuks peetakse. TMS § 130 lg 1 ütleb, et töötasunõude või muu sellesarnase sissetuleku maksmise nõude arestimisega omandatud pandiõigus ulatub ka pärast arestimist sissenõutavaks muutuvatele summadele. Seega sai sellest teha järelduse, et sissetulekuks peetakse eelkõige töötasu ja sellesarnast laekumist. Sissetuleku mõiste avati seaduse tasandil 2015. aastal, jättes selle avatud loeteluks. Kuna sissetuleku mõiste avamine on kehtiva regulatsiooniga võrreldes sama, siis on seda täpsemalt käsitletud arestitava sissetuleku alapeatükis.

2006. a jõustunud TMS-ga sätestati uuesti sissetulekud, millele sissenõuet pöörata ei saa, kuna leiti, et teatud toetused peavad olema absoluutse kaitse all. 2003. a seletuskirjast on näha, et soov oli kõrvaldada siis kehtinud suhteliselt ainulaadne olukord, mis lubas (keeldu ei olnud otseselt sätestatud) sissenõuet pöörata ka nt lapsetoetusele. Kuna ka see regulatsioon on püsinud suhteliselt sarnasena ning muutunud on vaid toetuste loetelu, siis leiab selle ka käsitlemise arestimisele mittek kuuluva sissetuleku alapeatükist.²²

2006. a jõustunud TMS-ga parandati ka seni kehtinud ebapiisav kord võlgniku arestitavate sissetulekute suuruse määramisel. Enne muudatust reguleeris sissetuleku arestimise ulatust peamiselt TMS₁₉₉₃ § 64¹⁵ (sisu sama nagu eeltoodud §-s 64) ning sätted eriseadustes (palgaseadus, riikliku pensionikindlustuse seadus). Uue normi lisamisega sooviti saavutada universaalne arestimine kõikide sissetulekute kohta (va pensionidele sissenõude pööramine). Tähtsaim muudatus võrreldes 2006. a eelnenud olukorraga oli see, et sissetulekute arestitava osa suurus seati sõltuvusse võlgniku ülalpeetavate olemasolust ja neile faktilise elatise maksmisest. Uue regulatsiooni mõte oli tagada võlgnike õiglasem kohtlemine.²³

²⁰ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE, seletuskirja üldinfo, lk 39.

²¹ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE, 7. pkt 2. jao selgitused, lk 50.

²² Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE § 131 selgitused.

²³ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE § 134 selgitused.

2003. a seletuskirjast nähtub ka see, et mittearestitavate summade reguleerimisel on eeskujuks võetud eelkõige Soome ja Belgia süsteemid (v a osas, mis puudutab arestitava osa suuruse sõltuvust ülalpeetavatest), neid veidi muutes. Eelnõus loobuti kavast anda mittearestitavad summad kroonides, sest see eeldaks iga paari aasta tagant seaduse muutmist. Kroonid asendati minimaalpalgal põhinevate arvutustega. Täpsemaid selgitusi, miks on valitud minimaalpalk, eelnõu seletuskirjas pole. TMS sätestab lisaks sellele summale, mida ei tohi arestida ka selle kui palju võib arestida. TMS § 132 lg 3, mille kohaselt võib mittearestitavat summat ületavast sissetuleku osast kuni viiele palga alammäära suurusele summale vastavale osale arestida kaks kolmandikku, seda ületavast sissetulekust kogu sissetuleku, tingimusel, et arestitav summa ei ületa kahte kolmandikku kogu sissetulekust. Arestimise ulatuse näitlikustamiseks on seletuskirjas toodud ka mõned arvutuskäigud.²⁴ Kuna ka see regulatsioon on püsinud muutumatuna, siis selle eesmärgid toodud vastavas alapeatükis.

TMS § 135 reguleerib varjatud sissetuleku arestimist. Regulatsiooni kehtestamisega sooviti kaasa aidata nende juhtumite lahendamisele, kus võlgniku suhtes kohustatud isik ei maksa võlgniku teenuse eest raha mitte võlgnikule endale, vaid mingile teisele isikule (nt võlgniku abikaasale). Sel juhul eeldab seadus, et sisuliselt on tegu tasuga võlgniku teenuse eest ning seetõttu võib sellele nõudele (teise isiku nõue võlgniku suhtes kohustatud kolmanda isiku vastu) sissenõude pöörata, nagu oleks see võlgniku nõue.²⁵ 2006. a jõustunud seadustiku TMS § 135 lg 2 reguleeris olukorda, kus võlgnik hakkab arestimise kartuses tegema kolmandale isikule tasuta või väga väikese tasu eest tööd ning seaduse tasandil prooviti seda vältida. Seletuskirja kohaselt pidi regulatsiooni saama kohaldada ka ümbrikupalkade maksmisel ning ei tohtinud olla tähtsust sellel, kas võlgnik on teiste isikutega sissenõudja kahjustamises kokku leppinud või mitte. Piisas sellest, et sissenõudja nõuet ei ole võimalik teiste vahendite arvel rahuldada.²⁶ TMS § 135 lg 2 sai kehtida veidi üle kuu kui see tunnistati kehtetuks. Kusjuures pole seaduse muudatuse materjalidest näha, mis põhjustel seda tehti.²⁷

1.2. Arestitav sissetulek

Sissetulek on võrreldes muu varaga täitemenetluses mõnevõrra suurema kaitse all, mistõttu on oluline teada, mida sissetulekuks peetakse. Sissetuleku mõiste on sätestatud TMS §-s 130 lg-s 1¹. Säte ei anna ammendavat loetelu, mida sissetulekuks pidada, vaid ütleb, et sissetulekuks

²⁴ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE § 134 selgitused.

²⁵ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE, § 137 selgitused.

²⁶ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE, § 137 selgitused.

²⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku, täitemenetluse seadustiku ja nendega seonduvate teiste seaduste muutmise seadus 779 SE.

loetakse eelkõige võlgniku töötasu või muud sellesarnast tasu, päevaraha, konkurentsist hoidumise tasu, intellektuaalse omandi üleandmisest või kasutada andmisest saadavat tasu, pensioni, dividende ning kaupa, teenust, loonustasu või rahaliselt hinnatavat soodustust, mida isik on saanud seoses töö- või teenistussuhtega, juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmeks olekuga või pikaajalise lepingulise suhtega. Seega saab sissetulek olla nii rahaline kui ka muu hüve (hüvede loetelu on üle võetud erisoodustuse mõistest, mis on sätestatud tulumaksuseaduse²⁸ § 48 lg-s 4). Sissetuleku mõiste on jäetud lahtiseks, et mitte piirata arenevas ühiskonnas erinevate teenimisvõimalustega kaasnevate laekumiste arvestamist isiku sissetuleku hulka.²⁹ Riigikohus on selgitanud, et kuigi sissetuleku mõiste on TMS § 130 lg-te 1 ja 1¹ kohaselt lahtine, tuleneb TMS § 130 lg-test 1 ja 1¹ üheselt, et sissetulekuks on üksnes töötasu ja sellega sarnased (tasu maksmises seisnevad) laekumised.³⁰ Riigikohus on oma praktikas leidnud, et sissetulekuks kvalifitseerub ka enammakstud tulumaksu tagastusnõue, puhkusetasu, saadavad toetused ja hüvitised, riiklik elatis.³¹ Sissetulekuks ei kvalifitseeru ühekordsed summad, mis on saadud kinkena või vara võõrandamisest.³²

Lisaks on Riigikohus oma lahendites rõhutanud, et isegi olukorras, kus võlgnik ei saa TMS §-s 130jj nimetatud sissetulekut, tuleb võlgnikule täitemenetluse seadustikku eesmärgipäraselt ja põhiseadusega konformselt tõlgendades tagada miinimumkaitse ning eluks elementaarselt vajalik (mh toit, küte jne) või selle ostmiseks vajalik raha.³³ Seega kui mittetöötavale võlgnikule laekub ühekordne ühe kuu palga alammäärast suurem summa, nt tulu vara võõrandamisest, ei saa seda küll lugeda sissetulekuks TMS § 130 jj mõttes, kuid võlgnikule tuleb tagada miinimumkaitse TMS § 66 lg 1 p-de 3, 12 ja § 110 kaudu.³⁴ Ka sellest seisukohast on Riigikohus teinud erandi puhuks kui võlgnik on ülalpeetav, nt leidis Riigikohus, et vajalik kaitse on tagatud võlgniku ülalpidamise kaudu juhtudel, mil võlgnik viibib kinnipidamisasutuses.³⁵

Võrreldes Eesti regulatsiooni teiste riikide omaga, tuleb nentida, et need on sisuliselt sarnased osas, mida peetakse sissetulekuks. Arestitavat sissetulekut, millele seadus annab ka teatud kaitse, avatakse samade tunnuste abil – perioodilises laekumistes ning seotus töö- või ametialase tegevusega. Näiteks Rootsi täitemenetluse seadustiku³⁶ (rootsi keeles

²⁸ Tulumaksuseadus T I, 28.12.2018, 51.

²⁹ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 803 SE, seletuskiri § 130 selgitused, lk 9.

³⁰ RKTKm nr 2-16-12972 p 22, RKTKm nr 3-2-1-166-16 p 15; RKTKm nr 3-2-1-124-16 p 10; RKTKm nr 3-2-1-62-15 p 15.

³¹ RKTKm nr 3-2-1-124-16 p 10.

³² RKTKm nr 3-2-3-08 p 17.

³³ RKTKm nr 2-16-12972 p 23.

³⁴ RKTKm nr 3-2-1-3-08 p 17.

³⁵ RKTKm nr 3-2-1-62-15 p 15.

³⁶ Kättesaadav: <http://policehumanrightsresources.org/wp-content/uploads/2016/08/Enforcement-Code-Sweden-1981.pdf>.

Utsökningsbalk, edaspidi lühendatult UT) 7. peatüki esimene paragrahv annab loetelu sissetulekutest, mida saab seaduses ettenähtud ulatuses arestida. Nendeks on: töötasu, muu tööalaste teenete eest saadud hüvitis, perioodilised maksed patendi või intellektuaalse omandi õiguste kasutamise eest, pensioni või muu perioodilise kindlustuse, hüvitise maksed, haigushüvitised, vanemahüvitised, rehabilitatsiooni hüvitised ning muud maksed, mis on tehtud haiguse, töötuse, hariduse, sõjaväekohustuse täitmise jms tõttu. Prantsusmaa täitemenetluse seadustiku³⁷ (prantsuse keeles *Code des procédures civiles d'exécution*, edaspidi lühendatult CPCE) 2. peatüki art 112 sätestab sarnase loetelu. Hispaanias on täitemenetluse reeglid sätestatud tsiviilmenetluse seadustikus³⁸ (hispaania keeles *Ley Enjuiciamiento Civil*, edaspidi lühendatult LEC), mille artikkel 607 sätestab, et töötasud, pensionid ja muud tasud kuuluvad arestimisele ettenähtud ulatuses.

Soome täitemenetluse seadustiku³⁹ (soome keeles *Ulosottokaari*, edaspidi lühendatult UL) 4. peatüki § 2 toob välja, mida arestitavaks sissetulekuks peetakse: kõik era- või avalikus sektoris töösuhtes saadud tasud ja mitterahalised hüvitised (reisikulude või oma tööriistade kasutamise ja muude tööde tegemiseks vajalike muude kulude mõistlik hüvitamine jäetakse arestimisest välja). Lisatud on, et töötasu käsitlevad sätted kehtivad ka: 1) pensioni- ja päevaraha hüvitisele, mida makstakse palga asemel ja mille kinnipidamine ei ole seadusega keelatud; 2) füüsilisele isikule patendiõiguse, autoriõiguse ja muu vastava õiguse üleandmise või kasutamise eest makstud hüvitisele; 3) stipendiumile.

Saksamaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁴⁰ (saksa keeles *Zivilprozessordnung*, edaspidi lühendatult ZPO) § 850jj reguleerivad sissetuleku arestimist. Sissetuleku olemus on sarnane ülaltoodule.

Suurbritannia on angloameerika õigussüsteemiga riik, kus kehtib pretsedendi õigus. Seetõttu on sealne õiguse rakendamine teistsuguse ülesehituse ja loogikaga. Sissetulekute arestimist reguleerib sissetulekute arstimise akt (inglise keeles *Attachment of Earnings Act*, edaspidi lühendatult AEA).⁴¹ Sissetuleku arestimiseks on vajalik võlausaldajal eraldi kohtu poole

³⁷ Kättesaadav :

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=DF818162C84403954D6BA66084792FD7.tplgfr34s_1?idSectionT A=LEGISCTA000025026737&cidTexte=LEGITEXT000025024948&dateTexte=20190214.

³⁸ Kättesaadav: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323&tn=1&p=20151028&vd=#a6070>

³⁹ Kättesaadav: https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2007/en20070705_20070987.pdf

⁴⁰ Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

⁴¹ Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/32>

pöörduda.⁴² AEA art 24 lg 1 kohaselt käsitletakse sissetulekuna töötasu ning tööandja poolt makstavaid muid tasusid.

Käesoleva töö autor leiab, et arestitava sissetuleku olemus on üldjoontes selge ning kiiresti arenevas ühiskonnas pole tõepoolest mõttekas täpselt sissetulekut defineerida ning selle avamiseks piisab seaduses välja toodud ning praktikas täpsustatud tunnustest: perioodilisus või tööalane panus.

1.3. Täiendavatel eeldustel arestitav sissetulek

Mitte kõikide sissetulekute arestimine pole TMS § 131 lg 1 kohaselt lubatud (piirangud on täpsemalt lahti seletatud peatükis 2.1.). TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetuleku arestimiseks on vajalik järgnevate TMS §-s 131 lg-s 2 sätestatud eelduste täitmine: 1) sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii sissenõudja nõude täielikule rahuldamisele; 2) arestimine on nõude liiki ja sissetuleku suurust arvestades õiglane; 3) tegu on TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulekuga; 4) sissenõudja on esitanud avalduse; 5) kohtutäitur kuulab võimaluse korral võlgniku enne otsuse tegemist ära.⁴³

Nimetatud eeldused on vähemalt osaliselt problemaatilised ja vaieldavad. Kuna neid eeldusi pole ka lahti seletatud, on raske mõista, mis on olnud seadusandja tahe nende kehtestamisel. Esimese eelduse (sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii sissenõudja nõude täielikule rahuldamisele) täitmisel praktikas on kohtutäiturid leidnud, et antud tingimus on tegelikkuses enamikel juhtudel täidetud ning seda kahel põhjusel. Esiteks kui võlgnikul puuduvad muud sissetulekud ja vara, saab juba eeldada, et nõuet pole võimalik muul moel täita ja järelikult võib koheselt asuda arestima loetelus olevat sissetulekut. Teiseks ka seetõttu, et eelduses on kirjas, et arestimine peab viima nõude täielikule rahuldamisele. Täitemenetluses on keskmine nõude suurus 2091 eurot⁴⁴ ning reeglina võlgniku sissetulek nii suur ei ole, mistõttu polegi võimalik nõude terves ulatuses rahuldamine ühekordselt. Seega on praktikas nimetatud eeldus muutunud sisutühjaks. Ilmselt ei tohiks siiski sissenõude pööramist sissetulekule lugeda ebaõnnestunuks üksnes sel põhjusel, et hetkel sissenõutavaks muutunud sissetuleku osa ei kata kogu nõuet ning arvestada tuleks nõuet ajalise mõõtmisega. Avalik-õigusliku sissenõudja puhul võib üheks kriteeriumiks olla nõude täitmise aegumise tähtaeg. Juhul, kui on selge, et sissetuleku arestist laekuvad vahendid ei võimalda nõuet täies ulatuses

⁴² M. Andenas jt. Viidatud töö, lk 145; HM Courts & Tribunal Service. Attachment of earnings. *Sine loco, sine anno*, lk 1.

⁴³ TrtRnKm nr 2-18-4305 p 14.

⁴⁴ H. Kranich, A. Sarapuu. Võlgniku ja võlausaldaja vastanduvate huvide tasakaal täitemenetluses. Sotsiaaltöö 1/2018, lk 45.

rahuldada enne täitmise tähtaja möödumist, tuleb asuda seisukohale, et sissenõude pööramine sissetulekule ei ole tulemuslik ja sissenõue tuleb pöörata ka võlgniku muule varale. Eraõigusliku sissenõudja puhul on oluline rahuldada nõue kõige kiiremal viisil ning siis ei pruugi aegumise periood olla sissenõudja seisukohast proportsionaalne.⁴⁵ Lisaks võib juhtuda, et isegi erandit rakendades ei õnnestu nõuet mõistliku perioodi ega ka aegumise saabumiseni täita.

Riigikohus on selgitanud, et esimese eelduse rakendamiseks on vajalik võlgniku muu vara puudumine või olemasoleva vara on mittearestitavus (nt teatud vallasasjad TMS § 66 kohaselt) või selle vähene väärtus, mistõttu ei ole õnnestunud sissenõudja nõuet rahuldada, või eelduslikult ei õnnestu nõuet rahuldada muul põhjusel. Kõnealuse eelduse täitmiseks peab kohtutäitur üldjuhul olema teinud mõistlikud pingutused võlgniku muu vara leidmiseks ja arestimiseks. Riigikohus nendib samuti, et ei ole võimalik täpselt ette kindlaks määrata ajalist piiri, millal saab lugeda täitemenetluse võlgniku muu vara suhtes ebaõnnestunuks. Nii võib mõne võlgniku korral olla olemas arvestatav lootus vara tekkimiseks tulevikus, nt pärandina (kui käimas on pärimismenetlus või kohtuvaidlus pärandvara kuuluvuse üle) või muul viisil. Ebaõnnestunuks lugemine sõltub konkreetsest täitemenetlusest. Üldise kriteeriumina ajalise piiri kohta tuleks lähtuda mõistlikust ajast. Ebaõnnestumisele võib nt viidata vahetult enne täitemenetlust mõne teise sissenõudja nõude alusel korraldatud täitemenetluse tagajärjetus vms.⁴⁶

Teise eelduse kohaselt peab arestimine olema nõude liiki ja sissetuleku suurust arvestades õiglane. Täitemenetluses kehtib formaliseerituse printsiip, mille kohaselt on kohtutäituri ülesandeks kontrollida, kas täitedokument vastab formaalselt seaduse nõuetele, kuid kohtutäituri ei ole õigust kontrollida ega tõlgendada täitedokumendi sisu.⁴⁷ Samas tuleb täitemenetluse formaliseerituse printsiibist lähtuda ka üksiktoimingute tegemisel, nii oleks toiming täitemenetluse formaliseerituse põhimõttega vastuolus näiteks juhul, kui kohtutäitur asuks hindama, kelle huvid võivad (eelnevalt teises menetluses) arestitud vallasvara käsutamisel kahjustatud saada.⁴⁸ Hinnates, kas arestimine on nõude liiki ja sissetuleku suurust arvestades õiglane, ei kontrolli kohtutäitur küll nõude materiaalseid eeldusi, kuid siiski lasub tal kohustus kõrvutada nõude sisu ja võlgniku sissetuleku suurust. Kohtutäituri otsusest ei sõltu küll täitedokumendi olemasolu, kuid see võib oluliselt mõjutada selle täidetavust.

⁴⁵ V. Kutšmei. Kohtutäituri kaalutusõigus. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu, 2012, lk 61.

⁴⁶ RKTKm nr 2-18-4482 p 17.2

⁴⁷ A. Alekand. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu Ülikool. Tartu, 2009, lk 58; RKTKm nr 3-2-1-132-07 p 11.

⁴⁸ RKTKo nr 3-2-1-25-05 p 12.

Valides nõude täitmiseks sellise viisi teeb kohtutäitur kaalutlusotsuse, mis on vajalik selleks, et tagada proportsionaalsuse põhimõtte järgimine ning menetluslike otsuste õiglus üksikjuhtumil.⁴⁹ Riigikohus on märkinud, et seadusandja peab kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ega tohi nende sätestamist delegeerida täitevvõimule,⁵⁰ rääkimata olukorrast, kus selline kohustus antakse edasi avalik-õiguslikku ametit pidavale vaba elukutsega kohtutäiturile. Sissetuleku arestimine on selgelt põhiõiguste riive ning kui arestida sissetulek, mis on määratud eesmärgiga tagada muud põhiõigust, on vaieldav kohtutäituritele sellise õiguse andmise kooskõlalisus. Samas märgib Alekand, et seadusandjal ei ole võimalik kehtestada ilma igasuguse valikuvõimaluseta ammendavaid menetlusreegleid kõigi elus ettetulevate situatsioonide jaoks.⁵¹ Seetõttu ongi teatud juhtudel vajalik anda menetlejale kaalutlusõigus ja kohustus vastavate tingimuste esinemisel toimingu tegemisest keelduda või teha toiming erilisel viisil.⁵² Kusjuures on oluline, et täitevvõim võib seadusega kehtestatud põhiõiguste piiranguid üksnes täpsustada, mitte aga kehtestada täiendavaid piiranguid.⁵³

Kohtud on leidnud, et õigluse nõue, on täidetud nt elatise sissenõudmise puhul⁵⁴ ja juhul kui kogunõue pole võlgnikku sissetuleku suurusega võrreldes ebaoproportsionaalselt suur.⁵⁵ Riigikohus on antud eelduse kohaldamisel selgitanud, et arvestada tuleb kõiki asjaolusid, mille põhjal saab teha järeldusi selle kohta, kas sissenõude pööramine võlgniku sissetulekule on õiglane. Kohtutäituril tuleb TMS § 131 lg 2 eesmärgipärase tõlgendamise kaudu arvestada konkreetse täitemenetluse poolte, eelkõige võlgniku ja sissenõudja õigustatud huve ja majanduslikku olukorda, et teha õiglane otsus. Esmalt tuleb arvestada nõude liiki ja sissetuleku suurust, kuid need on vaid osa kriteeriumeist, mida arvestada. Selline eelkõige nõude liigi ja sissetuleku suuruse arvesse võtmine tagab maksimaalselt poolte huvidest lähtumise, arvestades esmalt seda, et üldjuhul ei või sissetulekut (töövõimetoetust) võlgniku huvidest lähtudes arestida, kuid erandjuhtudel kõiki asjaolusid koos kaaludes on see piiratult võimalik. Riigikohus märgib, et kui sissenõudja paneb täitemenetluses maksma nt elatise või (deliktilise) kahju hüvitamise nõude, võib töövõimetoetusele sissenõude pööramine olla õiglasem kui mõne muu nõude korral, kuid ka sel juhul tuleb arvestada kõiki asjaolusid kogumis.⁵⁶ Kohtud on ka rõhutanud, et asjaolud, miks arestimine on ebaõiglane, peab välja tooma võlgnik.⁵⁷ See on igati mõistetav kuna kohtutäituril endal puuduvad andmed õigluse hindamiseks kogu ulatuses.

⁴⁹ A. Alekand. Viidatud töös, lk 53.

⁵⁰ RKPJKo nr 3-4-1-10-02 p 24.

⁵¹ A. Alekand. Viidatud töös, lk. 43.

⁵² Samas.

⁵³ RKPJKo nr 3-4-1-10-02 p 24.

⁵⁴ VMKm nr 2-08-91435.

⁵⁵ TrtRnKm nr 2-18-2536 p 11.

⁵⁶ RKTkm nr 2-18-4482 p 17.3.

⁵⁷ TrtRnKm nr 2-18-4305 p 14.

Kuivõrd nii laiaulatusliku kaalutusõiguse andmine kohtutäiturile seostub ka mitmete põhiseaduse põhimõtetega, tuleb autor antud teema juurde tagasi viimases peatükis.

Neljanda eelduse (sissenõudja on esitanud avalduse) kohta on Riigikohus leidnud, et TMS § 131 lg 2 esimene lause ei pea silmas sissenõudja eraldi avaldust, milles taotletaks võlgniku sissetulekutele erandjuhul sissenõude pööramist. Selles vaid korratakse TMS § 23 lg-s 1 märgitud põhimõtet, mille järgi täitemenetluse alustamiseks on üldjuhul vaja sissenõudja avaldust. Piisav on TMS § 23 kohane täitmisavaldus, kui selle järgi taotletakse muu hulgas sissenõude pööramist võlgniku sissetulekutele (sh nõudeõigusele). Seejuures ei ole sissenõudja kohustatud täitmisavalduses eraldi märkima, et asjakohaste eelduste olemasolu korral soovib ta TMS § 131 lg 2 kohaldamist. Kohtutäitur saab täitmisavalduse alusel rakendada kõiki õigusaktides ette nähtud sunniabinõusid sissenõudja nõude rahuldamiseks, sh TMS § 131 lg-t 2, arvestades samal ajal võlgniku seaduses sätestatud huvidega.⁵⁸ Samas varasemates Ringkonnakohtu lahendites on olnud erinevaid seisukohti: on leitud, et kui puudub sissenõudja eraldiseisev vastavasisuline avaldus, siis pole eeldused täidetud⁵⁹ ning on leitud ka seda, et vastav avaldus ei peagi olemas olema enne arestimise toimingut ning piisab kui sissenõudja on andnud sellele heakskiidu.⁶⁰ Käesoleva töö autor on seisukohal, et sissenõudja peaks kasvõi algses täitmisavalduses märkima ära soovi, et tema nõue täidetakse TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulekute arvelt. Seda seetõttu, et tegemist on erandiga ning sissenõudjad ei pruugi sellist aresti ka ise õiglaseks pidada (nt KOV-d). Eraldi avalduse vajalikkust toetab ka ajalooline tõlgendamine. Ilmselt on antud sätte allikaks Saksa õigus, kus nimetatud eeldust aga pole ning seega on seadusandja selle sinna täiendavalt lisanud. See viitab seadusandja tahtele, et erandi kasutamiseks avaldaks sissenõudja eraldi soovi.

Ka viies eeldus (kohtutäitur kuulab võimaluse korral võlgniku enne otsuse tegemist ära) on kohtupraktikas leidnud erinevat rakendamist. Maa- ja ringkonnakohtu lahendites on leitud, et TMS § 131 lg 2 eeldused on täitmata kui kohtutäitur pole isikut ära kuulanud ja selleks puudub põhjus.⁶¹ Ärakuulamise kohustus pole siiski absoluutne, kuna seda tuleb teha võimalusel ning teatud juhtudel on täitetoiming vaja teha kiiresti, võlgniku kättesaamine on raskendatud jne.⁶² Riigikohus on leidnud, et iseenesest ei too alati ebaõiget lahendit kaasa see, kui kohtutäitur jätab võlgniku enne TMS § 131 lg 2 kohaldamist ära kuulamata. TMS § 131 lg 2 teise lause kohaselt kuulab kohtutäitur enne otsuse tegemist võlgniku võimaluse korral ära. Ärakuulamise

⁵⁸ RKTkm nr 2-18-4482 p 17.1.

⁵⁹ TrtRnKm nr 2-18-4305 p 14, TrtRnKm nr 2-18-574 p 15.

⁶⁰ TlnRnKm nr 2-16-9339 p 40.

⁶¹ TrtRnKm nr 2-18-4305 p 14, TrtRnKm nr 2-18-574 p 15.

⁶² RKTkm nr 3-2-1-62-15 p 14.

põhiline eesmärk on saada võlgnikult teavet tema majandusliku seisundi ja muude sissenõude pööramise otsuse tegemiseks vajalike asjaolude kohta. Võlgniku õiguste kaitse on sel juhul mh tagatud kaebuse esitamise õiguse kaudu. Samas, kui täitetoimingut ei tule teha kiiresti või kohtutäituril napib teavet võlgniku majandusliku olukorra, sh tema toimetuleku kohta, võib võlgniku ärakuulamine enne TMS § 131 lg 2 järgse täitetoimingu tegemist olla võlgniku huvide õiglaseks arvestamiseks vajalik.⁶³

Kahjuks on TMS § 131 lg 2 kohta kohtupraktikat vähe. Riigikohus on selgitanud, et TMS § 131 lg 2 rakendamine on kohtutäituri diskretsioonotsus, mis allub kohtulikule kontrollile⁶⁴ ning selleks, et kohus saaks kohtutäituri diskretsioonotsust kontrollida, tuleb kohtutäituril oma otsust põhjendada.⁶⁵ Põhjendamata jätmine on olnud üks põhjustest, miks kohus on pidanud tunnistama TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud toetuste arestimise seadusele mittevastavaks. Kohtud on leidnud ka, et TMS § 131 lg 2 eeldused ei ole täidetud kui isik on nõuet vabatahtlikult (st arestimisele mittekuuluvast sissetulekust) mingites osades täitnud.⁶⁶ Lisaks on Riigikohus rõhutanud, et erinevate eelduste täitmine ei näita midagi täpsemat konkreetse võlgniku olukorra kohta, mh selle kohta, millises ulatuses töövõimetoetusele sissenõude pööramine on õiglane. Ka asjaolu, et täitemenetlus on kestnud pikki aastaid ei võimalda eraldi võetuna (mh võlgniku olukorda analüüsivalt) otsustada selle üle, millises määras tuleks võlgniku töövõimetoetusele sissenõue pöörata. Selleks tuleks hinnata võlgniku majanduslikku ja muud olukorda tervikuna. Hinnata tuleks mh seda, kas töövõimetoetuse maksimaalses määras arestimisel on tagatud võlgniku toimetulek minimaalselt vajalikus määras (kulutused eluasemele, toidule, riidele, ravimitele, transpordile jms), samuti seda, kas võlgnikul võib olla muid sissetulekuid või sääste.⁶⁷ Seega peaks TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulekute arestimise ulatus olema iga võlgniku puhul eraldi kaalutud, mitte alati maksimaalselt lubatud ulatuses. Kohtutäiturite praktika näitab aga vastupidist.

TMS § 133 lg 1 ei keela märkida arestimisakti muid olulisi asjaolusid peale TMS § 132 lg-s 1 märgitud rahasumma. Kohtutäitur peab juhul, kui ilmnevad TMS §-s 131 märgitud asjaolud, arestimisakti viivitusega täiendama. Kui kohtutäiturile on teada, et võlgniku pangakontole laekuvad töötutoetused ja toimetulekutoetus, tuleb täituril pangale edastatavas teates mh märkida, et arestimisele ei kuulu Eesti Töötukassalt laekuv töötutoetus ning kohalikult omavalitsuselt laekuv toimetulekutoetus. Kahtluse korral on kohtutäituril võimalik nõuda

⁶³ RKTKm nr 2-18-4482 p 21.2.

⁶⁴ RKTKm nr 3-2-1-62-15 p 14.

⁶⁵ TlnRnKm nr 2-18-4073 p 5.

⁶⁶ TMKm nr 2-13-19443.

⁶⁷ RKTKm nr 2-18-4482 p 21.2.

laekumiste kohta teavet nii võlgnikult, töötukassalt kui ka kohalikult omavalitsuselt (TMS § 26 lg-d 1 ja 2). Võlgnikule TMS § 133 lg 1 teises lauses ja lg-s 2 ette nähtud õiguskaitsevõimalus ei vabasta kohtutäiturit kohustusest koguda täitemenetluseks vajalikku teavet ning võtta tarvitusele seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks (TMS § 8).⁶⁸

TMS § 131 lg 2 on mõeldud erandina, kuid praktikas see nii ei toimi ning seda näitavad massilised ning TMS § 131 lg 2 ettenähtud eelduste põhjendusteta vanemahüvitiste ja töövõimetoetuste arestimised. Kuigi täitemenetluse statistika kohta pole adekvaatset andmebaasi ja seetõttu pole ka statistilisi näitajaid, saab üldistele näitajatele tuginedes siiski üht-teist järeldada. Kohtutäiturite poolt on osaliselt arestitud 2018. aastal keskmiselt 1,55% (699 isikul) vanemahüvitistest. Tööealistest inimestest saavad vanemahüvitist 1,77%. Puuduvad detailsed andmed täitemenetluse võlgnike osas, kuid kui eeldada, et demograafiline läbilõige on sarnane ühiskonnale ning üks grupp ei ole võlgnike seas rohkem esindatud, siis võib teha järelduse, et suures ulatuses on võlgnike vanemahüvitis arestitud. Kohtutäiturite poolt on arestitud u 16% töövõimetoetustest (u 6000 isiku puhul) ning arestimisi lisandub igal kuul.⁶⁹ Võrdluseks saab tuua, et 2018. a algatati 56108 uut täitetoimikut (toimikute arv ei näita küll võlgnike arvu).⁷⁰ Näitena saab tuua ka, et keskmiselt algatas nt 2011. aastal Eesti iga kohtutäitur 15 täiteasja päevas, kuid on kohtutäitureid, kes algatasid keskmiselt 70 täiteasja päevas.⁷¹

Käesoleva töö autori hinnangul vajab kohtutäiturile antud küllatki laiaulatuslik õigus arestida isiku TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulek, mis tagab riigi põhiseaduslikku kohustust, täiendavat analüüsi. Kuna TMS § 131 lg 2 on praktikas omandanud ettenähtust teistsuguse kohaldamise, peaks seadusandja kaaluma regulatsiooni täpsustamist. Eeltoodud analüüsist nähtus, et olemasolevate eelduste tõlgendamine on praktikas erinev ning seetõttu puudub võlgnikul ja ka sissenõudjal teadmine, millistel alustel siiski kõnealuseid sissetulekuid arestida saab. Tulenevalt täitemenetluse puudulikkusest andmebaasist ei saa teha kindlat järeldust, et kohtutäiturid jätavad oma kaalutusõiguse kasutamata, kuid vähemalt on selle rakendamine kaheldav arvestades toimingute massilisust ning ka käesoleva töö autori kokkupuuteid kõnealuste sissetulekute arestimisaktidega. Kindlasti tuleks välistada kohtutäiturite kaalutusõigus osas, kus erandi rakendamine toimub täitemenetluse kulude katteks.

⁶⁸ RKTKm nr 3-2-1-166-16 p 15.

⁶⁹ Eesti Töötukassa 02.04.2019 vastus e-kirjaga M. Laansoo infopäringule.

⁷⁰ Justiitsministeeriumi 07.03.2019 vastus nr 13-2/1060 M. Laansoo infopäringule.

⁷¹ V. Kutšmei, Viidatud töö, lk 47.

1.4.Varjatud sissetuleku ja muu hüve arestimine

Kõige suurem väljakutse täitemenetluses on varjatud sissetuleku teema. Ametlike sissetulekute hoidmine minimaalsel tasemel on olnud ka arestimisele mittekuuluva sissetuleku vähendamise ajendiks.⁷² Siiski on selle meetme sobivus antud probleemi lahendamiseks kaheldav. Oma sissetuleku varjamine on eesmärgipärane ja kalkuleeritud tegevus, seega ei aita siin formaalsed lahendused, vaid oluline on keskenduda sisulisematele võimalustele.

Laias laastus on sissetuleku varjamiseks kolm võimalikku lahendust: 1) lasta oma nõuded täita kolmanda isiku kaudu; 2) saada erinevaid mitterahalisi hüvesid, mis sisuliselt vähendavad isiku enda kulutusi tarbimisele; 3) saada nn ümbrikupalka.

Seadusandja on ette näinud võimalused, kuidas toimida olukorras, kus võlgnik hoiab kõrvale täitemenetlusest või kasutab ka muul põhjusel kolmandat isikut oma sissetulekute haldamisel. Sellisel puhul on kohtutäituril õigus arestida võlgnikule kuuluv nõue kolmanda isiku vastu. Nõude arestimist reguleerivad TMS §§ 111jj. TMS § 111 kohaselt nõudele arestib kohtutäitur nõude ja kohustab võlgniku suhtes kohustatud kolmandat isikut täitma kohustuse sissenõudja kasuks kohtutäiturile. Arestimisaktiga keelab kohtutäitur ka võlgnikul nõuet käsutada, eelkõige nõuet sisse nõuda. Antud sätte alusel on kohtutäituril õigus arestida nii lepingulisi nõudeid kui ka lepinguväliseid nõudeid, kuid järgida tuleb TMS §§ 111jj esitatud nõudeid, sh TMS § 114 lg-s toodud arestimisakti sisulisi nõudeid.

TMS § 135 reguleerib sellise nõude arestimist, kus isik, kellele võlgnik osutab teenust, on kohustatud kolmandale isikule raha maksma või tegema sellise toimingut, mida nende suhte laadi tõttu võib käsitada osalise või täieliku tasuna võlgniku teenuse eest. Sellistel puhkudel võib kohtutäitur TMS § 135 lg 1 alusel arestida kolmanda isiku nõude võlgniku kohta tehtud täitedokumendi alusel nagu võlgniku nõude, seejuures hõlmab võlgniku tasunõude arestimine ka kolmanda isiku nõude võlgniku suhtes kohustatud kolmanda isiku vastu. TMS § 135 lg 2 kohaselt arestib kohtutäitur nõude sissenõudja esitatud andmete alusel.

Nõude arestimise juures tuleb aga silmas pidada täitemenetluses kehtivat formaliseerituse printsiipi. Nõude arestimise korral tähendab see seda, et kohtutäitur ei ole mh enne nõude arestimist vähemalt üldjuhul kohustatud kontrollima võlgnikule väidetavalt kuuluva

⁷² Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE teise lugemise seletuskiri, lk 7 ja esimese lugemise protokoll lk 16.

nõudeõiguse materiaalõiguslikku kehtivust. Kohtutäiturile ei ole antud õigusaktidega pädevust lahendada materiaalõiguslikke vaidlusi. Kui võlgniku suhtes kohustatud kolmas isik esitab arestitud nõudele materiaalõiguslikke vastuväiteid, on sissenõudjal võimalik esitada kolmanda isiku vastu hagi TMS § 118 lg 1 alusel ning selles hagimenetluses tehakse kindlaks nõude olemasolu või puudumine.⁷³

Kui võlgnik on sissetuleku saanud sularahas, siis tuleb tal tõendada, et tegu on TMS § 130 lg-s 1 nimetatud sissetulekuga. Vastasel juhul kuulub raha arestimisele ning arestimise juures tuleb arvestada juba eelnimetatud TMS § 66 lg 1 p-dega 3 ja 12. Seaduse tasandil on reguleerimata vajaduste rahuldamise rahaline ülempiir. Kohtutäitur jätab arestimata rahasumma, mille osas võlgnik põhjendab ära kütte- ja toidukulud ühes kuus. Antud sätte juures on mõeldud siiski hädavajalikke kulusi ning kui võlgnikul kulub reaalselt toidule ja küttele rohkem kui on toimetulekuks minimaalselt vajalik, siis see osa kuulub siiski arestimisele.

Ka teist alternatiivi oma sissetulekuid varjata on seadusandja reguleerinud ning loonud TMS § 130 lg-d 1¹ – 1⁵. TMS § 130 lõike 1³ alusel on võimalik töö- või teenistussuhte või juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmeks oleku ajal või pikaajalise lepingulise suhte alusel saadud mitterahalise hüve väärtus arvestada isiku tasu hulka, kui isiku rahas makstav tasu ei ületa talle seadusega ettenähtud mittearestitavat sissetuleku osa. Selle sätte rakendamise eeldusteks on: 1) võlgnik on saanud mingit kaupa, teenust, loonustasu või muud rahaliselt hinnatavat soodustust (TMS § 130 lg 1³ ja 1²); 2) soodustus on saadud töö- või teenistussuhte või juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmeks oleku ajal või pikaajalise lepingulise suhte alusel (TMS § 130 lg 1³); 3) võlgnikule rahas makstav tasu ei ületa TMS §-s 132 ettenähtud mittearestitavat sissetuleku osa (TMS § 130 lg 1³); 4) kohtutäitur kuulab võlgniku ja tema tööandja või muu lepingupartneri ära ning vajaduse korral ka sissenõudja (TMS § 130 lg 1⁴). Seega on kohtutäituril õigus, juhul kui võlgniku sissetulekud jäävad alla arestimisele kuuluva sissetuleku piiri, arvestada isiku sissetulekute hulka nt tööandja poolt võlgnikule kasutada antud auto kasutamise väärtus, mobiiltelefon, aga ka elamispinna üür, mida võimaldatakse kasutada üüritasuta. Selle sätte rakendamine eeldab kohtutäiturilt võlgniku reaalse majandusliku olukorraga tutvumist ning mitterahalistest hüvedest teada saamist ehk siis sisulist tööd, mitte vaid tööd registrite ja paberitega.

Vaidlusi võib tekitada sätte rakendamise kolmas eeldus – millist arestimisele mittekuuluvat sissetuleku piiri tuleks rakendada: kas TMS § 132 lg-s 1 sätestatud põhireeglit või TMS § 132

⁷³ RKTkm nr 2-17-6743 p 16.

lg-s 1² toodud erandit? Ning teiselt poolt ka asjaolu, et kas selline eeldus üleüldse on mõttekas. Kui võlgniku sissetulekud ületavad napilt arestimisele mittekuuluvat summat, pole võimalik antud sätet rakendada, kuid see ei pruugi tagada võlgniku ja sissenõudja huvide tasakaalu. Nii võib tekkida olukord, kus võlgnik kasutab ettevõtte autot ning ka ettevõtte kütust, ettevõtte tasub kõik tema elukohaga seotud kulud, sidevahendite kulud jne ning sissenõudja saab iga kuu mõned eurod, mis perspektiivis ei rahulda nõuet kogu ulatuses. Käesoleva töö autori hinnangul on mõttekas kõik saadud hüvede väärtused, mida eraldi nõudena ei arestita, arvestada sissetulekute hulka ning antud summa alusel teha arestimisakt, arvestades muidugi ka TMS §-s 66 toodud piirangutega.

Erandlikes olukordades, nt elatise nõuete puhul, on seadusandjal võimalik kaaluda ka teise eelduse kaotamist. Praktikas oma kohustustest kõrvale hoidva võlgniku vara tema lähedaste nimel ning kolmandale isikule kuuluva vara kasutamine vähendab samuti oluliselt võlgniku enda kulutusi tarbimisele. Nii äärmusliku meetme puhul peaks aga seadusandja andma kohtutäiturile võimaluse kohtu kaudu taotleda hüve arvestamist sissetuleku hulka või ka võimalusel hüve pööramist sundvalitsemisele.

TMS annab kohtutäiturile veelgi võimalusi, kuidas erinevaid nõudeid arestida. Kuna puudub andmebaas, kust saaks teha päringuid, milliseid meetmeid kohtutäiturid on kasutanud ning kas need on olnud tulemuslikud, ei ole täna võimalik hinnata ka meetmete tulemuslikkust ega teada kui palju neist üldse rakendatakse. Näiteks lubab TMS § 118¹ sissenõude pööramist kolmandale isikule täidetud rahalisele kohustusele. Tõsi, see reguleerib vaid olukorda, kus täidetakse elatise nõuet. Kuna täiendavad võimalused toovad endaga kaasa suurenenud kulud ning on sisuliselt ka raske tuvastada ja hinnata ning eeldavad kohtutäiturilt sisulist tööd, võib vaid arvata, et praktikas ei ole need laialdast kasutamist leidnud. Seda kinnitab ka sissetuleku arestimise erandite laialdane kasutamine.

Oluliselt keerulisem on tegeleda olukorraga, kus võlgnik saab ümbrikupalka, kuna see ei kajastu kuskil. Käesoleva töö eesmärk ei ole peatuda ümbrikupalgaga võitlemise teemadel, kuid töö kontekstis väärib märkimist see, et 38%-l toimub ümbrikupalga maksmine töötaja algatusel.⁷⁴ See näitab, et äärmiselt oluline on tähelepanu pöörata mh sellele, et ka isikul endal säiliks motivatsioon rohkem teenida. Siiski on mõningaid võimalusi ka täitemenetluses ümbrikupalgaga võitlemisel. Üks võimalus on lahendada olukord sarnaselt Soomele, kus

⁷⁴ Eesti Kaubandus-Tööstuskoda. Tont nimega ümbrikupalk. Tartu Postimees, 07.06.2017. Kättesaadav: <https://www.koda.ee/et/uudised/tont-nimega-umbrikupalk>

kohtutäiturile on UL 4. peatüki § 47 alusel antud õigus määrata võlgniku töötasu turuhinna põhjal kui võlgnik töötab tasu eest, mis on alla selle. Eesti ja Soome taustsüsteem nii täitemenetluse kui ka tööõiguse osas on väga erinevad ning seetõttu ei ole ilmselt sobilik võtta regulatsioon üle üks-ühele, kuid kohtutäituritele võiks olla antud võimalus (ja kohustus) nt kohtu kaudu sellise (tuvastus)hagi esitamiseks. Kohus saaks asjaolusid kaaluda ning otsustada, kas töötasu antud suuruses on usutav või on tegemist sissetuleku varjamisega. Kohtul on seejuures ka suurem võimalus nõuda tööandjalt infot teiste töötajate töötasude kohta ning võtta arvesse mitte turu keskmist, vaid konkreetse tööandja keskmist palka. Lisaks tuleks antud võimaluse juures arvesse võtta ka asjaolu, et tööandja ei pruugi olla huvitatud sellistel tingimustel töötajaga lepingulistest suhetes olemist ning leiab võimaluse leping lõpetada, mis kindlasti mitte kuidagi sissenõudja huvides ei ole.

TMS annab kohtutäiturile mitmeid võimalusi varjatud sissetulekuga tegelemiseks, kuid see on ajamahukas. Nt on kohtutäituril õigus TMS § 28 lg 1 alusel võlgniku ruumid läbi otsida tema nõusolekul või lg 2 kohaselt kohtu määruse alusel kui võlgnik selleks nõusolekut ei anna. Kui kohtutäitur sealt sularaha leiab, on tal õigus see TMS § 64 lg 1 alusel arestida.

Vara varjamine täitemenetluses on karistusseadustiku⁷⁵ (KarS) § 385 kohaselt ka kriminaalõiguslikult karistatav kuni kolmeaastase vangistusega. Praktikast on seda väga vähe täitemenetluses kasutatud kuigi kriminaalmenetluses on võlgniku uurimiseks oluliselt suuremal hulgal võimalusi. Kõnealuse kuriteokoosseisu sisustamisel on vajalik tuvastada võlgniku poolt pankroti- või täitemenetluses või ka ajutise halduri ees kas aktiivselt (nt peitmine) või passiivselt (ebaõigete andmete esitamine) varjatava vara olulist ulatust. Koosseis on täidetud kui isik varjab vara, mis on suurem kui 4000 eurot, kusjuures võlgnevus ei pruugi nii suur olla. Siiski peab Riigikohus vajalikuks viidata proportsionaalsuse põhimõttest tulenevale võimalusele välistada karistuse kohaldamine juhtudel, kui see poleks teo asjaolusid silmas pidades ilmselgelt mõõdukas. Seetõttu ei ole õige täielikult eitada täitemenetluses sissenõutava vara suuruse tähendust, kui võlgnikult täitemenetluses sissenõutav summa on olulisest ulatusest kordades väiksem.⁷⁶

Käesoleva töö autori arvates on TMS võimalusi, kuidas pahatahtlike võlgnikega tegeleda ning need eeldavad kohtutäiturilt suurt panustamist ning sisulist tööd. Ettekavatsetud plaaniga hoiduda täitemenetlusest kõrvale pole aga võimalikki võidelda formaalsete vahenditega ning

⁷⁵ Karistusseadustik. RT I, 13.03.2019, 77.

⁷⁶ RKKKo nr 1-17-7305 p 38.

selliste sisuliste meetmete kasutamine on hädavajalik. Meetmete rakendamisel tuleb kaaluda, kas tegemist on sissetuleku või hüvega, mida võlgnik saab reaalselt isiklikuks tarbeks kasutada või on hüved sisult siiski kuluhüvitised, kasutatavad vaid töökohustuste täitmisel jne. Vastava tõendamiskoormise saab panna võlgnikule ning hüve andvale kolmandale isikule. Lisaks tuleks hinnata ka kohtutäiturite valmisolekut ja põhiseaduslikke piire selliste kaalutlusotsuste tegemisel ning vajadusel anda neile õigus eraldi kohtulahendi alusel meetmeid rakendada.

2. SISSETULEKU ARESTIMISE PIIRANGUD

2.1. Mittearestitav sissetulek

TMS § 131 lg 1 sätestab suletud loetelu sissetulekutest, millele sissenõuet pöörata ei saa. Tegemist on erinevate toetuste ja hüvitistega, mida isikule kindal põhjusel makstakse. Põhjuseks, miks erinevate sotsiaaltoetuste arestimine on keelatud, tuuakse asjaolu, et toetused on küllaltki väikesed⁷⁷ ning nende määramine on seotud teatud lisanduvate kulutuste tekkimisega, mistõttu ei saa sellist hüvitist pidada sissetulekuks.⁷⁸

Mittearestitavate sissetulekute loetellu kuuluvad: riiklikud peretoetused (p 1), puudega inimese sotsiaaltoetus (p 2), sotsiaaltoetus sotsiaalhoolekande seaduse tähenduses (p 3), Eesti Töötukassa kaudu makstud töötutoetus, stipendium, sõidu- ja majutustoetus ning toetus ettevõtluse alustamiseks (p 5), kehavigastuse või terviserikke tekitamise tõttu makstav hüvitis, välja arvatud hüvitis kaotatud sissetuleku eest, ja mittevaralise kahju hüvitis (p 6), töövõimetoetus (p 6¹), seadusel põhinev elatis (p 7), vanemahüvitis (p 8), rahaline ravikindlustushüvitis ravikindlustuse seaduse tähenduses, välja arvatud ajutise töövõimetuse hüvitis (p 9), riiklik pension seaduses sätestatud ulatuses (p 10), vanglast vabanemise toetus (p 11) ja okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seaduse alusel makstav represseeritu toetus (p 12). Loetelus välja toodud toetused jagunevad kaheks: p-des 1-5 ja 9-12 sätestatud sissetulekutele ei saa sissenõuet pöörata mingitel tingimustel ning p-des 6-8 väljatoodud toetused on põhimõtteliselt samuti mittearestitavad, kuid TMS § 131 lg 2 lubab neile täiendavate eelduste olemasolul sissenõude pöörata (vt alapeatükki 1.3). Ei ole täpsustatud, millistel alustel vahetegemine toimub, kuid esimesse gruppi kuuluvaid toetusi nimetab seletuskiri “kõige tähtsamateks sotsiaalseteks sissetulekuteks”⁷⁹ ning ilmselt saab siinjuures lähtuda ka mittearestimise põhjustest, milleks on toetuse suurus ning orienteeritus kulude katmisele. Kindlasti on antud jaotuse tekkimisel oluline ka toetuste maksmise põhjus - üldjuhul tagab toetus omakorda mõnd põhiõigust ning läbi sihtotstarbelise toetuste maksmise täidab riik oma kohustust tagada isikule elementaarne äraelamine.

Võrreldes Eesti regulatsiooni teiste riikide omadega esinevad erinevused seoses arestimisele mittekuuluvate sissetulekutega. Rootsis, Hispaanias ja Prantsusmaal ei ole sissetulekuid, mis arestimisele ei kuulu. Rootsi UT 7. ptk § 1 p 5 ütleb küll, et kõnealuses punktis loetletud

⁷⁷ Täitemenetluse seadustiku eelnõu 143 SE, seletuskiri, selgitused § 133 osas.

⁷⁸ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 803 SE, seletuskiri, § 131 selgitused.

⁷⁹ Samas

sotsiaalsed hüvitised (nt vanemahüvitis, rehabilitatsioonitoetus, hooldaja toetus) kuuluvad arestimisele vaid selles ulatuses, mis ületab sihtotstarbelist kulu, mistõttu toetus on määratud.

Soome UL 4. peatüki §§ 16jj sätestavad loetelu arestimise keeldudest. UL 4. ptk § 19 kohaselt ei saa arestida toetust või kuluhüvitist, mis on määratud teatud eesmärgil või sotsiaalhoolekande õigusaktide alusel, tervisekahju eest makstavat hüvitist (siinkohal pole mõeldud haigushüvitist, mis kuulub arestimisele), elatist, vabadusekaotusega seotud hüvitist, heategevuse korras annetust jms.

Saksamaal jagatakse mittearestitavad sissetulekud sarnaselt Eestile kahte gruppi. Esimeses loetelus on sissetulekud, mis mingil juhul pole arestitavad, kuid nende iseloom on Eesti arestimisele mittekuuluvatest sissetulekutest mõnevõrra erinev, motiveerides isikut mh ka oma toimetulekut parandama. Arestimisele ei kuulu ZPO art 850 a kohaselt näiteks pool sissetulekust, mis on makstud ületunnitöö eest, tasud, mida on makstud isikule puhkuseperioodil, poole kuutasu ulatuses makstud jõulupreemiad ning lisaks ka sihtotstarbelised toetused: spetsiifilised kuluhüvitised, peretoetused, matusetoetus, tudengitele määratud stipendiumid. Lisaks on ZPO art 850b lg-s 1 sätestatud sissetulekud, mis kuuluvad arestimisele täiendavate tingimuste olemasolul. Need, ZPO art 850b lg-s 2 sätestatud, lisa-eeldused on sarnased Eestis kehtivatele eeldustele: 1) sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii sissenõudja nõude täielikule rahuldamisele; 2) arestimine on nõude liiki ja sissetuleku suurust arvestades õiglane. Nende eelduste olemasolul tohib arestida muidu põhimõtteliselt samuti arestimisele mittekuuluvaid sissetulekuid: tervisekahjustuse või vigastuse tõttu makstavad pensionid, toimetuleku tagamiseks makstavad toetused, erinevad toitjakaotuspensionid ning spetsiifilised perioodilised maksed kolmandate osapoolte poolt erruläinud farmeritele ning elukohast väljatõistetutele. Siinkohal tuleb aga meeles pidada, et Saksamaa täitemenetlust viivad ZPO art 766 kohaselt läbi kohtuametnikud.

Suurbritannia AEA art 24 lg 2 sätestab loetelu, mida ei peeta sissetulekuks ning mis ei kuulu arestimisele. Sinna loetellu kuuluvad erinevad toetused, pensionid, sõjaväes teenimise tasu.

Käesoleva töö autori hinnangul on mittearestitava sissetuleku regulatsioon Eesti täitemenetluse tausta ja süsteemi arvestades liialt keerukas ning laialivalguv. Lisaks on regulatsioon ka mõnevõrra ajale jalgu jäänud: kehtestamise ajal oli Eesti sotsiaalsüsteem vähearenenud ning toetuste suurused väikesed, praeguseks hetkeks on olukord muutunud. Käesoleva töö autor nõustub küll sellega, et sissetulekuks ei saa pidada hüvitist kantud kulude eest ja see ei tohiks

olla arestitav, kuid leiab, et muude praegu arestimisele mittekuuluvate sissetulekute osas oleks vaja regulatsiooni muuta, sh muuta selgemaks. Nt ei kuulu TMS § 131 lg 1 p 12 kohaselt arestimisele okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seaduse alusel makstav represseeritu toetus. Olemuslikult on tegemist kahjuhüvitisega ning on seega sarnane nt TMS § 131 lg 1 p-s 6 toodud kahjuhüvitisele, mis kuulub arestimisele erandkorras. Riigi poolt teatud põhjusel isikule toetuse või hüvitise arestimine on õiguspoliitiline küsimus ulatuses, kus põhiõigused on tagatud. Seega on vajalik antud teema juurde tagasitulek kui järgnevate peatükkide raames on tehtud täiendav analüüs.

2.2.Sissetuleku arestimise regulatsiooni muutmise protsess

2018. a alguses muudeti sissetuleku arestimise ulatuse regulatsiooni, mis oli kehtinud üle 25 aasta, oluliselt. Enne veel kui analüüsida kehtivat seadust on oluline välja tuua, kuidas niivõrd olulise seadusemuudatuse algatamine toimus. Kui seni ei saanud sissetulekut, mis jäi alla Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud minimaalpalga, arestida, siis uue regulatsiooniga loodi sellele põhireeglile erand. 09.01.2018 jõustus muudatus, mille kohaselt võis arestida kuni 20 protsenti TMS § 132 lõikes 1 nimetatud sissetulekust kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele ning teine lause lisas, et sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla kehtestatud toimetulekupiiri.⁸⁰

Eelnõu, mille lugemise raames muudatus vastu võeti algatati 12.09.2016, kuid kõnealuse muudatuse osas tehti esimesed ettepanekud alles Riigikogu õiguskomisjoni 13.11.2017 protokollis.⁸¹ Seega vähem kui kaks kuud enne sätte jõustumist. Tähelepanuväärne on ka see, et muudatus ei ole kunagi olnud Justiitsministeeriumi poolt välja töötatud ega toetatud,⁸² vaid esitati Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja (edaspidi KPK) ettepanekuna otse Riigikogu õiguskomisjonile.⁸³ Samuti polnud kaasatud ühtki teist huvigruppi ega tehtud ühtegi mõjuanalüüsi. 13.11.2017 Riigikogu õiguskomisjoni protokollist saab lugeda, et KPK teeb ettepaneku võimaldada töötasu miinimummäärast aresti ning sellest tulenevalt täiendada § 132 lg-ga 1² järgmises sõnastuses: „Kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude, täielikule rahuldamisele, võib arestida 20% käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud sissetulekust. Sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla kehtestatud toimetulekupiiri.“ Muudatust põhjendati vajadusega tõsta täitemenetluse efektiivsust: „Loodav

⁸⁰ 09.01.2018-09.06.2018 kehtinud TMS § 132 lg 1².

⁸¹ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE.

⁸² Kuigi 13.11.2017 protokollist nähtub, et ministeeriumi esindaja sõnul toetavad nad muudatust vaid juhul kui sättele lisatakse sõna kuni, on ministeerium siiski oma pöördumistes jäänud seisukohale, et nad muudatust ei toetanud.

⁸³ Justiitsministri 29.06.2018 koostatud vastus M. Laansoo pöördumisele, väljaminev kiri nr 10-4/4495-2.

võimalus likvideeriks massiliselt leviva väärnähtuse, et alammääras sissetulekuga ning ilma muu realiseerimisväärtust omava varata võlgnikud ei osale aktiivselt täitemenetluses nõuete rahuldamisel.⁸⁴ Selline eesmärk pole antud abinõuga saavutatav, kuna ei suurenda kuidagi võlgniku kaasatust menetlusse. Täitemenetluses on tihtipeale probleemiks mitte see, et otsuseid ei soovita täita, vaid et otsuseid ei suudeta täita ning praktikas on peaaegu võimatu neid eristada.⁸⁵

KPK sõnul oli tekkinud olukord, kus võlgnikud saavad töötasu palga alammääras, mis võimaldab neile koos lisanduvate toetustega rahuldaval tasemel toimetuleku, ning kehtiva piirangu tõttu ei ole neilt võimalik rahalisi vahendeid kinni pidada ega nõude rahuldamiseks sisse nõuda. Kohtutäituritelt saadud andmetel on täitemenetluses võlgnikke, kelle töötasust ei saa kinni pidada, keskmiselt 24,98 protsenti kõikidest töötavatest võlgnikest. Lisatakse, et kuni 70 protsendil võlgnikest puudub sotsiaalmaksuga maksustatav sissetulek, pooltel võlgnikest puudub nii sissetulek kui ka arestitav vara. Arestivaba miinimumi eristamine töötasu alammäärast võimaldaks hinnanguliselt teostada täiendavaid kinnipidamisi igakuiselt 94 euro ulatuses võlgnikelt, kellelt täna on see võimatu. Arvestades, et valdavalt on nende vastu täitmisel avaliku võimu kandja rahatrahvid, oleks mõne kuu jooksul võimalik täita vähemalt pooled nõuetest. Kui saaks kinni pidada 20 protsenti töötasu alammäärast, võib eeldada, et kahe aastaga täidaksid Eesti kohtutäiturid riigi nõudeid 6 000 000 euro eest lisaks tavapärasele täitmisele. Kaasneks ka tuntav areng eranõuete sissenõudmisel (näiteks elatise nõudeid saaks võlgnikult u 40 euro võrra enam sisse nõuda, mis vähendaks ka riigi koormust elatisabi väljamaksete tegemisel).⁸⁶ Pöördumisest võib järeldada, et suures osas on nn lootusetute juhtumitega tegemist avalik-õiguslike nõuete puhul ning võlgnike näol on tegemist erinevate sotsiaaltoetuste saajatega, sest need on peamised sissetulekud, millest sotsiaalmaksu ei maksta.

Oma hilisemates pöördumistes on KPK väitnud hoopiski, et Eestis sundtäidetakse esitatud nõuetest sõltuvalt nõude liigist 40-60 protsenti ning see on EL kontekstis väga hea tulemus. Ka nõuete koguarv väheneb iga-aastaselt. Kui 2011. aastal alustasid kohtutäiturid täitemenetlust 134 235 täiteasjas, siis 2016. aastal 107 083 asjas, mis on 20,2% võrra vähem. Alates 2011. aastast jaotatakse avaliku võimu kandja nõudeid Koja vahendusel, kui 2011. aastal jaotati 94

⁸⁴ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE materjalid. Teise lugemise seletuskiri, lk 7.

⁸⁵ A. Alekand. Täitemenetlusõigus. Juura, 2017, lk 25.

⁸⁶ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE teise lugemise seletuskiri, lk 7 ja esimese lugemise protokoll lk 16.

426 eelnimetatud nõuet, siis 2016. aastal 70 188 nõuet, mis on 25,7% võrra vähem.⁸⁷ Sellised vastuolulised väljaütlemised seavad kahtluse alla kogu seadusemuudatuse vajalikkuse.

Olgugi, et tegemist pidi olema erandiga, hakkasid kohtutäiturid massiliselt kõnealust sätet rakendama,⁸⁸ tõlgendades seda igaüks omamoodi. Vastu võetud muudatus põhjustas mitmeid kaebusi ja pöördumisi, sh õiguskantsleri ja Justiitsministeeriumi poole. Ajendatuna nii seadusemuudatusest kui ka asjaolust, et rakenduspraktika muutus võlgnike jaoks liialt koormavaks või lausa ebaõiglaseks, valmistas Justiitsministeerium ette uued TMS § 132 lõike 1² kuni 1⁴ sõnastused ja palus Riigikogu õiguskomisjonil kaaluda muudatuste vastuvõtmist.⁸⁹ Teisele lugemisele saadetud seletuskirjast saab muudatusettepaneku nr 7 juures lugeda käesoleva sätte muudatuste kohta. Eelkõige on Justiitsministeerium põhjendanud muudatuse vajadust õigusselguse suurendamisega ning võlgnikule suurema kaitse loomisega kui seda tegi eelnev sätte sõnastus. Muudatusettepaneku kohaselt on võlgnik sunnitud jätkuvalt panustama võlausaldaja nõuete rahuldamisse, kuid tema panustamise määr on kehtiva õigusega võrreldes oluliselt väiksem ning kindlasti on isikule tagatud arvestusliku elatusmiinimumi suurune sissetuleku säilitamine.⁹⁰

Muudatusettepanek võeti vastu ning alates 10.05.2018 kehtib osaliselt uus sissetuleku arestimise skeem.

Käesoleva magistritöö autori hinnangul on äärmiselt taunitav, et isiku põhiõigusi riivavate normide kehtestamisel ja vastuvõtmisel ei järgita hea õigusloome ja normitehnika eeskirja⁹¹ ning kiirustades ja huvigruppidega läbi arutamata on võimalik nii olulisi muudatusi vastu võtta. Muudatuse vajaduse põhjendused on vastuolulised ning seega tekib ka põhjendatud kahtlus, kas muudatus üleüldse toetab eesmärki ning on olnud vajalik. Samuti leiab järgnevas peatükis analüüsimist, kuidas on tagatud formaalne seaduspärasus ning kooskõla õiguskindlusega.

⁸⁷ KPK pressiteade 25.06.2018.

⁸⁸ Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 583 SE. KPK vastuskiri Justiitsministeeriumi muudatusettepanekule, kus on kirjas, et ainuüksi Sotsiaalkindlustusametile laekus 2018. a jaanuaris 3200 akti.

⁸⁹ Justiitsministri 29.06.2018 koostatud vastus M. Laansoo pöördumisele, väljaminev kiri nr 10-4/4495-2.

⁹⁰ Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 583 SE. Teise lugemise seletuskiri, lk 6.

⁹¹ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Eesti Vabariigi Valitsuse määrus, mis on vastu võetud 22.12.2011, RT I, 29.12.2011, 228.

2.3. Arestimiskeeld

TMS § 132 lg 1 kohaselt ei arestita sissetulekut, kui see ei ületa ühe kuu eest ettenähtud palga alammäära suurust või vastavat osa nädala või päeva sissetulekust. 2019. aastal on palga alammääraks ühes kalendrikuus 540 eurot.⁹² Kusjuures oluline on mainida, et täitemenetluses arvestatakse arestivaba sissetulekut netosummana ning seda ka teistes riikides. See on põhireegel, mis on püsinud muutumatuna. Põhireegli rakendamine ning sellest arusaamine on olnud selge ning üheselt mõistetav.

Põhireeglile seab erandi TMS § 132 lg 1², mis sätestab, et kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele, võib sõltumata võlgniku suhtes läbiviidavate täitemenetluste arvust arestida ühes kuus kuni 20 protsenti sissetulekust, mis ei ole suurem kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud sissetulek, millest on maha arvatud Statistikaameti poolt avaldatud arvestuslik elatusmiinimum. Sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla Statistikaameti poolt avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi. Olgugi, et sätte sõnastus ja sisu on oluliselt tasakaalukamad ja selgemad kui algse erandi omad, siis jääb ka käesoleva sätte juures tõlgendusruumi.

Sätte sõnastusest nähtub selgelt, et erandiga on kohtutäiturile antud kaalutlusõigus: ta võib, kuid ei pea, erandit rakendama ning ta võib arestida kuni 20%, kuid võib otsustada ka väiksema summa kasuks. Lähtudes juba eeltoodud seisukohast, mille kohaselt allub diskretsiooniotsus kohtulikule kontrollile ning selle teostamiseks peab kohtutäitur oma aktis välja tooma kaalutud asjaolud, tuleb kohtutäituril ka antud erandit kasutades põhjendada nii erandi rakendamist kui ka arestimise ulatuse määramist. Märkimist väärib siinjuures ka see, et kaalutlusõiguse kasutamata jätmine on samuti diskretsiooniviga. Kaalutlusõiguse mittekasutamisega on tegemist samuti siis, kui ei kontrollita ja ei kaaluta kaalutlusnormi rakendamisel kõiki võimalusi, mis on talle otsustamiseks antud või ei võeta arvesse kõiki asjaolusid.⁹³ Näiteks on sellise olukorraga tegemist siis, kui kohtutäitur arestib sissenõudja taotlusel vastavalt TMS § 131 lg-le 2 kogu võlgnikule makstava vanemahüvitise, arvestamata seejuures võlgniku lapse erivajadusi ja võlgniku muu sissetuleku olemasolu või puudumist ning pidades sissenõudja taotluse esitamist ainsaks vajalikuks eelduseks vanemahüvitise arestimiseks.⁹⁴

⁹² Töötasu alammäära kehtestamine. Vabariigi Valitsuse määrus. Vastu võetud 13.12.2018 nr 117. RT I, 18.12.2018, 7.

⁹³ K. Merusk. Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Tallinn, Juura 1997, lk. 48.

⁹⁴ A. Alekand. Viidatud töös, lk. 53.

Küsimusi tekitab erandi kasutamiseks vajalik eeldus - kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele. Lisaks juba esimese peatükis väljatoodud küsimustele, tekib ka küsimus, kas seda erandit saab kasutada ka juhul kui võlgnikul pole aastaid olnud sissetulekut ega muud vara, kuid nüüd on võlgniku sissetulekud üle 540 euro. Olgugi, et säte ei ütle otsesõnu, et erandit ei saa rakendada juhul kui põhireegli alusel on võimalik sissetulek arestida, tuleb käesoleva töö autori hinnangul üldjuhul erandit siiski nii tõlgendada, kuna see viitab selgelt olukorrale, kus kohtutäitur on kasutanud erinevaid täitemeetmeid, sh sissetulekule nõude pööramist TMS § 132 lg 1 alusel. Kui põhireegli rakendamine on tulemuslik, pole erandit võimalik kasutada. Lahendamata jääb küsimus, kas erandi kasutamiseks peab sissetulek olema oluliselt suurem või piisab sellest kui sissetulek on nt 545 eurot? Või on arestimine sellisel juhul ette nähtud kumulatiivselt eri skeemide alusel? Ilmselt tuleks otsustamisel lähtuda mõistlikust täitmise ajast ning arvesse võtta ka muid võlgniku ja sissenõudja seisukohalt olulisi aspekte.

Mõistliku ajakuluga seoses tekib küsimus olukorras, kus võlgniku suhtes on alustatud mitmeid täitemenetlusi. Tulenevalt TMS § 8 lg-s 2 sätestatud põhimõttest, et nõudeid tuleb täita täitmisele (mitte tekkimise ega täitmisteate) esitamise järjekorras võib tekkida olukord, kus täitmist ootava sissenõudja jaoks on mõistlik aeg minetatud. Kas siis oleks sellel sissenõudjal õigus nõuda sissetuleku arestimist erandi alusel ning kuidas see suhestub järjekorra põhimõttega. Ilmselt ei teki probleemi kui võlgnikul on vaid üks sissetulek, kuid pole välistatud olukord, kus ühe nõude katteks toimub arestimine põhireegli ning teise nõude katteks erandi alusel. Käesoleva töö autori hinnangul tuleks üldjuhul siiski lähtuda järjekorra põhimõttest ning selline arestimine pole lubatud. Samas ei ole antud lähenemine kindlasti järjekorras tagapool oleva sissenõudja huvides, kusjuures see võib välistada tema nõude rahuldamise terves ulatuses.

Sättes sisaldub ka tingimus, et arestida võib kuni 20% sõltumata võlgniku suhtes läbiviidavate täitemenetluste arvust. Kui esialgu jääb selle tingimuse mõte arusaamatuks, siis seletuskirjast saab juurde lugeda selle tingimuse seadmise tagamaid. Seda eeldust on eraldi rõhutatud, et oleks arusaadav, et 20% saab võlgnikult ära võtta ainult ühe korra kalendrikuus sõltumata sellest, mitut täitemenetlust võlgniku suhtes läbi viiakse. Enne muudatust kehtinud lõike 1² alusel toimisid osad täiturid nõnda, et mitme võlanõude olemasolul on võetud võlgniku alampalga suuruselt sissetulekust ära mitu korda 20%. Seadusandja soov oli sellist mustrit välistada ning

anda selge signaal, et niisugusel moel arestimist ei saa kindlasti pidada õigeks.⁹⁵ Lahendamist vajab siiski olukord, kus kohtutäitur, kes erandi alusel kinnipidamist teostab, on otsustanud kinni pidada 10%. Kas sellisel juhul on teised kohtutäiturid tema kaalutulusotsusega seotud või võib järgmine täitur arestida lisaks 10% ning kas sellisel juhul järjekorra põhimõtte ei kehti? Ilmselt tuleb siin asuda seisukohale, et kuna iga nõude puhul tuleb asjaolusid eraldi kaaluda, võib juhtuda, et teistsuguse nõude liigi puhul on sissetuleku arestimise ulatus erinev ning seega on sellisel kujul arestimine lubatud.

Täiendavat analüüsi vajab uus absoluutne arestimiskeeld. TMS § 132 lg 1¹ teise lause kohaselt ei arestita sissetulekut, kui see jääb alla Statistikaameti poolt avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi. Eelnõu materjalidest ei nähtu, miks on sisuliselt valitud selline määr. Valikut on põhjendatud küll formaalselt ja tehniliselt. Õiguskirjanduses on leitud, et üheks kaitstavaks põhiõiguseks täitemenetluses on õigus elatusmiinimumile.⁹⁶ Kui põhiõigus on iga isiku subjektiivne õigus, siis Statistikaameti poolt avaldatud elatusmiinimum on statistiline näitaja, mis toob välja keskmise, võttes kulutusi arvesse teatud koefitsientidega ehk siis mitte konkreetse isiku vajadusi silmas pidades. Arvestusliku elatusmiinimumi puhul on tegemist absoluutse vaesuspiiriga.⁹⁷ Ühe liikmega leibkonna arvestuslik elatusmiinimum koos sisaldab minimaalse toidukorvi maksumust, kulutusi eluasemele (arvutamiseks kasutatakse eluaseme mediaankulutusi) ja isiklikke mittetoidukulutusi.⁹⁸ Arvestuslik elatusmiinimum seatakse eelmise aasta andmete põhjal ning kuna elatusmiinimum igal aastal tõuseb, siis järelikult satub võlgnik absoluutsesse vaesusesse eeldusel, et elatustase ning hinnad igal aastal tõusevad. Seda leevendab asjaolu, et kui võlgniku sissetulekud on suuremad kui arvestuslik elatusmiinimum, siis kogu ületavat osa arestida ei või, arestida võib vaid 20% sissetulekust, mis jääb alampalga ja elatusmiinimumi vahele. Arvestuslik elatusmiinimum 2018. aastal on 215,44 eurot (võrdluseks: 2017. aastal oli selleks 207,23 eurot).⁹⁹

Niivõrd madala määraga säilivad erinevad praktilised probleemid, mida on püütud kohtupraktikas osaliselt ka lahendada. Mitmed neist on seotud toimetulekutoetuse määramisega. Tegemist on toetusega, mille eesmärgiks on sotsiaalhoolekandeseaduse (edaspidi

⁹⁵ Advokatuurseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 583 SE. Teise lugemise seletuskiri, lk 6.

⁹⁶ A. Alekand. Viidatud töös, lk 76.

⁹⁷ Statistikaamet. Pressiteade 2017. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/pressiteade-2017-135>.

⁹⁸ M. Viies. Minimaalse sissetuleku süsteemid. Riiklike poliitikate uuring. Tallinna Tehnikaülikool, 2019, lk 16. Märkimist väärib ka asjaolu, et võlgniku kulutused eluasemele võivad olla suuremad kui on elatusmiinimumi puhul arvestatud mediaankulutused. Arvestades asjaolu, et täitemenetluses realiseeritakse võlgniku vara ning see on ka üheks eeltingimuseks, et üldse erandit sissetuleku arestimisel rakendada, tuleb nentida, et võlgnikul ei saa talle kuuluvat kinnisasja ning seega võivad tal olla üürikohustused.

⁹⁹ Ametlikud teadaanded. Statistikaameti poolt 25.01.2019 avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi teade.

SHS)¹⁰⁰ § 131 lg 1 kohaselt on isikute iseseisvat toimetulekut soodustava ajutise abimeetmena leevendada abi vajavate isikute ja perekondade materiaalsel puudust, tagades minimaalsed vahendid esmavajaduste rahuldamiseks. SHS § 131 lg 2 kohaselt on toimetulekutoetust õigus saada üks elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast SHS § 133 lõigetes 5 ja 6 sätestatud tingimustel arvestatud eluasemekulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri. Toimetulekupiiriks 2019. aastal on 150 eurot, igale järgnevale täisealisele liikmele 120 eurot ja igale alaealisele 180 eurot. Ehk siis peab üks elavale isikule peale eluasemekulude tasumist jääma alles 150 eurot. SHS-s pole reguleeritud, mida netosissetuleku all mõeldakse.

Kui võlgnikul sissetulekud puuduvad või ei ületa 215 eurot, probleemi tekkida ei tohiks, kuna toimetulekutoetus ei kuulu arestimisele TMS § 131 lg 1 p 3 kohaselt. Kui võlgniku sissetulekud ületavad 215 eurot on järgmised valikud: 1) kohalik omavalitsus võib sotsiaalhoolekande põhimõtteid ja toimetulekutoetuse eesmärki silmas pidades võlgniku sissetulekuid arvestada sellistena, mida on võimalik tarbimiseks kasutada¹⁰¹ ehk siis kust on maha arvatud täitemenetluses võlgade katteks arestitud summad. Siis on võlgnikule tagatud toimetulekupiir; 2) KOV arvestab võlgniku sissetulekuks selle summa, millest pole veel mahaarvamisi tehtud ja võlgnikule pole tagatud toimetulekupiir ega ka elatusmiinimum. Esimese variandi puhul tekib olukord, kus riik hakkab vähemalt osaliselt toimetulekutoetuse kaudu kaudselt maksma kinni isiku võlgnevusi. Lisaks on sellisel juhul koheldud ebavõrdselt neid võlausaldajaid, kelle nõuded pole täitemenetlusse jõudnud ja ka neid võlgnikke, kes on proovinud asju lahendada ilma täitemenetluseta, kes maksavad eluasemelaenu vm kohustust, mis toetuse määramisel arvesse ei lähe.¹⁰² Eriti ebamõistlik on see olukorras, kus sundtäidetakse avalik-õiguslikke nõudeid, kusjuures KPK on muudatusettepanekus välja toonud, et eelkõige mõjutaks muudatus just nende nõuete täitmist.¹⁰³ Teisel juhul satub võlgnik vaesuslõksu ning tõenäoliselt jääb ilma oma kodust ega ole motiveeritud teenima sissetulekut, sest ainult toimetulekutoetust saades sellist olukorda tekkida ei saa. Seega on absoluutse arestimiskeelu viimine niivõrd madalale tasemele väga problemaatiline.

TMS § 132 lg 1 koosmõjus TMS § 131 lg-ga 1 suurendab arestimisele mittekuuluvat sissetulekut. Praktikas on tekkinud olukordi, kus kohtutäiturid on leidnud, et summana peab

¹⁰⁰ Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 13.03.2019, 155.

¹⁰¹ RKHKo nr 3-16-1759 p 18. Kohtuotsus käsitles küll veidi erinevat olukorda, kuid sissetuleku arvestamisel võiks lähtuda analoogiast ning KOV-d on leidnud, et nad peaksid seda ka tegema.

¹⁰² RKHKo nr 3-16-1759 p-s 17 leidis Riigikohus, et sissetuleku kindlakstegemisel pole asjakohane see, et SHS § 133 lg 5 järgi ei võeta eluasemekuludena arvesse eluasemelaenu tagasimakseid.

¹⁰³ Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE materjalid. Teise lugemise seletuskiri, lk 7.

olema inimesele tagatud palga alammäär ning kui isikul on sissetulekuid, mis arestimisele ei kuulu, siis saab nende sissetulekute võrra rohkem kinni pidada sellest sissetulekust, mis arestimisele kuulub. Seega pole üheselt selge, kas mittearestitavad sissetulekud peaksid lisanduma arestivabale sissetulekule ning suurendama arestimisele mittekuuluvat sissetuleku piiri iga üksikjuhtumi puhul eraldi. TMS eesmärgipäraselt ja süsteemselt tõlgendades tuleb asuda seisukohale, et TMS § 131 lg 1 vähemalt p-des 1-5 nimetatud sissetulekud tuleks täiendavalt lisada arestimisele mittekuuluvale summale. Vastasel juhul poleks TMS §-l 131 mõtet. Samas on toetuste suurused võrreldes regulatsiooni kehtestamise ajaga suurenenud ning kõiki arestimisele mittekuuluvaid sissetulekuid summana arvestades võib võlgnikku kasutusse jääda oluline sissetulek ning sissenõudja huvid on jäänud tagaplaanile.

Vaidlusi tekitab ka olukord, kus isikul jääb ühe kuu lõpus kasutamata osa rahast, mis tema arveldusarvel oli ning selle võrra väheneb järgmisel kuul laekuvate sissetulekute arestimise ulatus. Seadus ei reguleeri ega arvesta sellise võimalusega. Kui see raha arestitakse, siis on sama sissetulekut arestimise hulka kuuluvate sissetulekute sisse arvestatud mitu korda ehk siis tegu oleks justkui topeltarestimisega. Analoogete olukordi on olnud vajalik lahendada ka kohtupraktikas. Riigikohus on märkinud, et TMS §-d 132 ja 133 kehtivad ka n-ö etteulatuvalt või tagasiulatuvalt makstava sissetuleku korral, sest ka siis vajab võlgnik kaitset, mida talle TMS § 130 jj kohaselt võimaldataks siis, kui mainitud ühekordsed maksed oleksid tehtud perioodiliste maksetena mitme kuu vältel.¹⁰⁴ Küll aga peab sellistes olukordades aktiivsust üles näitama võlgnik, sest kohtutäitur ei saa kuidagi teada, milliste sissetulekutega on tegu.

Kehtiv sissetuleku arestimise regulatsioon loob segadust, on keeruline ning eeldab kohtutäituri poolt suures osas kaalutusotsuse tegemist, milleks praktika kohaselt suur osa valmis ei ole. Täiendavat analüüsimist vajab sissetuleku arestimise ulatus.

2.4. Arestimiskeeld ülalpeetavate olemasolul

Arestimisele mittekuuluvat sissetuleku piiri määramisel võetakse arvesse ka võlgniku ülalpeetavaid. TMS § 132 lg 2 kohaselt suureneb mittearestitav summa iga ülalpeetava kohta ühe kolmandiku võrra palga alammäärast kuus kui võlgnik peab seadusest tulenevalt ülal teist isikut või maksab talle elatist. See reegel ei kohaldu aga kui sundtäidetakse lapse elatistõuet. TMS § 132 lg 1³ kirjeldab, kuidas tuleb seda üldreeglit kohaldada kui kohtutäitur peab vajalikuks rakendada TMS § 131 lg 1² toodud erandit. Põhireegli kohaselt on seega 1 lapsega

¹⁰⁴ RKTKm nr 3-2-1-3-08 p 12.

võlgniku puhul mitteametavaks sissetulekuks 2019. aastal 720 eurot (540 + 180) ning juhul kui sundtäitmine ei ole varasemalt olnud edukas, siis 395,44. Ülalpeetavatega arvestamine on igati põhjendatud ning regulatsioon ka üldjoontes selge. Siiski tekib ka siin mõningaid kitsaskohti.

Esiteks on seda võlgnikku, kes oma last ise üleval peab koheldud ebavõrdselt sellega, kes lapsele elatist maksab. TMS § 132 lg 1¹ alusel elatist maksva võlgniku sissetulekust on sätte kohaselt lubatud kinni pidada kuni pool tema sissetulekust ning kolmandik juhul kui võlgniku sissetulek on alla poole palga alammäärast (ehk alla 270 euro). Teiseks, kuna elatise nõudel on TMS § 119 lg 1 kohaselt teiste nõuete suhtes prioriteet, siis on hakanud praktikas levima olukord, kus võlgnikud lepivad lapse teise vanemaga kokku elatise võlas ning täitmisel läbi kohtutäituri, kuid realselt kasvatavad last koos või eksisteerib muu olukord.¹⁰⁵ Kolmandaks muutub sisutühjaks TMS § 132 lg 1² sätestatud erand kui ülalpeetavaid on 2 või rohkem. Neljandaks tekib keeruline olukord juhul kui võlgnik peab ise üleval last või lapsi ning lisaks maksab ka teise lapse eest elatist. Sellisel juhul ei näe seadus ette võimalust suurendada arestimisele mittekuuluvat sissetulekut nende ülalpeetavate eest, keda võlgnik kasvatab ning võlgniku juures elavad lapsed satuvad oluliselt raskemasse seisu. Viiendaks jääb selgusetuks, mida on seadusandja mõelnud lapse elatistnõude all – kas sissetuleku arestimine suuremas ulatuses on lubatud ka juhul kui laps on saanud täisealiseks, peab ise end rahuldavalt üleval, kuid elatisvõlgnevus on jätkuvalt täitmisel või on selle all mõeldud siiski elatise maksmist juhtudel kui laps on ülalpeetav? Viimaseks jääb lahtiseks ka TMS § 132 lg 1¹ mõte – kas siin on seadusandja lubanud kumulatiivselt arestida kogu sissetuleku, mis ületab poolt palga alammäärast ning täiendavalt alla selle jäävast osast 1/3? Kui selle sättega pole mõeldud kumulatiivset kinnipidamist, siis kas juhul kui isiku sissetulek on nt 280 eurot, saabki arestida vaid 10 eurot ning kui sissetulek oleks 265, saaks arestida u 88 eurot?

Kohtupraktikas on analüüsitud olukorda, kus võlausaldaja palus tunnistada elatiskokkuleppe kehtetuks, kuna sellega on kahjustatud tema õigusi, sest elatistnõude seadusjärgse privilegieerituse tõttu on välistatud tema nõude rahuldamine ning sisuliselt toimub võlgniku vara kõrvaletoomine. Riigikohus leidis, et vanematevaheline elatise maksmise kokkulepe lapse ülalpidamise korraldamiseks ei ole iseenesest keelatud ega saa ka kahjustada võlausaldaja huve. Ja seda ka siis kui elatiskokkulepe on sõlmitud kohese sundtäitmise tingimusega.¹⁰⁶ See, kas

¹⁰⁵ RKTKo nr 3-2-1-111-16.

¹⁰⁶ RKTKo nr 3-2-1-111-16 p 23-24.

elatiskokkuleppega on sissenõudja huvisid kahjustatud sõltub sellest, kui suurt summat oleks laps võinud enda ülalpidamise kohustuse täitmiseks nõuda.¹⁰⁷

Riigikohtusse on jõudnud ka kaasus, kus elatisvõlgnikule kuulutati välja pankrot ning sellisel juhul leidis Riigikohus, et pankrotivarast saab täita pankroti väljakuulutamise ajaks sissenõutavaks muutunud elatist ning järgneva aja eest saab elatist saama õigustatud isik nõuda elatist eelkõige võlgnikult ning siis saab sissenõude pööramist nõuda ka sissetulekule, millele pankrotimenetluses sissenõuet pöörata ei saa.¹⁰⁸ Kuigi Riigikohus otseselt ei ütle ning ka pankrotiseadusest siiski ei nähtu, et kumulatiivne nõudmine on lubatud, võiks Riigikohtu seisukohta edasi arendades sellisele seisukohale asuda. Seda küll erandlike asjaolude ilmnemisel. Samas loob selline tõlgendamine olukorra, kus kumulatiivne arestimine on lubatud ning seega pole tegemist enam erandiga, vaid proportsioonide kehtestamisega.

Muid eelnimetatud probleeme pole kohtupraktikas otseselt lahendatud. Küll aga on Riigikohus märkinud, et ülalpidamiseks kohustatud vanemaga koos elav laps ei peaks aga olema ülalpidamise osas halvemas seisus lapsest, kes elab kohustatud vanemast eraldi ja kellele makstakse elatist täitedokumendi alusel. Seetõttu saab ka vanemaga kooselavale lapsele kohtulahendi või täitedokumendiks oleva kokkuleppega üldjuhul tagada miinimumelatisena poole Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast.¹⁰⁹

Käesoleva töö autori arvates peab alaealise lapse elatisnõue olema privilegeeritud, kuid lubamatu on, et võlgnikuga koos elav laps saab seadusandjalt vähem kaitset. Ka on töö autor seisukohal, et ülalpidamiskohustuse täitamata jätmisest tekkinud võlga ei ole põhjendatud kohelda privilegeeritult juhul kui laps pole enam ülalpeetav. Sellisel juhul pole põhjendatud võlausaldajate erinev kohtlemine ning ka võlgniku õiguste intensiivsem riive ei pruugi olla õigustatud.

2.5.Arestimise ulatus

Praktikas jääb sageli tähelepanuta asjaolu, et mitte kõik sissetulekud, mis ületavad arestimisele mittekuuluvat summat, ei ole arestitavad. Seadusandlus on alates 2006. aastast ette näinud skeemi, kuidas toimub arestimine kui võlgniku sissetulekud ületavad palga alammäära.

¹⁰⁷ RKTKo nr 3-2-1-111-16 p 30.

¹⁰⁸ RKTKm nr 3-2-1-26-12 p 13

¹⁰⁹ RKTKm nr 3-2-1-26-12 p 24.1.

TMS § 132 lg 3 sätestab, et mittearestitavat summat ületavast sissetuleku osast võib kuni viiele palga alammäära suurusele summale vastavast osast arestida kaks kolmandikku, seda ületavast sissetulekust kogu sissetuleku, tingimusel, et arestitav summa ei ületa kahte kolmandikku kogu sissetulekust. Sätet ei kohaldata, kui sundtäitmisel on elatise nõue. Sätte eesmärgiks on olnud jätta võlgnikule motivatsioon sissetuleku saamise nimel edasi tegutseda. Kindlasti ei ole ka sissenõudja huvides kui võlgnikul puudub motivatsioon rohkem raha teenida. Suurema sissetulekuga inimeste sissetulekust võib arestida proportsionaalselt suurema osa, kui väiksema sissetulekuga inimest sissetulekutest. Selline reegel oli toona ka peaaegu kõikides Euroopa riikides¹¹⁰ ning on seda tänini.¹¹¹

Kokkuvõtvalt saab seega tuua välja arestimisele ulatuse järgnevalt. Sissetulek, mis jääb alla 215,44 arestimisele ei kuulu. Sissetulek, mis jääb 215,44 ja 540 euro vahele, kuulub arestimisele erandkorras ning 0-20% ulatuses. Sissetulekust, mis jääb 540 ja 2700 euro vahele, võib arestida 2/3. Sissetulekust, mis ületab 2700 kuulub arestimisele kõik, kuid mitte rohkem kui 2/3 kogu sissetulekust.

Käesoleva magistritöö autor nõustub sellega, et võlgnikul peab säilima motivatsioon sissetulekut omada ja seda suurendada ning see toetab lõppkokkuvõttes ka sissenõudja huve. Samas nendib autor, et selline lahendus ei pruugi olla tasakaalus võlausaldaja huvidega juhul kui talle pole seetõttu tagatud põhiseaduses ettenähtud inimväärne kohtlemine, nt elatise maksmise puhul.

2.6.Võrdlusaluste riikide regulatsioonid

Rootsis puudub ühtne arestimisele mittekuuluva sissetuleku suurus. UT 7. peatüki § 5 toob välja, et arestimisele mittekuuluv sissetulek tuvastatakse iga võlgniku puhul eraldi ning see koosneb kahest osast. Esiteks on ette nähtud baassumma, mis arestimisele ei kuulu. Seaduses on välja toodud määr, mis korrutatakse läbi tarbijahinnaindeksiga. Lisaks eristatakse arestimisele mittekuuluva summa kindlaks määramisel ka leibkonna suurust. Seega on loodud Rootsis süsteem, kus abikaasa sissetulekut ei loeta küll võlgniku omaks ning seda ei saa arestida, kuid abikaasa sissetulekut arvestatakse arestimisele mittekuuluva sissetuleku piiri määramisel. 2019. aastal on mittearestitav sissetulek üksikisiku kohta 4 923 kr (464,44 eurot) kuus, 8 133 kr (767,28 eurot) kuus ühise elukohaga abikaasade kohta ning 2 612 kr (246,42

¹¹⁰ Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE, § 134 selgitused.

¹¹¹ Euroopa Komisjoni koduleht. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_european_account_preservation_order-379-de-et.do?clang=en#a_94.

eurot) kuus iga lapse kohta, kelle vanus on 0-6 ning alates 7 eluaastast lapse kohta 3007 kr (283,69 eurot) kuus. Sellele summale lisatakse reaalsed eluasemekulud ning teatud juhtudel lisatakse ka lapsehoiukulud, reisimine tööle ja tagasi või haigusest tingitud kulud.¹¹² UT 7. ptk § 8 kohaselt võib kohtutäitur arestida kogu summa, mis ületab mitteametistavat sissetulekut, kuid võib teha ka teistsuguse otsuse. Kui võlgnik aktiivselt menetluses ei osale ning oma kulude kohta andmeid ei avalda, siis tema mitteametistavale sissetulekule midagi ei lisata. See soodustab olulisel määral võlgniku ja kohtutäituri suhtlust. Siinkohal väärib märkimist ka asjaolu, et Rootsis puudub seaduse tasandil sätestatud palga alammäär, miinimumtasud lepitakse kokku ametiühingute vahendusel ning need on valdkonniti erinevad.

Rootsis on UT 7. ptk § 14 kohaselt elatise nõue prioriteetne, samuti ka maksunõuded (§ 15) ja trahvid. Kuna täitemenetlust viib läbi üks asutus, siis ei mõjuta võlgniku kaasatust, arestimise ulatust nõuete paljusus. Arestitud sissetulek läheb sissenõudjate vahel jagamisele vastavalt nõuete proportsioonidele, arvestades prioriteetseid nõudeid.¹¹³ UT 7. ptk § 9 sätestab, et täitemenetlust läbiviiv asutus võib kohustada tööandjat kohandama tasu maksmise viisi nii, et arestimist saaks nõuetekohaselt täita.

Soome UL 4. ptk §§ 45jj reguleerivad sissetuleku arestimise ulatust. §-s 45 tuuakse eraldi välja, et arestimisele mittekuuluva summa juures võetakse arvesse vaid töötasu või selle asemel makstavat samaliigist tasu ning sinna hulka ei arvestata §-s 19 loetletud toetusi. Ehk siis suureneb arestimisele mittekuuluv summa nimetatud toetuste või kuluhüvitiste võrra. Kusjuures on võlgnikul õigus taotleda, et sissetuleku arestimist lükataks kuue kuu võrra edasi kui võlgnik on olnud töötamisele eelnevalt vähemalt aasta töötü.¹¹⁴ Arestimisele mittekuuluva sissetuleku juures võetakse § 48 kohaselt arvesse abikaasat (nii seaduslikku abikaasat kui ka abielule sarnanevas kooselus olevat kaaslast), ülalpeetavaid (nii võlgniku enda kui abikaasa omi) ning välja on toodud arestimisele mittekuuluvad päevamäärad. UL § 48 kohaselt ei kuulu arestimisele 22,41 eurot päevas (672,30 eurot kuus) üksikisiku kohta, millele lisatakse 8,04 eurot päevas (241,2 eurot kuus) abikaasa ja ülalpeetavate kohta. Siiski ei kuulu arestimiskeeldu ületav summa terves ulatuses UL § 49 kohaselt arestimisele. Arestimisele kuulub sellest 2/3 ulatuses, mis jääb arestimisele mittekuuluva piiri ja selle kahekordse väärtuse vahele, 1/3 kui palk jääb kahekordse ja neljakordse arestimiskeeldu vahele ning kui seda ületab, siis ei tohi arestida rohkem kui pool palgast.¹¹⁵ Piir vaadatakse üle iga-aastaselt, kusjuures seda pole 10

¹¹² Kronofogdeni koduleht. Kättesaadav: <https://www.kronofogden.se/Hurmycketfardubehalla.html>.

¹¹³ Kronofogdeni koduleht. Kättesaadav: <https://www.kronofogden.se/en-GB/Loneutmatning2.html>.

¹¹⁴ Enforcement Office of Finland.

Kättesaadav:

<https://oikeus.fi/ulosotto/en/index/velallisenaulosotossa/palkanulosmittaus.html>

¹¹⁵ <https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/2018/12/ulosotonsuojaojsuusiineimuutoksia.html>.

aasta jooksul märgatavalt muudetud (muutus on olnud u 10%). Olulise erinevusena teistest regulatsioonidest saab välja tuua §-s 47 reguleeritud olukorra, kus võlgnik töötab arestimise vältimiseks madalama töötasu eest kui tavaliselt selles valdkonnas töötavad isikud. Seadus näeb selliseks puhuks kohtutäiturile ette õiguse määrata mõistlik rahaline väärtus võlgniku töö eest ning arestida see tasu üldistel alustel.¹¹⁶ Töötasu hindamist võib kohtutäitur rakendada juhul kui nõuet pole võimalik muul moel täita, kusjuures töötasu hindamist ei saa rakendada ka siis kui dividende või muid vastavaid hüvitisi makstakse mõistliku palga ulatuses. Ka Soomes puudub palga alammäär ning see sätestatakse ametiühingutega läbirääkimiste teel iga valdkonna puhul eraldi.

Soomes on võrreldes teiste riikidega antud võlgnikule UL § 52 kohaselt võimalus sissetuleku arestimine peatada kindlaks perioodiks järgmiste eelduste olemasolul: 1) võlgniku sissetulekust on aasta jooksul katkematult aresti teostatud, 2) sissetulekut on arestitud UL § 49 sätestatud ulatuses, 3) võlgniku elukoha- või muud elatuskulud on võrreldes talle jääva arestimisele mittekuuluva summaga suured, 4) muul kindlal põhjusel. Kusjuures UL § 53 kohaselt on võlgnikul õigus sellist „puhkust“ paluda igal aastal.

Saksamaal on sissetuleku arestimise regulatsioon ülesehituselt Eestiga küllaltki sarnane, kuid nüansirohkem. ZPO § 850c lg-s 1 tuuakse välja absoluutne arestimiskeeld, milleks on 1073,88 eurot kuus. Arestimisele mittekuuluv summa suureneb kui võlgnikul on ülalpeetavaid, sh kui võlgnik peab maksma elatist (endisele) abikaasale, vanematele. Sellisel juhul on arestimisele mittekuuluv summa sama sätte kohaselt maksimaalselt 2378,72 eurot kuus. Täpse summa arvestamiseks lisatakse arestimisele mittekuuluvale summale esimese ülalpeetava kohta 404,16 eurot kuus ning 2-5 ülalpeetava kohta 225,17 eurot kuus ülalpeetava kohta. Arestimisele mittekuuluva sissetuleku piir hinnatakse üle iga-aastaselt. Võrdluseks võib tuua, et palga alammäär oli 2019. aastal Saksamaal u 1600 eurot. Arestimisele mittekuuluv summa suureneb ka nende sissetulekute võrra, mis arestimisele ei kuulu. Arestida võib teatud osa sissetulekust, mis ületab arestimisele mittekuuluvat sissetulekut. Arestimise ulatus on omakorda sõltuvuses sissetuleku suurusest, ülalpeetavate olemasolust, mittemakstavast elatisest.¹¹⁷ Näiteks kui isiku sissetulek on 2380 eurot kuus ning tal puuduvad ülalpeetavad, võib arestida 914,28 eurot. Saksamaa regulatsioonile on iseloomulik võlgniku motivatsiooni suurendamine teenimaks

¹¹⁶ Kusjuures kohtutäitur saab seda teha nii sel juhul kui töandja on kolmas isik kui ka siis kui võlgnik töötab endale kuuluvas ettevõttes. Viimasel juhul tuleb lisaks hinnata ka dividendide maksmist.

¹¹⁷ Täpsema ülevaate saamiseks on seaduse lisana esitatud tabel, kust nähtub arestimise ulatus, ilma, et tekiks vaidlusi arvutuskäigu üle. Tabel on leitav ka Euroopa Komisjoni lehel https://e-justice.europa.eu/content_european_account_preservation_order-379-de-et.do?clang=en

suuremat sissetulekut, kusjuures tasub meelde tuletada, et arestimisest jäid välja ka teatud osad ületunnitööst ja puhkusetasudest ning preemiast.

Prantsusmaal on arestimisele mittekuuluvad summad välja toodud hoopiski tööõiguses (prantsuse keeles *code du travail*), mille artikkel R3252-2 sätestab proportsioonid sissetuleku ja arestimisele kuuluva summa osas. Sätte kohaselt kuulub arestimisele 1/20 sissetulekust, mis jääb alla 3760 euro; 1/10 sissetulekust, mis jääb 3760-7340 euro vahele, 1/5 sissetulekust, mis jääb 7340-10940 euro vahele; 1/4 sissetulekust, mis jääb 10940-14530 euro vahele; 1/3 sissetulekust, mis jääb 14530-18110 euro vahele; 2/3 sissetulekust, mis jääb 18110-21760 euro vahele ja kõik, mis ületab 21760 eurot. Näiteks kui võlgniku sissetulek on 5000 eurot, siis kuni 3760 ulatuseni arestitakse 188 eurot ning ületavalt summalt, s.o. 1240 eurot, 124 eurot ehk kokku saab arestida võlgnikult, kelle sissetulekuks on 5000 eurot, 312 eurot. Prantsusmaal puudub seega absoluutne arestimiskeeld, küll aga võib arestimise proportsioonide hindamiseks kõrvale tuua palga alammäära, milleks on 2019. aastal 1521 eurot kuus.

Suurbritannias väljastab sissetuleku arestimise otsuse AEA § 1 lg 1 kohaselt kohus ning see on siduv vaid konkreetse tööandja jaoks. Kui võlgnik töökohta vahetab, on vajalik uuesti kohtu poole pöörduda ning uus otsus saada. Enne otsuse tegemist kuulab kohus võlgniku ära ning võtab AEA § 6 lg 5 p b kohaselt arvesse võlgniku kulutused toidule, üürile või hüpoteegile ning muud regulaarsed kohustused (nt elektriarve). Need kulutused moodustavad absoluutse arestimiskeelu. Kohus märgibki oma otsuses, et sissetulek ei kuulu arestimisele kui jääb alla kulutuste piiri ning määrab summa, mis kuulub kinni pidamisele igal kuul. Nimetatud summa ei pruugi olla kogu osa, mis arestimisele mittekuuluvat summat ületab, vaid enamasti on selleks 50%. Kui võlgnik kohtusse ei pöördunud ning seetõttu pole võimalik akti koostada, on kohtul õigus kohaldada aresti.¹¹⁸ Kuna kohus vaatab iga juhtumit eraldi, siis puudub regulatsioon, mis on seotud ülalpeetavatega, küll aga on elatisnõuded koos avalik-õiguslike nõuetega muude tsiviilnõuete ees prioriteetsed.¹¹⁹ Lisaks on Suurbritannia korra juures oluline ka asjaolu, et võlgnik maksab igakuiselt kinni ka tööandjal tekkivad kulutused.¹²⁰

Hispaania LEC art 607 lg 2 kohaselt võib teatud proportsiooni alusel arestida sissetuleku, mis ületab palga alammäära. 2019. aastal on Hispaania palga alammääraks 900 eurot.¹²¹

¹¹⁸ HM Courts & Tribunal Service. Viidatud töös, lk 3-4.

¹¹⁹ GOV.UK koduleht. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/debt-deductions-from-employee-pay/getting-an-order>.

¹²⁰ GOV.UK koduleht. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/debt-deductions-from-employee-pay/deductions-for-nonpriority-order>.

¹²¹ BBC uudised. Spain's minimum wage to jump 22% in new year. 12.12.2018. Kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46539748>

Sissetulekust, mis jääb vahemikku 1-2-kordne palga alammäär, arestitakse 30%, 2-3-kordsest palga alammäärast arestitakse 50%, kuni neljakordsest alammäärast arestitakse 60%, 75% arestitakse sissetulekust, mis ületab alammäära 4-5 kordselt ning sissetulekust, mis ületab viiekordset palga alammäära arestitakse 90%. Art 607 lg 4 kohaselt võib kohus ülalpeetavate olemasolul vähendada eelnimetatud proportsioone 10-15% ulatuses. Art 608 reguleerib olukorda, kus täidetakse elatise nõuet – sellisel juhul ei kohaldu seaduses välja toodud proportsioon, vaid kohus määrab ise palga alammäärale täiendava summa.

Kui vaadata ka teiste riikide regulatsioone arestimisele mittekuuluva sissetuleku ulatuse piiri tõmbamisel,¹²² siis tuleb nentida, et Eesti regulatsioon on üks enim sissenõudja huve silmas pidav ning enamik riike pole läinud sissenõudja huvide kaitseks nii kaugele kui Eesti. Kõige sagedamini on piir tõmmatud tuginedes palga alammäärale (nii on nt ka Lätis ja Leedus) ning need vähesed riigid, kes on läinud kaugemale, võtavad elatusmiinimumi arvestamisel arvesse võlgnikku realselt kantud kulusid, mitte statistilisi näitajaid ning tagatud on ka muud täiendavad võimalused võlgniku toimetulekuks (suuremad baasosad, võlgniku ärakuulamine, toetuste mitteamistamine sissetulekute hulka vms) või on sissetuleku arestimise määr elatustaset arvesse võttes väga madal.

Kõikides riikides on täitemenetluses võlgnevusi, mida pole suudetud täita, kusjuures uuringud näitavad, et see osa püsib suhteliselt samas suuruses.¹²³ Seda probleemi ei nähta uuringutes mitte niivõrd menetluse ebaefektiivsuse näitajana kuivõrd tagajärjena läbimõttlemata laenamisele ning reaalse maksevõimetusena.¹²⁴ Seetõttu ei nähta lahendusi ka sissetuleku arestimise ulatuse laiendamisel, vaid pigem ennetustööl ning rangemate reeglite seadmisel laenamisele. Vastasel juhul tekiks makseraskustes inimesi järjest juurde. Sellist järelust toetab ka nt Euroopa Liidu liikmesriikides läbiviidud uuring, kus võrreldi mh täitemenetluse kestvust. Riikides, kus sissetuleku arestimise piir on päris suur, ei kulu täitmisele põhimõtteliselt rohkem aega. Nt käesoleva töö võrdlusalustest riikidest kulub Prantsusmaal, kus sissetuleku arestimise piir on kõige ulatuslikum, võlanõude täitmisele 64 päeva. Eestis on sama näitaja 544, Soomes 29, Hispaanias 50, Rootsis 91 ja Suurbritannias 99.¹²⁵ Seega tuleb teha järeldus, et täitmise kiirus ei ole otseses ja vältimatus seoses sissetuleku arestimise piiriga.

¹²² Kõige paremini ja ülevaatlikumalt on need kättesaadavad: https://e-justice.europa.eu/content_european_account_preservation_order-379-hu-et.do?clang=hu#a_94

¹²³ M. Andenas jt. Viidatud töös, lk 232-233; Matrix Insight Ltd. Case study on the functioning of enforcement proceedings relating to judicial decisions in Member States, 2015.

¹²⁴ Kronofogden. Viidatud töös, lk 1-2; T. Ermel. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiseadus 11 ja 12 peatükk analüüs. Tallinn, 2017, lk 11.

¹²⁵ Matrix Insight Ltd. Viidatud töös, lk 22. Kahjuks pole andmed kuigi hästi võrreldavad, sest Eesti puhul on arvesse võetud kõikide täitemenetluste keskmist, kuid mujal riikides konkreetseid kaasuseid, sh nõudeid ka juriidiliste isikute vastu, kust samuti tulenevad mõningad erisused. Teatud paralleelid saab sellest hoolimata tõmmata.

2.7. Arestimise protsess ja viisid

Enne nõude sundtäitmist annab kohtutäitur TMS § 25 lg 1 kohaselt võlgnikule tähtaja ja võimaluse nõue vabatahtlikult täita. See eeldab nõude täitmist kogu ulatuses. Väga suurel hulgal juhtudest see võimalik ei ole. Uuringud on näidanud, et kokkuleppe saavutamisel on täitmise efektiivsus suurem ning mujal maailmas on järjest tõusev trend täitemenetluses lepitamine, kus kohtutäiturid julgustavad pooli kokku leppima osamaksetes,¹²⁶ seetõttu võiks kaaluda ka vabatahtlikku täitmist osade kaupa. Täna on võlgnikule palju ette heidetud, et ta ei osale menetluses,¹²⁷ ei anna teavet jne, kuid võlgniku osalusest ei sõltu menetluses tihti midagi. Kohtutäituril on TMS § 8 lg 1 kohaselt kohustus võtta viivitamata tarvitusele kõik seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks. Seega kui seadus lubab sissetuleku arestimist potentsiaalselt suuremas ulatuses kui võlgnik võimeline on vabatahtlikult tasuma, ei pea ning võimalik, et ka ei saa kohtutäitur kokkuleppega nõustuda. Sellist võimalust tuleks siiski hinnata perspektiivis, sest kokkuleppega kaasnevad ajalisel mõõtnes ka kaudsemad kasud, mis lõppkokkuvõttes võivad nõude täitmisele oluliselt kaasa aidata. Olgugi, et pooled pole eelnevas menetluses kokkulepet saavutanud, on täitemenetluses teistsugused tingimused ning seetõttu võib kokkuleppe saavutamine olla võimalik. Sissenõudjal on täitemenetluses suurem kindlus, kuna saavutatud on võlgnikku kohustav kohtulahend ning kokkulepet võlgnikuga saab käsitleda kui aegumise katkemist tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)¹²⁸ § 158 lg 1 mõttes. Sisuliste küsimustega tegelemine suurendaks oluliselt võlgniku kaasatust menetlusse, eriti kui sellest sõltuvad mitmed tema heaoluks olulised komponendid. Kaasatust suurendaks ka menetluse läbipaistvuse suurendamine – täna ei ole võlgnikul võimalik saada kiiresti ajakohast infot oma nõuete ulatuse ja summa kohta, rääkimata sellest, et võlgnik näeks nõude kujunemist ajas (tagasimakseid, täitekulusid jne).

Näiteks Soome UL näeb §§ 59jj ette mitmeid võimalusi poolte vahel kokkulepete sõlmimiseks, mis välistavad sundmeetmete kasutamise.

Kohtutäituril on põhimõtteliselt kaks võimalust, kuidas isiku sissetulek arestida: 1) arestida see nõude kujul ehk juba enne kui see võlgnikuni jõuab TMS § 111 alusel või 2) arestida võlgniku käsutuses olev sissetulek. Viimast saab kohtutäitur teha läbi pangakonto arestimise TMS § 115 alusel või kui võlgnikule on sissetulek antud sularahas, siis saab kohtutäitur arestida ka sularaha TMS § 64 alusel.

¹²⁶ M. Andenas jt. Viidatus töös, lk 42.

¹²⁷ H. Kranich, A. Sarapuu. Viidatud töös, lk 46.

¹²⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus, RT I 2002, 35, 216.

Nõude arestimine TMS § 111 alusel toimib hästi nende nõuete puhul, mis avalduvad erinevatest registritest, nt töötasu, erinevad sotsiaaltoetused ja hüvitised. Nõude arestimist on praktikas raske kasutada neil juhtudel kui toimub tehing, mis registrites ei kajastu, nt vallasasja müük. Antud sättel on omad eelised, aga ka puudused. Eelised on seotud olukordadega, kus võlgnik kasutab teise isiku kontot või kontot, millest kohtutäitur pole teadlik või laseb oma tasunõude välja maksta sularahas. Sellistel puhkudel oleks kohtutäituril ilma nõude arestimise regulatsioonita väga keeruline sissetulekut arestida. Seega hoiab regulatsioon ära mitmed võimalused täitemenetlusest kõrvale hoiduda. Puudused väljenduvad eelkõige kolmanda isiku koormamises. Esmalt peab kolmas isik leidma aja kohtutäiturile nõutud teabe esitamiseks, kusjuures kohtutäitureid võib olla mitu. Järgmiseks puuduseks on sissetuleku arestimise skeemi keerukus. Kolmas isik peab vastavalt aktis esitatud valemile hakkama välja arvutama sissetuleku osa, mis tuleb üle kanda kohtutäiturile. Antud ülesanne ei pruugi olla lihtne, kuna võlgniku sissetulekud võivad iga kuu muutuda, tal võib olla ülalpeetavaid, tal võib ühe kuu jooksul olla õigus mitmele nõudele (nt töötasu ja puhkusehüvitis), aktis võivad olla nimetatud ka muud sissetulekud, millega kolmas isik peab arvestama jne. Lõpetuseks tuleb leida ka aeg, et võlgnikule kõike seletada, mis teatud juhtudel võib olla emotsionaalselt keeruline. Seega kaasneb kolmandale isikule akti täitmisega erinevaid probleeme ja kulusid. Sellest johtuvalt ei ole praktikas harvad need juhud, kus töösuhe lõpetatakse just nende ebameeldivuste tõttu. Selline olukord aga ei ole ei võlgniku ega sissenõudja huvides. Alternatiivselt oleks võimalik ka olukord, kus kohtutäitur saadab akti, kus on märgitud arestimise ulatus protsendina, kuid seda peaks pidevalt uuendama (kui muutub sissetulek, arvestuslik elatusmiinimum, ülalpeetavad jne) ning oleks rakendatav vaid kindla sissetuleku puhul. Käesoleva töö autori arvates võiks seadusandja kaaluda võimalust, et kohtutäituril on õigus kohustada kolmandat isikut täitma kogu nõue kindlale võlgnikule kuuluvale arvelduskontole, kust kohtutäitur selle kinni peab. See suurendaks lisaks ka täitemenetluse läbipaistvust, võlgniku kaasatust. Ka oleks nii oluliselt selgem nõude täitmise järjekord, sest kehtiva regulatsiooni järgi võib järjekord olla erinevate nõuete arestimisel erinev.

Kolmanda isiku kohustamise juures on käesoleva töö autori hinnangul mõningaid kaasnevaid probleeme, millel peatumine väljuks antud töö raamidest, kuid mis väärivad siiski märkimist. Esiteks tekib seal mitmeid küsitavusi andmekaitsega seotud teemades, arvestades infot, mida kohtutäitur peab akti TMS § 114 lg 1 kohaselt märkima. Praktikas on tekkinud olukordi, kus nt töötasu arestimise akti tõttu saab tööandja teadlikuks minevikus toimunud sündmustest ning kaotab usalduse töötaja vastu. See ei toeta kuidagi täitemenetluse üldist eesmärki. Nt Saksamaal ei ole andmekaitse kaalutlustel pangad kohustatud andma võlgnikku, eriti tema vara puudutavat

teavet ei võlausaldajatele, kohtutele ega kohtutäituritele.¹²⁹ Alles juhul, kui võlgniku vara osas tehakse kolmandale isikule teda kohustav arestimisakt, on kolmas isik kohustatud täitma nõuet otse võlausaldajale endale.¹³⁰ Käesoleva töö autor ei näe põhjust, miks on vajalik kolmandale isikule edastatavas aktis näidata ära täitemenetluse alused (küll on see vajalik võlgnikule edastatava akti puhul) ning ulatus ning leiab, et need probleemid saaksid samuti lahenduse kui kolmandat isikut kohustatakse raha kandma konkreetsele võlgniku kontole. Nii on tagatud minimaalne info ning kolmandate isikute osalemine täitemenetluses. Ka suurendab see menetluse läbipaistvust, sest võlgnikul on igal ajal võimalus oma kontolt näha kui palju, kellele ja mille katteks on arestitud.

Lisaks tekib küsimus, kas kolmas isik peaks täitma akti, mis on ilmselgete puudustega, eriti kui kolmas isik on avaliku võimu kandja. Kolmandat isikut saab pidada muuks isikuks TMS § 5 lg 1 mõttes ning seega on ta täitemenetluse osaline, kellel on õigus (mitte kohustus) TMS § 217 lg 1 alusel esitada kaebus kohtutäituri otsuse või tegevuse peale.

TMS § 115 lg 1 kohaselt saab sissenõude pöörata võlgniku kontole ning sama sätte lg 2 kohaselt konto arestitakse arestimisakti alusel selles näidatud ulatuses. Võlgnikul on õigus valida üks konto (juhul kui arvelduskontosid on mitu), mille peab kohtutäitur arestimisest seaduses ettenähtud ulatuses vabastama. Siinkohal on seaduse tasandil üheselt mõistetavalt reguleerimata küsimus, kas kohtutäitur võib TMS § 66 lg 1 p-de 3 ja 12 silmas pidades arestida võlgniku konto kogu ulatuses kui võlgnikul sissetulekud puuduvad. TMS § 66 lg 1 p 3 kohaselt ei tohi arestida võlgnikule ja tema perele üheks kuuks vajalikke toiduaineid ja eluruumi kütmiseks üheks kütteperioodiks vajaminevat kütet või kui täitmise ajaks sellist varu ei ole ja selle muretsemine ei ole muul viisil tagatud, siis varu soetamiseks vajalikku rahasummat. Sama sätte p 12 ei või arestida muid asju, mille arestimine on vastuolus seadusega või heade kommetega. Sättes on kirjas, et arest on keelatud (mitte, et võlgnikul on õigus nõuda teatud varu) ning see viitab ühelt poolt automaatsusele – st kohtutäitur ei saagi nimetatud ulatuses aresti seada. Samas ei ole kohtutäituril teavet selle kohta, kas võlgnikul on olemas varu, mistõttu rahasumma tagamine poleks vajalik ning seadus ei anna ka rahasumma suurust. Seega peab võlgnik ise antud õiguse tagamiseks menetluses aktiivselt osalema. Antud järeldust toetavad ka Riigikohtu seisukohad.¹³¹ Siiski võiks seadusandja kaaluda, kas pangakonto täielik arestimine on proportsionaalne, arvestades, et kohtutäituril on kohustus TMS § 133 lg 1 kohaselt

¹²⁹ Euroopa Komisjoni koduleht kohtuotsuste täitmise kohta. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/enforce_judgement/enforce_judgement_ger_en.htm.

¹³⁰ Samas

¹³¹ RKTKm nr 2-16-12972 p 23.

arveldusarve (arvestades TMS §-des 131 ja 132 sätestatud piiranguid) arestist vabastada kolme tööpäeva jooksul, võlgnikul võib olla ülalpeetavaid ning praktikas on nimetatud kohustuse täitmine enim probleeme tekitanud.¹³²

¹³² Justiitsministeeriumi järelevalve aruanded.

3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE SISSETULEKU ARESTIMISEL

3.1. Asjassepuutuvad põhiõigused ja põhiseaduse põhimõtted

Riigi kohustuseks on jälgida, et põhiõiguste kollisiooni puhul oleksid puudutatud isikute huvid tasakaalus.¹³³ Täitemenetluses ei tohiks asjatult võlgniku õigusi rikkuda ning täitemenetluse poolte vastanduvate huvide tasakaalustajana nähakse proportsionaalsuse põhimõtet. Sellest johtuvalt on täitemenetluses üha suuremat rõhku pandud konstitutsionalismile. Kuna kõik EL liikmesriigid on seotud ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga (EIÕK),¹³⁴ siis nähakse mh üldiste põhimõtete järgimises ja tagamises ka täitemenetluste ühtlustamise võimalust ja seeläbi võlgnike ja võlausaldajate võrdset kohtlemist.¹³⁵ Lahendis Krombach¹³⁶ rõhutab ka Euroopa Kohus kuivõrd oluline on leida tasakaal võlausaldaja ja võlgniku põhiõiguste vahel.

Olgugi, et täitemenetluse eesmärgiks on sissenõudja tunnustatud õiguste realiseerimine, on võlgniku kaitseks kehtestatud normid vaadeldavad sissenõudja õiguste riivena, sest need takistavad nõude (kiiremat) täitmist. Seega ei riiva täitemenetlus vaid võlgniku põhiõigusi.

Sundtäitmise ja täpsemalt sissetuleku arestimisega seoses on asjassepuutuvad põhiõigused nii võlgnikul kui sissenõudjal peamiselt PS §-s 32 ja EIÕK esimese protokolli art-s 1 ning ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹³⁷ art-s 17 sätestatud omandi puutumatus ning PS §-s 15 ja EIÕK §-s 6 sätestatud õigus õiglasele kohtupidamisele. Kaudsemalt on sissetuleku arestimise regulatsioon seotud ka EIÕK art-s 8 nimetatud eraelu kaitse ja kodu puutumatusega. PS on vastavad põhiõigused reguleeritud vastavalt §-des 26 ja 33. Kuna viimased põhiõigused jäävad käesoleva töö fookusest välja, siis analüüsis neil ka ei peatuta.

Omandit tuleb Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) praktika kohaselt käsitleda laiendavalt, omandi hulka kuuluvad ka rahalised nõuded ja õigused (nt õigus saada pensioni, dividende jms).¹³⁸ Omandipõhiõiguse funktsiooniks on tagada põhiõiguse kandjale vabadus omandi kasutamisel, kasutamisel ja valdamisel. Riigi kohustused selle põhiõiguse tagamisel ongi ühelt poolte mitte sekkuda isiku omandisse ning teiselt poolt tagada kaitse omandile.¹³⁹

¹³³ A. Alekand. Viidatud töös lk 22.

¹³⁴ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11/12, 34.

¹³⁵ B. Hess. Viidatud töös, lk 13.

¹³⁶ EKo 28.03.2000, C-7/98, Krombach.

¹³⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. ELT 2012/C 326/02.

¹³⁸ A. Grgiæ, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan. The right to property under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols. Human rights handbooks, No. 10. Council of Europe, Belgia, 2007, lk 7.

¹³⁹ A. Grgiæ jt. Viidatud töös, lk 8.

Lisaks on omandil oluline tähtsus turumajandusele põhinevas ühiskonnas, tagades vaba turu.¹⁴⁰ Seega kaitseb omandipõhiõigus nii üksikisiku huve kui ka suuremat kollegiaalset avalikku huvi. Täitemenetluse kontekstis saab riivist rääkida nii võlgniku seisukohast lähtudes kui ka sissenõudja seisukohast. Sissenõudja omandipõhiõiguse riive all nähakse siinkohal eelkõige rikkumist koostoimes EIÕK art 6 lg-s 1 nimetatud õigusega efektiivsele menetlusele. Sissenõudjal on õigus, et tema omandit e käesoleval juhul kohtu poolt tunnustatud nõuet võlgniku vastu tagataks riigi poolt.¹⁴¹ Sissetuleku arestimine on omaniku nõusolekuta võõrandamine, kuna isik kaotab formaalselt omaniku positsiooni oma sissetulekute osas ja ta jääb osaliselt või täielikult ilma subjektiivsest õigusest oma varale.¹⁴² See riivab võlgniku omandipõhiõigust. Riigikohus on seisukohal, et võlgniku varale sissenõude pööramine on vaadeldav võlausaldaja varaliste õiguste kaitsena ning riigi PS §-st 14 tuleneva kohustuse täitmisena võlausaldaja suhtes.¹⁴³

Ka õiglase ja efektiivse kohtupidamise juures ei prevaleeri sissenõudja huvid, vaid oluline on õiglane menetlus tagada ka võlgnikule. PS §-des 13, 14 ja 15 ette nähtud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust esitada õiguste ja vabaduste rikkumise korral kaebus kohtule kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse.¹⁴⁴ EIK rõhutab, et riik on vastutav, et kohtutäiturid saaksid võtta kasutusele kõik vajalikud meetmed ning kaasata ametivõime, kes saaksid toetada täitemenetluse läbiviimist, olukordades, kus see on vajalik. Riigi kohustuseks on luua süsteem, mis on efektiivne nii praktikas kui ka seaduse tasandil ja seda eriti eraisikute vahelistes suhetes.¹⁴⁵

Õigus efektiivsele kohtupidamisele hõlmab õigust efektiivsele juurdepääsule õiguskaitsele ning seadusandja kohustuseks on lisaks tagada isikule kaebeõiguse teostamise kord, mis on üks õiglase kohtumenetluse alusprintsipe.¹⁴⁶ Kohtu poole pöördumise õigus hõlmab kõiki menetlusetappe, seega nii juurdepääsu kohtule, kohtumenetlust ja kohtuotsust kui ka selle täitmist.¹⁴⁷ Alates lahendist asjas *Hornsby v. Kreeka*¹⁴⁸ tunnustab EIK, et õigus pöörduda

¹⁴⁰ M. Ernits, A. Kelli, P. Roosma, PõhiSK § 32/1 – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiend. vlj. Tallinn: Juura, 2017.

¹⁴¹ EIKo 04.09.2002 *Bourdov v. Russia*, § 40.

¹⁴² M. Ernits jt, PõhiSK, § 32/5 – 5.1.1.

¹⁴³ RKPKo nr 3-4-1-4-03 p 17.

¹⁴⁴ M. Ernits. PõhiSK, § 15/1.3; RKÜKo nr 3-1-1-88-07 p 41.

¹⁴⁵ J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 37; EIKo 22.06.2004 *Pini and others v. Romania* § 183.

¹⁴⁶ RKÜKo nr 3-1-1-88-07 p 41.

¹⁴⁷ M. Ernits. PõhiSK, § 15/4; N. Mole, C. Harby. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 3. Council of Europe, Belgia, 2006, lk 8.

¹⁴⁸ EIKo 19.03.1997, *Hornsby v. Kreeka*, sama seisukoht korraliti hiljem lahendites *Estima Jorge v. Portugal* (1998) ja *Immobiliare Saffi v. Itaalia* (1999).

kohtusse hõlmab ka õigust kohtuotsuste täitmisele, rõhutades, et EIÕK artikli 6 lõike 1 kaitsealas olev õigus pöörduda kohtusse oleks illusoorne, kui lepinguosalise siseriiklik õigussüsteem lubaks jätta jõustunud siduva kohtuotsuse täitmata ühe poole kahjuks. Seega kuulub EIÕK art 6 lg 1 ja art 13 kohaselt täitemenetlus õiglase kohtupidamise hulka.¹⁴⁹ Tulenevalt õigusriikluse põhimõttest ja lepinguosalise poolt endale konventsiooniga võetud kohustustest on riikidel kohustus kohtuotsuseid tagada ning vaid nii on sisu ka protsessiosalistele ettenähtud protsessuaalsetel tagatistel. EIK praktikas on käsitlemist leidnud juhtumid, kus puudub täitemenetluse süsteem või täitmisele suunamine on viivituses ning seda on EIK käsitlenud EIÕK art 6 lg 1 rikkumisena.¹⁵⁰ EIK on leidnud, et kuna täitmine kuulub art 6 kohaldamisalasse, siis rakenduvad ka täitmisele kohtumenetlusega sarnased kriteeriumid, mis arvestavad menetluse eripäradega.¹⁵¹ Seega ka täitmine peab olema efektiivne ja sellele kuluv aeg mõistlik, võttes arvesse asja keerukust, menetlusosaliste käitumist, võimu käitumist ja õigushüvede kaalu.¹⁵² Sellist järeldust toetab ka PS §-st 14 tulenev igapäevane õigus kohasele menetlusele, mis kohustab riiki arvestama menetluses Euroopa õigusruumis tunnustatud õiguse põhimõtetega – proportsionaalsus, õigus olla ära kuulatud, õigus menetlusele mõistliku aja jooksul, tulemuslikkus, tõhusus jne.¹⁵³

Täitemenetluse mõistliku ajakulu kohta puuduvad võrreldavad uuringud. Täitemenetluse tulemuslikkuse kohta Eestis Justiitsministeerium statistikat jooksvalt ei kogu, sest paralleelselt on kasutusel kaks infosüsteemi ning tõeste andmete saamine eeldab suurt käsitsi andmete läbitöötamist või sõltuvalt andmetest on üldse võimatu.¹⁵⁴ Suures osas EL liikmesriikides puuduvad asjakohased meetodid, kuidas hinnata täitemenetluse ajakulu.¹⁵⁵ Kuna täitemenetluse kulgu mõjutavad asjaolud, mis kohtutäiturist ei sõltu (võlgniku valmisolek nõuet täita ja teha koostööd, võlgniku maksevõime), ei soovi riigid ka sätestata konkreetset tähtaega täitemenetlusele.¹⁵⁶ Kuivõrd riigi kohustus on tagada tõhus menetlus mõistliku aja jooksul, mis on sissenõudjale ka ettenähtav, on arutletud vajalikkuse üle seada kriteeriumid ka täitemenetluse kestvusele. Ühe võimalusena on nähtud juhtumipõhist lähenemist, kus eeskujuks on toodud Moldova. Moldovas on kohtuniku kohustuseks iga juhtumi põhjal

¹⁴⁹ A. Uzelac. Improving Efficiency of Enforcement Proceedings. Recommendation on enforcement of the Council of Europe and its relevance for transition countries, 2004, lk 3

¹⁵⁰ EIKo 2002 Burdov v. Russia; EIKo 09.06.2003 Jasiuniene v. Lithuania; EIKo 01.03.2002 Kutic v. Croatia.

¹⁵¹ J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 37; EIKo 09.06.2009 Bendayan Azcantot and Benalai Bendayan v. Spain § 71; EIKo 17.04.2012 Kalinkin and others v. Russia § 42.

¹⁵² J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 3-4.; F. Calves, N. Regis. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006, lk 18.

¹⁵³ RKPJKo nr 3-4-1-1-03 p-d 12-18.

¹⁵⁴ Justiitsministeeriumi 07.03.2019 vastus nr 13-2/1060 M. Laansoo infopäringule.

¹⁵⁵ J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 63.

¹⁵⁶ J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 62.

määratlada eraldi ära menetluse kestvus. Juhtumipõhist lähenemist peetakse suuremaks väärtuseks, kuna see tagab individuaalsuse, paindlikkuse ning kohtunik saab oma kaalutulusruumi piires teha otsuse, mis annab ka sissenõudjale teabe täitemenetluse kestvuse osas.¹⁵⁷ Nenditakse ka seda, et vastavaid kriteeriume ja piiranguid saab seada vaid konkreetset täitmismeedet arvestades ning iga meetme puhul eraldi. Selleks, et tagada nõude täitmise ettenähtavus soovitatakse liikmesriikidel luua avalikult ligipääsetavad statistilised andmebaasid, kus on välja toodud keskmine täitmisele kuluv aeg iga meetme (nt sissetuleku arestimine, pangakonto arestimine, sõiduki arest) kohta eraldi.¹⁵⁸

Õiglase kohtupidamisega seondub lisaks ka PS § 13 esimene lause, mille kohaselt on igaühel õigus riigi ja seaduse kaitsele. Riigil on PS § 14 järgi kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused. PS § 14 kohaselt võib rikkumise tõrjumiseks ja õiguse kaitseks kasutada nii kohtu kui kõikvõimalikke muid menetlusi.¹⁵⁹ Eespool on tuvastatud, et täitemenetlus riivab võlgniku ja sissenõudja põhiõigusi ning seetõttu on riigi kohustuseks luua menetlus, mis on kohane, õiglane ja tagab mõlema poole õiguste tõhusa kaitse.

Nimetatud põhiõiguste näol on tegemist üldiste vabadusõigustega, mis kaitsevad kõiki põhiõiguste kandjad ehk õigustatud subjekte PS § 9 kohaselt. Omandipuutumatus on lihtsa seadusereservatsiooniga, mis tähendab, et üldjuhul võib seda piirata mis tahes eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. PS §-s 14 ja § 15 lg-s 1 ei ole sätestatud tingimusi õiglase kohtupidamisega seotud õiguste riivamiseks, seega on antud põhiõigus ilma seaduse reservatsioonita tagatud põhiõigus. Seega saab PS-s 14 ja 15 nimetatud üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele piirata üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi arvestades.

Lisaks põhiõigustele on asjassepuutuvad ka mitmed põhiseaduse põhimõtted, mida on alljärgnevalt põgusalt avatud.

Sotsiaalliigi põhimõte (PS § 10) kohustab riiki võtma meetmeid, et tagada kõigile ühiskonnaliikmetele vähemalt inimväärses eluks vajalik miinimum. Lisaks kaasnevad sotsiaalliigi printsiibiga ka nn sotsiaalsed põhiõigused neile, kes ei ole suutelised iseseisvalt end piisavas ulatuses kindlustama. (PS § 56).¹⁶⁰ Nende isikute inimväärikus oleks alandatud,

¹⁵⁷ Samas.

¹⁵⁸ J. Lhuillier. Viidatud töös, lk 63.

¹⁵⁹ M. Ernits, N. Parrest PõhiSK § 14/2.2; A. Alekand 2009, lk 21.

¹⁶⁰ T. Annus. Riigiõigus. Juura, 2006, lk 115.

kui jätta nad ilma abist, mida nad vajavad oma esmavajaduste rahuldamiseks.¹⁶¹ Sotsiaaliigi printsiibist tuleneb riigile ka kohustus leida lahendused sotsiaalsetele probleemidele nagu vaesus, tööpuudus, tervishoid ja keskkonnakaitse. Sotsiaaliigi printsiip nõuab, et riik arvestaks võrdsuse tagamisel tegelikkuses eksisteeriva ebavõrdsusega.¹⁶²

Inimväärikuse põhimõte (PS § 10, § 18 lg 1 ja § 19 lg 1) lähtub suuresti sotsiaaliigi põhimõttest, rõhutades, et riigi ja üksikisiku suhete alus on inimväärikus ning keelatud on inimese käsitlemine riigivõimu objektina.¹⁶³

Õiguskindluse põhimõte tuleneb PS §-st 10, see loob alused ühiskondlikeks suheteks ja tagab isikutele kindluse kehtiva õigusliku olustiku püsivuse suhtes. Õiguskindluse põhimõtte kohaselt peab isikutel olema võimalik riigi tegevust mõistlikul määral ette näha.¹⁶⁴ Õiguskindluse põhimõte hõlmab konkreetseid nõudeid, mida riigiorganid peavad järgima nii õigusnorme kehtestades kui ka neid rakendades. Üheks selliseks nõudeks on õigusselguse nõue, mis tuleneb PS §-dest 10 ja 13 ning selle kohaselt peavad õigusnormid olema piisavalt selged ja arusaadavad. Isikul peab olema võimalik õigusnormide sisu mõista ning teatava kindlusega ette näha, missuguse õigusliku tagajärje üks või teine tegu kaasa toob.¹⁶⁵ Teise nõudena saab välja tuua *vacatio legis*'e, mille kohaselt peab õigustloova akti andja akti jõustama arvestusega, et normiadressaatidele jääks piisavalt aega aktiga sätestatud õiguste ja kohustustega tutvumiseks ning oma elu ümberkorraldamiseks.¹⁶⁶

PS § 146 järgi mõistab õigust kohus. Õigusemõistmine kujutab endast õigusnormide alusel õiguslike konfliktide lahendamist erapooletu ning asjakohaste garantiidega varustatud institutsiooni poolt. Eesti Vabariigis on ka teisi riigiorganeid, kes sisuliselt teostavad õigusemõistmise funktsiooni, kuid PS § 146 esimese lause järgi peab ka nendel juhtudel olema võimalik viia vaidlus kohtu ette ja lõppastmes otsustab vaidlusküsimuse kohus.¹⁶⁷ Kui võlgniku sissetulek on arestitud ebaõiglaselt, on tal TMS § 217 lg 1 kohaselt õigus esitada kaebus kohtutäiturile endale ning kaebuse kohta tehtud kohtutäituri otsuse peale on võlgnikul õigus esitada TMS 218 lg 1 alusel kaebus kohtule.

¹⁶¹ RKPJKo nr 3-4-1-7-03, p 14.

¹⁶² T. Annus. Viidatud töös, lk 115.

¹⁶³ M. Ernits. PõhiSK § 10/6.

¹⁶⁴ T. Annus. Viidatud töös, lk 95-97.

¹⁶⁵ T. Annus. Viidatud töös, lk 100. RKÜKo 3-4-1-5-02, RKPJKo 3-4-1-16-05 ja RKPJKo 3-4-1-33-05.

¹⁶⁶ T. Annus. Viidatud töös, lk 103; RKPJKo 3-4-1-20-04.

¹⁶⁷ U. Lõhmus PõhiSK § 146/5.

3.2. Põhiseaduspärasuse formaalne kontroll

Mitte kõik sissetuleku arestimist reguleerivad sätted pole põhiseaduskonformse tõlgendamise seisukohad problemaatilised, kuigi võivad sätete koostoimes segadust tõsta. Käesolevalt keskendub analüüs TMS § 132 lg 1² analüüsimisele kuivõrd säte ise võimaldab arestimist suuremas ulatuses teha ning võimendab koostoimes teiste sätetega tekkivat segadust ning potentsiaalset ebaõiglust. TMS § 132 lg 1² sätestab: „Kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii nõude täielikule rahuldamisele, võib sõltumata võlgniku suhtes läbiviidavate täitemenetluste arvust arestida ühes kuus kuni 20 protsenti sissetulekust, mis ei ole suurem kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud sissetulek, millest on maha arvatud Statistikaameti poolt avaldatud arvestuslik elatusmiinimum. Sissetulekut ei arestita, kui see jääb alla Statistikaameti poolt avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi. Käesolevas paragrahvis sätestatud ei kohaldata lapse elatisnõude täitmisele.“

Esmalt tuleb mainida, et kaheldav on TMS § 132 lg 1² kooskõla õiguskindluse põhimõttega. Nagu eespool on juba välja toodud võeti algne redaktsioon vastu vaid 2 kuuga, kusjuures väljakuulutamise ja jõustumise vahele ei jäänud 1 kuudki. Varasemalt kehtinud regulatsiooni kohaselt sai võlgnik üldjuhul oma kulutusi planeerida minimaalpalga ulatuses, seega on võlgniku jaoks tegemist suure muutusega tema elukorralduses, millega kohanemiseks ei antud talle isegi ühte kuud.

Kogu sissetuleku arestimise teema pole kindlasti vastavuses õigusselguse põhimõttega, sest nagu eespool toodud peatükkidest nähtub, tekib sätete tõlgendamisel mitmeid küsimusi. TMS § 132 lg 1² õigusselguses saab samuti kahelda, kuna selle põhjal pole võlgnikule ega ka sissenõudjale ettenähtav, kas ja millistel alustel saab erandit rakendada, eelkõige, millises ulatuses seda teha saab ja milliste alustel erandi alusel sissetuleku arestimise ulatus määratakse.

PS § 11 sätestab, et põhiõigusi riivav toiming saab olla õiguspärane üksnes juhul, kui see tugineb seaduses sätestatud õiguslikule alusele, on kooskõlas menetlus- ja materiaalõigusega ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalik, st proportsionaalne. Formaalse põhiseaduspärasuse nõude järgi peab põhiõigusi piirav õigustloov akt vastama pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele.¹⁶⁸ Täitemenetluse seadustiku näol on tegemist õigustloova aktiga, mis on vastu võetud pädeva organi poolt, kuid on küsitav, kas järgitud on menetluskorda.

¹⁶⁸ RKÜKo nr 3-4-1-20-15, p 44.

2006. a võeti TMS vastu kui konstitutsiooniline seadus, mis nõuab Riigikogu koosseisu häälteenamust.¹⁶⁹ TMS muutmistel pole sellest enam lähtunud. PS kommentaaride kohaselt on TMS näol tegemist küll nimetuse põhjal konstitutsioonilise seadusega, sest seda on võimalik paigutada PS § 104 lg 2 p 14 loetletud seaduste hulka, kuid selline lähenemine ei ole õige. Pigem tuleb hinnata seaduse norme ja analüüsida nende normide seost kohtumenetlusega.¹⁷⁰ Sellest tulenevalt tuleb leida kriteerium, mille alusel hinnata, kas õigusnorm on PS § 104 lg 2 mõttes konstitutsiooniline või on tegemist lihtõigusnormiga PS § 73 mõttes. Riigikohtu praktika kohaselt võib järeldada, et selleks kriteeriumiks on õigusnormi peamine reguleerimisese. Kui õigusnorm on olemuslikult mõeldud peamiselt reguleerima PS § 104 lg 2 p-des 1–17 sätestatud valdkondi, on tegemist konstitutsioonilise õigusnormiga,¹⁷¹ mille vastuvõtmiseks on vaja 51 häält. Kahtluse korral tuleb vaieldavas olukorras küsida, kas reguleeritavat küsimust saab PS § 104 lg 2 p-de 1–17 mõttes pidada riigi põhikorra seisukohast olulisimaks küsimuseks.

Eespool on välja toodud, et täitemenetlus kuulub olemuslikult kohtumenetluse hulka. Kohtuotsuste täitmist puudutavatel normidel on otsene mõju kohtumenetluse eesmärgile – inimeste võimalusele oma õigusi kaitsta. Seega tuleb nõutav häälteenamust tuvastada konkreetse normi sisu ja mõju hindamise kaudu.¹⁷² Kuivõrd kõnealune norm ei reguleeri kohtusse pöördumist ega kohtumenetlust, tuleks käesoleva töö autori hinnangul analüüsida, kas TMS § 132 lg 1² alusel toimub kohtu põhifunktsiooni e õigusemõistmise täitmine.

Õigusemõistmise mõiste määratlemisele võib teoreetiliselt läheneda vähemalt kolmel viisil. Käesoleva teema kontekstis on oluline lähenemine, mille kohaselt tuleb konkreetset ülesannet sisuliselt analüüsida ja seeläbi kvalifitseerida see, kas õiguse mõistmiseks või muuks tegevuseks (materiaalne määratlus).¹⁷³ Seda on võimalik hinnata läbi kolme etapi: 1) ülesande olemus, 2) ülesande iseloom, 3) ülesandega kaasneva riive intensiivsus.¹⁷⁴ TMS § 132 lg 1² rakendades tuleb kohtutäituril otsustada, millises ulatuses ta võlgniku põhiõigusi riivab. Kindlasti ei ole tegemist vaid tehnilise ülesandega nagu on põhireegli rakendamine, sest erandi kasutamiseks peab kohtutäitur kaaluma, kas üldse erandit rakendada ning kui seda teha, siis millises ulatuses. Lisaks tuleks enne veel põhjendada, miks pole nõude täitmine muul viisil võimalik mõistliku menetlusaja jooksul. Arvestades, et tegemist on erandiga ning selle

¹⁶⁹ **Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE. Seletuskiri, lk 40.**

¹⁷⁰ A. Möttus, J. Jäätma, T. Kolk, J. Liventaal, L. Oja, J. Pöld, E-J. Truuväli, P. K. Tupay. PõhiSK 104 lg 2/14, 26.

¹⁷¹ A. Möttus jt. PõhiSK § 104 lg 2/4.

¹⁷² A. Möttus jt. PõhiSK § 104 lg 4/26.

¹⁷³ J. Jäätma. Kas õigusemõistmine on üksnes õiguse mõistmine? Juridica II/2017, lk 75-86, lk 86.

¹⁷⁴ J. Jäätma. Viidatud töös, lk 79; RKÜKo nr 3-4-1-29-13 p 43.

rakendamiseks võidakse riivata ka inimväärikuse põhimõtet, on tegemist kahtlemata ka väga intensiivse riivega. Seega saab öelda, et tegemist on õigusemõistmisega.

Muudatuse, millega võeti vastu kehtiv TMS § 132 lg 1², poolt on hääletanud 40 Riigikogu liiget,¹⁷⁵ seega puudub vajalik hääle arv kui tõdeda, et tegemist on konstitutsioonilise sättega. Käesoleva töö autori hinnangul on tegemist konstitutsioonilise sättega ning seega TMS § 132 lg 1² vastuvõtmisel rikutud põhiseaduslikku korda. Seda seetõttu, et olemuslikult kuulub täitemenetlus kohtumenetluse hulka ning sisetuleku arestimine on omakorda primaarne ning põhiline sundtäitmise vahend,¹⁷⁶ mis intensiivse riive korral riivab ka inimväärikuse põhimõtet. Erinevad allikad rõhutavad võlgniku ja sissenõudja huvide tasakaalu olulisust ning seega tuleb eriti hoolikalt kaaluda neid huve mõjutavaid aspekte ja regulatsioone. See ei tähenda, et piiratud oleks seadusandja otsustamist, kuid sellise kaaluga seadus nõuab ka suurema kaaluga rahva esindajate heakskiitu. Täiendavat analüüsi vajab aga asjaolu, kas seadusandja saab antud õigusemõistmise delegerida kohtutäituritele või peaks seda tegema kohus.

3.3. Riive sobivus ja vajalikkus

Põhiõigust ei tohi riivata suuremas ulatuses, kui on riivet sisaldava normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav. Proportsionaalsuse põhimõtte järgi peavad piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada riivatavate õiguste ja vabaduste olemust. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene.¹⁷⁷ Kusjuures põhiõiguste piirangu puhul peab riik valima isikut vähem koormava vahendi, seejuures puudub vajadus võrrelda sissenõudja ja võlgniku huve.¹⁷⁸

Sobivuse ja vajalikkuse hindamiseks tuleks esmalt üle korrata sisetuleku arestimise eesmärgid. Täitemenetluse peamine eesmärk on täita nõue tõhusalt ja võimalikult kiiresti ning seejuures on esikohal sissenõudja õigustatud huvi. Sisetuleku arestimisel lisandub täitemenetluse peamisele eesmärgile ka võlgnikku kaitsev funktsioon. TMS § 130jj eesmärgiks on tagada

¹⁷⁵ <https://m.riigikogu.ee/tegevus/toouleavaade/haaletused/haaletustulemused-kohalolekukontroll/aa4c3d32-5442-4b6b-99f9-524464ce7033?searchByFraction%5B0%5D=3c1832c0-7727-18d1-d9d3-e685a58f44b0&searchByFraction%5B1%5D=d4e90963-1d10-4f8a-bf37-a99ca8531ff3&searchByFraction%5B2%5D=8772fd6f-3197-6a53-2ffc-8c4d63407d1e&searchByFraction%5B3%5D=2faa5389-46c8-4dfd-ac8a-5a9b498912c4&searchByFraction%5B4%5D=a844d128-287d-4c20-bf30-61fcb0af23cf&searchByFraction%5B5%5D=d188e268-5d01-7e93-0c22-3ae7f0c1e851&searchByFraction%5B6%5D=c99e4e31-617c-49ad-bfa6-814736842182&tab=0>

¹⁷⁶ B. Hess. Viidatud töös, lk 18.

¹⁷⁷ RKPJKo nr 3-4-1-59-14 p 23.

¹⁷⁸ A. Alekand 2009, lk 28.

võlgnikule tema suhtes korraldatava täitemenetluse tingimustes tema enda ja tema ülalpeetavate ülevõltpidamiseks minimaalselt vajalikud vahendid.¹⁷⁹ Põhireeglile loodud erandit põhjendatakse vajadusega tõsta täitemenetluse efektiivsust ning seaduse muudatuse algatajad on lisanud eesmärgiks: „Loodav võimalus likvideeriks massiliselt leviva väärnähtuse, et alammääras sissetulekuga ning ilma muu realiseerimisväärtust omava varata võlgnikud ei osale aktiivselt täitemenetluses nõuete rahuldamisel.“

Hinnates riive sobivust, tuleb tõdeda, et see nõue on täidetud täitemenetluse peamise eesmärgi osas. Kuna säte ei võimalda sissetuleku arestimist terves ulatuses, siis võib jaatada sobivust ka võlgniku kaitse eesmärgi osas. Sätte sõnastusest lähtudes ei saa aga kuidagi pidada sätet sobivaks, et saavutada eesmärki, mis on olnud muudatuse ja konkreetse sätte ajendiks – võlgniku osalemise suurendamine täitemenetluses ja täitemenetluse efektiivsuse tõstmine. Säte ei saa võlgnikule mingeid kohustusi ega anna ka õigusi, mis soodustaks tema menetlusse kaasamist. Ka on väga kaheldav, kas kogu menetluse tõhusust saab tõsta vaid ühe täitemeetmega. Uuringud on näidanud, et täitemenetluse tõhusus sõltub mitmetest muutujatest: kohtutäiturite haridus, täitemenetluse süsteem, kvaliteedijuhtimissüsteem, järelevalve ja tegevuste kontroll, distsiplinaarmenetlused.¹⁸¹ Lisaks pole kinnitust leidnud ka fakt, et Eesti täitemenetlus oleks muude riikidega võrreldes ebaefektiivsem. Pigem vastupidi – käesoleva uuringu andmete (sissetuleku arestimise ulatus) ning täitemenetluse efektiivsust mõõtvast uuringu¹⁸² tulemusi kõrvutades saab väita, et täitemenetluse efektiivsuse ja sissetuleku arestimise ulatuse vahel ei ole vastastikust vältimatut seost. Kindlasti aitab madalam piir nõuet täita, kuid see pole ilmselgelt ainuke vahend, sh pruugi olla ka kõige efektiivsem.

Riive sobivuse muudab vaieldavaks ka probleemile lähenemine suuremas plaanis. TMS § 8 lg 2 kohaselt tuleb nõudeid täita nende täitmisele esitatavas järjekorras. Seega ei pruugi ükskõik kui radikaalne sissetulekut arestida võimaldav säte rahuldada nõuet, millele ajaliselt eelnevad mahulised nõuded. Arvestades, et tegemist on erandiga, st et isiku sissetulekud on pidanud olema mõnda aega juba väikesed või puudub perspektiiv, ja ilmselt on tagasimaksed väikesemahulised, siis tuleb nentida, et mõni nõue jääb ikka täitmata. Kõiki sissenõudjaid tuleb siiski käsitleda võrdsena nende õiguses kiirele ja efektiivsele täitemenetlusele.¹⁸³

¹⁷⁹ RKTkm nr 3-2-1-166-16 p 15.

¹⁸⁰ Huvitava aspektina saab välja tuua asjaolu, et Eesti on üks vähestest riikidest, kus kvaliteedijuhtimissüsteem puudub ning täitemenetluse süsteem pole ka tsentraliseeritud ning puudub ka avalik andmebaas täitemenetluse statistika kohta (J. Lhuillier jt. Viidatud töös, lk 46).

¹⁸¹ J. Lhuillier jt. Viidatud töös. lk 41-60.

¹⁸² Matrix Insight Ltd. Viidatud töös, lk 22.

¹⁸³ V. Kutšmei. Viidatud töös, lk 32.

Kehtiv seadus annab kohtutäituritele võimalusi võlgniku varalise seisundiga tutvumiseks ning saadud vara realiseerimiseks, seega ka nõude kiiremaks täitmiseks. Kahjuks puuduvad andmed selle kohta, kuivõrd kohtutäiturid neid võimalusi kasutavad ning pigem võib arvata, et need võimalused ei leia praktikas piisavat rakendust. Arvestades eeltoodud eesmärgi vajalikkuse hindamisel näeb käesoleva töö autor järgmisi alternatiive.

- 1) Suuremas mahus ja efektiivsemalt kasutada võimalusi, mis annavad õiguse arestida ka erinevaid hüvesid ja muud vara. Seada kohtutäiturile kohustused (ja neid kohustusi ka tagada) sisuliselt hinnata võlgniku maksevõimet, kasutades sisulisi meetodeid, mitte lähtuda registritest. Seadusemuudatuse materjalidest nähtub, et muudatuse ajendiks on olnud isikud, kes oma sissetulekuid varjavad, mitte lihtsalt probleem, et isikute sissetulekud on liiga väikesed. Samas ei nähtu seletuskirjast, miks selle tarbeks seaduses ettenähtud võimalused pole efektiivsed ega tulemuslikud, kui palju neid on rakendatud jne. Täitemenetlusest kõrvalehoidumisega tegelemine vajab sisulisemaid meetmeid, sh tuleks ilmselt rohkem kasutada ka kriminaalmenetluse võimalusi. Selline töökorraldus tõstaks täitemenetluse efektiivsust ning koormaks neid võlgnikke, kellel reaalselt maksevõime on. Seega oleks üldiselt võlgnikule vähemkoormav ning suurendaks ka võlgnike osalust menetluses. Kohustust hankida võlgniku vara kohta täiendavat infot saab kohtutäitur sissenõudjaga jagada ning nende motiveerimiseks võiks olla see eelduseks erinevate erandite kasutamisel, mis tegelikkus ka kehtiva regulatsiooni alusel eelduseks on, kuid üldine sõnastus ei soodusta selget praktikat.
- 2) Seada võlgniku kaasatus sõltuvaks talle kasutada jäävatest hüvedest vähemalt teatud ulatuses ning suurendada täitemenetluse läbipaistvust. Kui võlgniku osalusest sõltub tema arestimisele mittekuuluva sissetuleku suurus, suureneb kindlasti ka võlgnike kaasatus (eeldusel, et võlgnikud oma õigusi tunnevad). Hetkel puudub võlgnikul võimalus saada selget ülevaadet oma nõude tekkimise dünaamikast ja ka see ei toeta süsteemi usaldamist ning kaasatust. Antud meede võlgniku kaasamiseks on sobiv ning kindlasti ka vähemkoormavam.
- 3) Seada kohtutäiturile kohustus alkatada maksejõuetusmenetlus või täitemenetluste ühendamine juhtudel, kus võlgniku kogu võlakoormus on selgelt tema maksevõimet mõistliku aja jooksul ületav. Sellisel juhul on koheldud võrdselt kõik võlausaldajad. Antud meede oleks sobiv, kuid on võimalus, et koormaks võlgnikku rohkem. Samas eduka maksejõuetusmenetluse korral on ka võlgniku perspektiiv helgem.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et TMS § 132 lg 1² pole kõikide seatud eesmärkide suhtes sobiv, kuid see ei välista sobivust üldises mõttes. Samuti pole kindlaid andmeid, millele

tuginedes saab väita, et säte on vajalik, sest muul viisil poleks võimalik saavutada sama eesmärki võlgnikku vähemkoormavate meetmetega.

3.4. Riive mõõdukus

Riive mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt eesmärgi tähtsust. Nagu juba eespool öeldud on võlgniku varale sissenõude pööramine vaadeldav riigi PS §-st 14 tuleneva kohustuse täitmisena võlausaldaja suhtes.¹⁸⁴ Täitemenetluses on riigil kohustus tagada ka võlgniku omandiõiguse menetluslik kaitse.¹⁸⁵

Esmalt tuleb muidugi tõdeda, et Riigikohus on hinnanud TMS § 132 lg 1² 9. jaanuarist 2018 kuni 10. juunini 2018 kehtinud redaktsiooni, mis lubas sissetulekust arestida suuremas ulatuses kui hetkel kehtiv regulatsioon ning leidnud, et see pole vastuolus põhiseadusega. Riigikohtu hinnangul ei riiva säte omandipõhiõigust ebaproportsionaalselt. Põhjendustena toob Riigikohus välja, et menetlusosalisele on tagatud kaebeõigus: TMS § 217 lg 1 järgi on võlgnikul õigus esitada kaebus kõigepealt kohtutäiturile endale ja seejärel TMS § 218 lg 1 järgi maakohtule. Maakohtu lahendi peale on seadusega (TMS § 218 lg 3) tagatud kahekordne ehk maksimaalne kaebeõigus. Seega on kohtutel võimalik iga juhtumi kõiki asjaolusid arvestades ja kaaludes teha põhjendatud lahend selle kohta, kas sissetuleku arest on erandlikel asjaoludel lubatud ja kui on, siis millises ulatuses 20% piires. Lisaks leiab Riigikohus, et TMS § 132 lg 1² (koostoimes TMS § 131 lg-ga 2) lubab teha iseenesest ka otsuse, et töövõimetoetusele sissenõude pööramine ei ole üldse lubatud ning omandipõhiõiguse riive antud alusel on täielikult välditav.¹⁸⁶

Autor nõustub Riigikohtu seisukohtadega osaliselt. Võlgnikule on tagatud küllaltki lihtsas korras ja väikeste kuludega kaebeõigus. Kaebeõiguse korras saab isik paluda kohtult tühistada algne kohtutäituri otsus, kuid üldjuhul ei saa kohus siiski kohtutäituri asemel teha uut otsust.¹⁸⁷ Ja tõepoolest võimaldab säte vältida omandipõhiõiguse riivet, kuid siiski ainult põhireeglini, mis ilmselgelt pole ebaproportsionaalne. Samas lubab säte teatud olukordades ka väga ulatuslikku riivet, mille Riigikohus on jätanud tähelepanuta. Teatud sissetulekute korral on võimalik koostoimes TMS § 131 lg-ga 2 ulatust hinnata, kuid kõnealuses sättes endas ei sisaldu kriteeriume, mille alusel konkreetset ulatust määrata. Riigikohus on teemale lähenenud

¹⁸⁴ RKPJKo nr 3-4-1-4-03 p 17

¹⁸⁵ M. Ernits, N. Parrest PõhiSK § 14/3.2.1.1.

¹⁸⁶ RKTKm nr 2-18-4482 p 22.

¹⁸⁷ RKTKm nr 3-2-1-32-16 p 21.

konkreetses kaasuse kontekstis, mõnevõrra ehk liialt lihtsustatult ja jätnud tähelepanuta mitmed muud olulised aspektid, sh formaalse kontrolli.

Võlgniku õiguse juures õiglasele menetlusele tuleb kindlasti märkida, et ainuüksi õiglase ja kättesaadava kaebemenetluse ei võta riigilt ära kohustust tagada õiglus ka algses menetluses. Arvestades, et täitemenetluse tulemuslikkuse korral peab saama võlgniku omandipõhiõigus riivatud, ei saa seadusandja suhtuda menetlusse ükskõikselt vaid seetõttu, et kohtus on võimalik tekkinud vead siluda. Ka käesolevas töös on ilmsiks tulnud mitmeid momente ja tekkinud kahtlusi, kas kohtutäiturid jätavad endale antud õigused kasutamata (nt kriminaalmenetluse algatamine kui tekib kahtlus, et võlgnik varjab vara), sh jätavad kasutamata kaalutusõiguse (nt massilised töövõimetoetuste ja vanemahüvitiste arestimised maksimaalses määras ilma täiendavate põhjendusteta), mis toob poolte jaoks kaasa ebaõiglase menetluse. Samuti on kõnealune säte praktikas tekitanud ka selliseid olukordi, kus isikule pole tagatud toimetulekupiiri ning seega päris kindlasti pole tagatud ka inimväärikuse põhimõtte järgimine. Täitemenetluse ebaefektiivsust on riik tõdenud avalik-õiguslike nõuete täitmisel, mistõttu kaalub riik duaalset süsteemi.¹⁸⁸ Kohati ebaõiglasele menetlusele viitavad ka järelevalvearuanded, võlanõustamise ja õigusabi teenuste vajadus täitemenetluses. Kuivõrd täitemenetlus kuulub õiglase kohtupidamise hulka, siis täitemenetlus mitte ainult ei pea olema õiglase, vaid seda ka näima.¹⁸⁹ Tänapäeval hetkel puudub avalikkusel igasugune võimalus täitemenetluse sisu kohta infot saada ning ka võlgniku ligipääs enda kohta käivale ajakohasele infole on mõnevõrra raskendatud.

Analüüsimeist vajab ka olukord, kus kohtutäitur hakkab täitemenetluse raames täitemeetmeid kasutades hindama õiglust või siis TMS § 132 lg 1² puhul arestimise ulatust. Arvestades formaliseerituse printsiipi, tundub kohatu rääkida kohtutäituri kaalutusõigusest.¹⁹⁰ Siiski on seadusega antud kohtutäiturile õigus menetluslikes küsimustes seaduse piires kaalutusotsuseid teha. Kohtutäituri kaalutusruum peaks olema seotud põhiõiguse riive intensiivsuse ja olulisusega, st vähemriivavate otsuste puhul peaks kohtutäituri kaalutusruum olema laiem.¹⁹¹ Kahe põhiõiguse kollisiooni puhul on kohtutäituril põhimõtteliselt kaks valikut: piirata mõlemat ja üritada saavutada menetlusosaliste huvide vahel kompromissi või eelistada ühte teisele. Terve rea situatsioonide puhul on seadusandja ise paika pannud, millist põhiõigust millisele eelistada. Nii on näiteks võlgniku õigus inimväärsel elamisel ja riigi abile

¹⁸⁸ Justiitsministeeriumi uudised, 07.08.2018.

¹⁸⁹ RKHKo nr 3-3-1-73-16, p 39.

¹⁹⁰ A. Alekand. Viidatud töös, 2009 lk 57.

¹⁹¹ A. Alekand. Viidatud töös, 2009, lk 6.

puuduse korral reeglina eelistatud sissenõudja omandi kaitse nõudele mittearestitavate asjade ja sissetulekuliikide kehtestamise kaudu. Teatud sissetulek peab võlgniku kasutusse jääma isegi siis, kui see tähendab nõude rahuldamise võimatust või täitedokumendi lõpliku täitmise edasilükkamist pika aja peale.¹⁹²

Eelnevates peatükkides on lõpuni analüüsimata jäänud küsimus, kas kohtutäitur ei asu kohtumõistja rolli, öeldes, mis on õiglane ja mis mitte ning millises ulatuses tuleb erandkorras sissetulek arestida. Tekib küsimus, kuidas suhestub see olukord PS §-s 146 sätestatud põhimõttega, et õigust mõistab vaid kohus ning asjaoluga, et kohtutäitur peab küll tegutsema erapooletult, kuid tegema kõik võimaliku, et nõue täita. Rääkimata sellest, et ka kohtutäituri sissetulek on sõltuv nõude täitmisest ning võib esineda olukord, kus nõudeks ongi vaid kohtutäituri tasu. Täitemenetluse formaliseerituse põhimõttest lähtuvalt ei saa kohtutäitur kontrollida ega tõlgendada täitedokumendi sisu ning seda tuleb täita sõnastuses, nagu see on otsuses kirjas.¹⁹³ Rahaliste nõuete puhul pole otsustes aga enamasti kirjas, kuidas seda tuleb täita, välja on toodud vaid nõude suurus. Eelnevalt on antud töös jõutud järelduseni, et sissetuleku arestimise ulatuse määramisel erandi alusel on tegemist õigusemõistmisega ning järgnevalt on hinnata seda, kas sellist otsust võib delegeerida kohtutäiturile või peaks seda tegema kohus või seadusandja.

Õigusemõistmise delegeerimise juures on olulised üsna mitu nüanssi: lõpliku sõna andmine kohtule e edasikaebeõigus, põhiõiguste riive intensiivsus, kohtuniku seisund ja erapooletus.

Võlgnikul on TMS § 218 lg 1 kohaselt õigus esitada maakohtule kaebus kohtutäituri otsuse peale, millega lahendas kohtutäitur võlgniku kaebuse. Seega on võlgnikul küll võimalik oma õigusi kohtumenetluses kaitsta, kuid enne seda peab võlgnik läbima kohustusliku menetluse kohtutäituri juures. Seega pole edasi delegeeritud õigusemõistmist formaalses mõttes, küll aga on seda piiratud kohtueelse kohustusliku menetlusega.

Üldise kohtutee garantii korral on oluline, et oleks kolmas võimuharu kohtuvõimu näol, kelle poole saaks oma õiguste maksma panemiseks pöörduda.¹⁹⁴ Mõne ülesande või tegevusega kaasnev põhiõiguste riive võib olla sedavõrd intensiivne, et seda ei ole suure tõenäosusega võimalik hiljem PS § 15 lõike 1 esimese lause alusel kohtu viimase sõna õigusega heastada, kui hilisema kontrolli tulemusena peaks selguma, et tegemist oli isiku õiguste rikkumisega.

¹⁹² A. Alekand. Viidatud töös, 2009, lk 49-50.

¹⁹³ RKTkm nr 3-2-1-63-17 p 32.

¹⁹⁴ J. Jäätma. Viidatud töös, lk 76.

Tegemist on isiku talumiskohustuse ulatust puudutava küsimusega, mis võib tähendada seda, et näiteks erakordselt raske põhiõiguse riive korral peab lisaks täidesaatvale riigi võimule osalema selles tegevuses kontrolli eesmärgil aktiivselt ka kohtuvõim. Seega, mida intensiivsem on ülesande täitmisel väga kaaluka põhiõiguse riive, seda tõhusam peab kontroll olema juba võimalikult varases staadiumis, sh võib see hõlmata põhiseaduse kohaselt kohustust kaasata konkreetse ülesande täitmisesse kohtuvõim ja anda konkreetse ülesande täitmisel kohtule esimese sõna õigus (PS § 14).¹⁹⁵

Riigikohus on pidanud PS § 146 kohaldamise juures vajalikuks rõhutada ka kohtuniku seisust ning erapooletust.¹⁹⁶ Kohtutäituri näol ei ole kindlasti tegemist kohtunikuga PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, kuna talle sätetes nimetatud tagatised ja piirangud ei laiene. Käesoleva töö autori hinnangul on problemaatiline kohtutäituri erapooletus, eriti juhtudel, kus täitmisel on täitekulud. Tulenevalt kohtutäituri seaduse (KTS)¹⁹⁷ § 32 lg-st 5 on kohtutäituril õigus saada põhitasu samas proportsioonis, milles õnnestus täituril nõue rahuldada. Seega on kohtutäituri tasu otseselt sõltuv sellest kui palju ta suudab täita sissenõudja nõuet ning seega ei ole ta sõltumatu ka kogu nõude täitmisel.

Kui võrrelda Eesti sissetuleku arestimise regulatsiooni Prantsusmaaga, kus kohtutäiturite taustsüsteem on sarnane, tuleb nentida, et Prantsusmaal pole kohtutäiturile antud diskretsiooni õigust sissetuleku arestimise ulatuse määramisel. Kaalutlusõigus on kohtutäituritele antud võrdlusalustes riikides, kus täitemenetlus toimub haldusmenetlusena või kohtumenetluse raames.

Kuivõrd kohtutäituri kaalutlusruum on piiratud seadusandja poolt ja allutatud kohtulikule kontrollile, tuleb pigem asuda seisukohale, et põhimõtteliselt oleks võimalik kohtutäiturile selline õigusemõistmine delegeerida kui tegemist pole intensiivse riivega mõnele põhiõigusele. Seega on delegeerimise lõpliku lubatavuse jaoks vajalik hinnata riive intensiivsust ka muudele põhiõigustele. Küll aga peab seadusandja ise reguleerima ammendavalt olukorra, kus täidetakse täitekulud. Siinkohal ei saa kohtutäitur huvide konflikti tõttu kaalutlusotsuseid teha ning seega ei tohiks ilma seadusandja selge loata olla lubatud täitekulude katteks arestida TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulekuid ega arestimise ulatuse määramisel rakendada TMS § 132 lg-s 1² sätestatud erandit.

¹⁹⁵ J. Jäätma. Viidatud töös, lk 78.

¹⁹⁶ RKÜKo nr 3-2-1-153-13, p 57.

¹⁹⁷ Kohtutäituri seadus RT I, 29.06.2018, 20.

Võlgniku omandipõhiõigusesse sekkumise intensiivsust ja ulatust saab hinnata lähtuvalt inimväärikuse ja sotsiaaliigi printsiibist. Läbi nende põhimõtete on riigil kohustus tagada abi ja vahendid esmavajaduste rahuldamiseks.¹⁹⁸ Seega on vajalik selgeks teha, mis on isiku esmavajadused, kes ja kuidas need piiritleb ning mis on esmavajaduste rahuldamise rahaline mõõde.

Esmavajadusteks, mille mitterahuldamine on ühtlasi inimväärikuse põhimõtte rikkumine, tuleb pidada vähemalt piisava toidu ja ilmastikule vastava riietuse olemasolu, magamisaset, mis peab olema külmal aastaajal köetud ruumis, elementaarseid hügieenitarbeid ja pesemisvõimalust, elementaarset meditsiiniabi ning toimetulekut võimaldavat haridust.¹⁹⁹ See tähendab, et riik pole vaba otsustama esmavajaduste sisustamisel alla nende kriteeriumite, kuid võib esmavajadusteks pidada ka rohkemat. On riike, kus esmavajaduste hulka arvestatakse ka teatud kulutused kultuurile ja spordile.

Õigus saada riigilt puuduse korral abi on subjektiivne õigus. Seadusandja riigi majandus- ja sotsiaalpoliitika kujundajana ei ole vahendite piiratuse argumenti kasutades täiesti vaba otsustama ka seda, millises ulatuses ja kellele tagada PS §-s 28 sätestatud sotsiaalsed õigused. Sotsiaalpoliitiliste valikute tegemisel on seadusandja seotud PS printsiipide ja põhiõiguste olemusega.²⁰⁰ Seega saab analoogia korras väita ka sissetuleku arestimise puhul, et seadusandja pole vaba otsustama absoluutse arestimiskeelu üle ning selle seadmisel tuleb lähtuda põhiseaduslikest põhimõtetest.

Riigi inimväärikuse tagamise kohustuse tõlgendamisel ja esmavajaduste sisustamisel tuleb arvestada rahvusvahelisi lepinguid, millega Eesti Vabariik on ühinenud. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta²⁰¹ art 13 lg 1 järgi peab riik tagama, et iga piisavate elatusvahenditeta isik, kes pole suuteline oma tööga või muude allikate, eelkõige sotsiaalkindlustussüsteemi hüvitiste kaudu selliseid vahendeid hankima, saab küllaldast abi.²⁰² Riigikohus on proovinud isiku esmavajadused siduda sotsiaaltoetuste kontekstis toimetulekupiiriga.²⁰³ Käesoleva töö autori hinnangul pole see lähenemine korrektne, kuna juba toimetulekupiiri kehtestamine iseenesest on (sotsiaal)poliitiline otsus ning lähtub suuresti eelarvelistest vahenditest. Ka Riigikohus on pidanud järgnevates lahendites nentima, et

¹⁹⁸ RKPJKo nr 3-4-1-7-03 p 15.

¹⁹⁹ M. Ernits. PõhiSK § 10/8.

²⁰⁰ RKPJKo nr 3-4-1-7-03 p 16.

²⁰¹ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. RT II 2000, 15, 93.

²⁰² RKPJKo nr 3-4-1-67-13 p 50.

²⁰³ RKPJKo nr 3-4-1-7-03 pp 21jj.

vähemalt erandlikes olukordades ei pruugi toimetulekutoetuse määramise alused olla sobivad.²⁰⁴

Järjest rohkem on hakatud esmavajaduste sisustamisel lähtuma elatusmiinimumist.²⁰⁵ Käesoleva töö autori hinnangul pole aga ka see päris korrektne, sest nagu juba mainitud, on elatusmiinimumi puhul tegemist absoluutse vaesuspiiriga, mis on seatud eelmise aasta andmete põhjal. Väga kaheldav on, kas vaesuspiiril ja potentsiaalselt ka alla absoluutse vaesuspiiri elava võlgniku sissetulekuid saab sotsiaalse riigi printsiibiga kooskõllaliselt arestida: esiteks peab riik sekkuma ning vaesust vähendama ning teiseks peab riik kohtlema ebavõrdseid ebavõrdselt. Lisaks märgib Euroopa Sotsiaalharta täitmise kontrolli organ Euroopa sotsiaaloiguste komitee oma 2016. aasta aruandes, et vaesuspiir, millest esmavajaduste rahuldamisel tuleks lähtuda, määratakse 50 protsendina keskmisest ekvivalentsest sissetulekust.²⁰⁶ 2017. a oli Eestis keskmine ekvivalentsissetulek 970,23 eurot ning seega vaesuspiiriks 485,11 eurot. See on lähedane suhtelise vaesuse piirile, milleks peetakse Eestis 60% ekvivalentsissetulekust²⁰⁷ ning samuti 2017. a kehtinud minimaalpalgale, milleks oli 470 eurot. Selline määr oleks võlgnikule kindlalt tagatud juhul kui see on seatud absoluutseks arestimiskeeluks. Kehtiva regulatsiooni kohaselt erandi maksimaalne lubatud arestimine nimetatud summat ei taga, küll aga on võimalik, et selline piir on tagatud väiksemas ulatuses arestimisel. Näiteks kui isiku sissetulekuks on 515,44 ning kohtutäitur rakendab TMS § 132 lg 1² erandit, saab ta arestida maksimaalselt 10% (sättes toodud 20% asemel) arvestades sättes toodud skeemi, nii et tagatud oleks elatusmiinimum, mida näeb ette Euroopa Sotsiaalharta.

Vaesuspiiride ning riigi kohustuste sisustamisel tuleks käesoleva töö autori hinnangul eristada olukordi, kus riik peab tagama teatud ulatuses toetused (riigi aktiivne kohustus) nendest olukordadest, kus tekib omandipõhiõiguse riive (riigi passiivne kohustus). Sotsiaalsete põhiõiguste täpsema mahu määrab kindlaks riigi majanduslik olukord ning riik ei saa rohkem anda ja keegi ei saa riigilt rohkem nõuda, kui riik võimeline on. PS § 28 lg 2 teise lause kohaselt sätestab abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra seadus, kuid on seadusandja otsustada, mil määral riik puudust kannatavatele isikutele sotsiaalabi osutab.²⁰⁸ Riik on toetuste määramisel piiratud oma eelarveliste vahenditega. Selline põhjus puudub omandipõhiõiguse kaitse juures ning seega tuleks lähtuda tasemest, mis on Eestile siduvates rahvusvahelistes

²⁰⁴ RKPJKo nr 3-4-1-67-13 p 51.

²⁰⁵ Samas. Ka TMS § 132 lg 1² räägib elatusmiinimumist.

²⁰⁶ Euroopa sotsiaaloiguste komitee. Järeldused 2017. Eesti. 2018, lk 21, 30.

²⁰⁷ H. Sinisaar. Vaesuse indikaatorid. Sotsiaaltöö 1/2015, lk 24.

²⁰⁸ M. Ernits. PõhiSK § 10/17.

lepingutes sätestatud. Küll aga ei pea riik tagama seda piiri kui isiku sissetulekud selleni ei küündi.

Käesoleva töö autor nõustub, et pole välistatud, et isikule on tagatud inimväärne elu ka väiksemate vahenditega, kuid sellisel juhul tuleks sissetuleku arestimise piir viia vähemalt osaliselt individualiseerituks nagu seda on tehtud ka mõningates võrdlusalustes riikides ning võlgnikule peab jääma võimalus tõestada, et tema kulutused on põhjendatult normist kõrgemad. Kui seadusandja tahab minna sissenõudja huvide kaitseks maksimaalselt kaugele, siis ei saa inimväärikust tagava piiri puhul võtta arvesse vaid statistilisi näitajaid, vaid lähtuda tuleb konkreetsest kaasusest. Selle muudab aga keeruliseks Eesti täitemenetluse süsteem ning kohtutäiturite valmisolek võlgniku majandusliku olukorra sisuliseks hindamiseks.

Sissetuleku arestimise juures arvestades sotsiaaliigi põhimõtet on oluline aspekt ka mittearestitavate sissetulekute teema. Suures osas riigi poolt makstavate toetuste puhul seda küsimust ei teki, kuna TMS § 131 lg 1 kohaselt ei kuulu need arestimisele, siiski puudutab see toetusi, mis on erandina lubatud TMS § 131 lg 2 alusel arestida. Riik määrab isikule toetuse reeglina tagamaks inimväärikuse ja sotsiaaliigi põhimõtet ning pakkudes PS §-s 28 nimetatud kaitset. Siinjuures tekib küsimus, kas sellisel põhimõttel määratud toetust saab üleüldse arestida ning kas seda saab arestida juhul kui sissenõudjaks on riik ise. Toetudes eelolevale analüüsile, tuleb nentida, et tegemist on õiguspoliitilise otsusega osas, mis ületab esmavajaduste rahuldamiseks vajaminevat piiri (kuna riigil on õigus maksta ka toetusi suuremas ulatuses kui seda eeldab inimväärikuse põhimõte). Siiski peab autor vajalikuks nentida, et riigi erilise kaitse all olevate isikute puhul võivad esmavajaduste rahuldamise kulud olla suuremad. Näiteks kui isikule on määratud töövõimetoetus, siis tähendab see seda, et ta on oma tervises seisundi tõttu osaliselt või täielikult töövõimetu. Enamasti kaasnevad sellise tervises seisundiga spetsiifilised täiendavad kulutused ravimitele, abivahenditele või muule kõrvalisele abile. Ka see viitab, et põhiseaduslikku garantiid ei saa anda statistiline näitaja ning tahtes tagada selgelt vaid esmavajalikkust, pole võimalik tõmmata ühest piiri kõigile võlgnikele ning tuleb hinnata iga isiku esmavajadusi eraldi.

Kaaludes sissenõudja ja võlgniku huve, tuleb esmalt tõdeda, et inimväärikuse põhimõte pole üldiselt võõrandatav ning suhtes omandipõhiõigusega on inimväärikuse põhimõtet peetud omandipõhiõiguse riivet õigustavaks.²⁰⁹ Täitemenetluses toetab omandipõhiõigust riivet ka asjaolu, et sissenõudja seisukohalt on tema õiguste rikkumine täitemenetluse alustamisel juba

²⁰⁹ M. Ernits. PõhiSK § 10/15.

haripunktis. Menetluse käigus saab olukord kas paraneda või samaks jääda. Sellest lähtuvalt ei saa kohtutäitur võlgniku põhiõigusi riivavaid toiminguid ja tingimusi isegi erandlikus olukorras juurde tekitada ja peab lähtuma seaduses sätestatud võimalustest.²¹⁰ Ka õigusega tõhusale ja õiglasele menetlusele ei saa põhjendada inimväärikuse põhimõtte rikkumist. Küll aga peaks olukord olema teistsugune kui ka sissenõudja inimväärikuse põhimõtet rikub võlgniku poolne kohustuse mittetäitmine. Mingil määral võimaldab kehtiv regulatsioon arvesse võtta nõude liiki, kuid seda ei saa pidada piisavaks. Kehtiv regulatsioon on siinkohal sissenõudjat diskrimineeriv, sest ei võimalda sissenõudjal esitada erandlike asjaolude puhul menetluse kiirendamise või tõhustamise nõuet sellisel kujul, et poolte inimväärikuse põhimõtte rikkumine oleks õiglane.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et TMS § 132 lg 1² ei ole üldjuhul proportsionaalne osas, kus lubab arestimist 20% ulatuses.

²¹⁰ A. Alekand. Viidatud töös 2009, lk 168.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli vastata küsimusele, millistel alustel on sissetuleku arestimine lubatud ning millised on arestimise piirid ning kuidas on seeläbi tagatud põhiseadusega kooskõllalisuse jaoks vajalik proportsionaalne tasakaal võlgniku ja sissenõudja huvide vahel.

Sissetuleku arestimise lubatavuse juures on esmalt oluline määratleda, mis on sissetulek. Sissetuleku mõiste on kiiresti muutuvate majanduslike olude tõttu jäetud lahtiseks ning see on võrdlusalustes riikides võrdlemisi sarnane. Arestitavat sissetulekut, millele seadus annab ka teatud kaitse, avatakse samade tunnuste abil – perioodilisus laekumistes ning seotus töö- või ametialase tegevusega. TMS §-s 130 lg 1¹ ütleb, et sissetulekuks loetakse eelkõige võlgniku töötasu või muud sellesarnast tasu, päevaraha, konkurentsist hoidumise tasu, intellektuaalse omandi üleandmisest või kasutada andmisest saadavat tasu, pensioni, dividende ning kaupa, teenust, loonustasu või rahaliselt hinnatavat soodustust, mida isik on saanud seoses töö- või teenistussuhtega, juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmeks olekuga või pikaajalise lepingulise suhtega. Üldiselt on sissetuleku mõiste selge, kuid teatud juhtudel on vaja olnud täpsustusi. Nt loetakse tulumaksu tagastus sissetulekuks, kuid sissetulekuks ei loeta ühekordset laekumist.

Mitte kõik sissetulekud ei kuulu arestimisele. Sotsiaalselt olulistele sissetulekute arestimine on kas täielikult keelatud või lubatud vaid täiendavate tingimuste esinemisel (kui tegu on TMS § 131 lg 1 p-des 6-8 nimetatud sissetulekuga). Selliste sissetulekute puhul peab kohtutäitur esmalt näitama, et sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii sissenõudja nõude täielikule rahuldamisele. Selle eeldusega on tihedalt seotud mõistliku menetlusaja põhimõte, mis tuleb igal juhtumil eraldi seada. Järgmise tingimusena peab kohtutäitur oma kaalutlusotsuses põhjendama, kuidas arestimine on nõude liiki ja sissetuleku suurust arvestades õiglane. Kohtud on leidnud, et õigluse nõue, on täidetud nt elatise sissenõudmise puhul ja juhul kui kogunõue pole võlgnikku sissetuleku suurusega võrreldes ebaproportsionaalselt suur. Sätte tekstist nähtub, et üldiselt mittearestitavate sissetulekute puhul peab sissenõudja olema esitanud avalduse. Antud eelduse osas puudub kohtupraktikas üksmeel. On leitud, et eraldi avaldust pole vaja ning korratud on vaid üldist mõtet, mille kohaselt peab sissenõudja esitama täitmiseks avalduse. Aga on leitud ka, et tegemist on eraldiseisva avaldusega, kus sissenõudja märgib, et soovib nõude pööramist justnimelt antud sissetulekule. Ka vahepealne variant on kohtupraktikast läbi käinud, kus kohus leidis, et piisab ka sellest kui sissenõudja aresti heaks kiidab. Viimaks peab kohtutäitur võimaluse korral võlgniku enne

otsuse tegemist ära kuulama. Ära kuulamise juures pole tegemist samuti absoluutse kohustusega, küll aga on see vajalik, et hinnata võlgniku majanduslikku olukorda, et teha poolte huve arvestav otsus.

Lubatud on ka varjatud sissetuleku arestimine: tegemist on kas nõuete arestimisega kolmandatelt isikutelt (nii lepingulised kui lepinguvälised nõuded) või erinevate hüvede arvutamisega sissetuleku hulka kuuluvateks.

Sissetuleku arestimist piirab arestimiskeeld. Sissetuleku arestimisel on laias laastus viis tasandit. Isegi olukorras, kus võlgnik ei saa TMS §-s 130jj nimetatud sissetulekut, tuleb võlgnikule täitemenetluse seadustikku eesmärgipäraselt ja põhiseadusega konformselt tõlgendades tagada miinimumkaitse ning eluks elementaarselt vajalik (mh toit, küte jne) või selle ostmiseks vajalik raha. Järgnevalt saab eristada põhireeglit ja erandit. Erandit saab rakendada kui võlgnikul on sissetulekud, kuid need jäävad alla Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud töötasu alammäära (2019. a on selleks 540 eurot kuus). Sellisel juhul on kohtutäituril kohustus esmalt hinnata, kas nõude täitmine muul moel ei ole mõistiku menetlusaja jooksul võimalik ning kui tegemist on eeltoodud sotsiaalselt oluliste toetustega, siis ka nende arestimise eeldusi. Kui need nõuded on täidetud, saab kohtutäitur määrata arestimisele kuuluva sissetuleku ulatuse. Arestida ei saa TMS § 132 lg 1² kohaselt sissetulekut, mis jääb alla Statistikaameti poolt avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi (2019. a on selleks 215,44 eurot kuus). Kui võlgniku sissetulekud seda ületavad siis saab arestida sõltumata võlgniku suhtes läbiviidavate täitemenetluste arvust ühes kuus kuni 20 protsenti sissetulekust, mis ei ole suurem kui töötasu alammäär, millest on maha arvatud Statistikaameti poolt avaldatud arvestuslik elatusmiinimum. TMS § 132 lg-s 2 sätestatud põhireegli kohaselt ei kuulu arestimisele sissetulek, mis jääb alla töötasu alammäära. See ei tähenda, et kogu sissetulek, mis seda ületab kuulub arestimisele. TMS § 132 lg 3 kohaselt saab arestida mittearestitavat summat ületavast sissetuleku osast kuni viiele palga alammäära suurusele summale vastavast osast kaks kolmandikku, seda ületavast sissetulekust kogu sissetuleku, tingimusel, et arestitav summa ei ületa kahte kolmandikku kogu sissetulekust.

Arestimist piirab täiendavalt ülalpeetavate olemasolu. TMS § 132 lg 2 sätestab, et põhireegli kohaldamisel liidetakse arestimisele mittekuuluvale summale iga ülalpeetava kohta 1/3 palga alammäärast. Erandi kohaldamisel ülalpeetavatega arvestamist reguleerib TMS § 132 lg 1³, mille kohaselt liidetakse 1/3 alammäärast iga ülalpeetava kohta elatusmiinimumile ning saadu lahutatakse palga alammäärast ja vahest võib arestida 20%.

Kui täitmisel on lapse elatisnõue, on seda juba ajalooliselt peetud prioriteetseks. ENSV Tsiviilprotsessi seadustiku § 385 lg 3 kohaselt ei piiratud sissetuleku arestimist kui sissenõudmisel olid alimendid alaealise lapse kasuks. Järgnevad regulatsioonid pakkusid võlgnikule enam kaitset, kuid siiski omab elatise nõue TMS § 8 lg 2 kohaselt prioriteetsust teiste nõuete ees ning sellist liiki nõude puhul on ka sissetulekule nõude pööramise ulatus suurem. Käesoleva töö autor on seisukohal, et seadus annab täiendava kaitse siis kui tegemist on elatisega perioodil, mil laps ei suuda end ise ülal pidada. Kui laps on saanud täisealiseks ning peab end rahuldaval tasemel üleval, on käesoleva töö autori hinnangul ära langenud asjaolud, mistõttu peaks nõue omama prioriteetsust.

Võrdlusaluste riikide sissetuleku arestimise regulatsioonid ei pakkunud olulisel määral uudseid ideid nagu autor alguses lootis. Kuivõrd sissetulek on võlgniku toimetulekuks vajalik, ei leidnud töö autor ühtegi riiki, kus sissetulek ei oleks saanud teatud ulatuses kaitset. Sellist kaitset saab pakkuda kahel viisil: 1) määrata kõigile võlgnikele ühtne piir; 2) lähtuda võlgniku kaitses individualiseeritud piirist. Esimese variandi puhul on halduskoormus väiksem, seega ka täitemenetluse kulud väiksemad. Sellised piirid seatakse reeglina piisavalt kaugele, et võlgnikule oleks tagatud kindel toimetulek, mistõttu võivad sissenõudja huvid saada kahjustatud. Võrdlusalustest riikidest oli antud meetod valitud Saksamaal (arestimisele ei kuulu 1073 eurot), Prantsusmaal (arestimine toimub vastavalt sissetuleku suurusele proportsioonides, kuid vähemalt 5% ulatuses sissetuleku puhul, mis jääb alla 3760 euro), Hispaanias (arestimisele ei kuulu miinimumpalk, milleks on 900 eurot) ja Soomes (absoluutne arestimiskeeld on 672 eurot, kuid arestida ei tohi kogu sissetulekut, mis seda ületab). Teise variandi eeliseks on võlgniku kaasatus menetlusse ning sissenõudja huvide suur kaitse. Suurbritannias ning Rootsis on tagatud konkreetse võlgniku vajadusi rahuldav sissetulek. Suurbritannias teeb vastava otsuse kohus iga kaasuse põhjal eraldi. Rootsis on paika pandud normeeritud baasosa tarbimisele, milleks on 464 eurot ning sellele lisatakse reaalsed eluasemekulud ja muud spetsiifilised leibkonna kulud.

Sissetuleku arestimise juures esineb mitmeid protsessuaalseid probleeme, mis ei aita kaasa täitemenetluse efektiivsusele. Ühe suurima probleemina näeb autor riigi poolt isikule makstavate toetuste kaudu kaudselt või otseselt võlausaldajate nõuete rahuldamist ning teise probleemina tööandjate koormamist keerukate arvutuste ja täitmise kuludega.

Sissenõudja ja võlgniku huvide kaalumisel tuleb arvesse võtta riivatavaid põhiõigusi ning riive intensiivsust. Määrav põhimõte tasakaalu leidmisel on inimväärikuse põhimõte. Põhimõtte

kohaselt peab riik tagama isikutele esmavajaliku inimväärses äraelamiseks. Kusjuures seadusandja pole täielikult vaba otsustama, mis ja millises ulatuses on esmavajalik. Riigi inimväärikuse tagamise kohustuse tõlgendamisel ja esmavajaduste sisustamisel tuleb arvestada rahvusvahelisi lepinguid, millega Eesti Vabariik on ühinenud. Euroopa Sotsiaalharta art 13 lg 1 sätestab nimetatud esmavajadused ning Euroopa Sotsiaalharta täitmise kontrolli organ Euroopa sotsiaalõiguste komitee oma 2016. aasta aruandes, et vaesuspiir, millest esmavajaduste rahuldamisel tuleks lähtuda, määratakse 50 protsendina keskmisest ekvivalentsest sissetulekust. Eestis on sellest lähtuvalt esmavajaduste piiriks, mida riik peab tagama, 485 eurot.

Seega lähtudes Euroopa Sotsiaalharta seadusandja läinud sissenõudja huvide kaitseks vähemalt osaliselt liiga kaugele. Käesoleva töö autor leiab, et riigi kohustusi aktiivsel abi andmisel ning passiivsel õiguste tagamisel tuleb vaadelda eraldi. Riigi majanduslik olukord võib olla põhjuseks, miks riik ei saa pakkuda toetusi määral, mis sotsiaalharta kohaselt vastaks esmavajaduste rahuldamisele, kuid neid põhjendusi ei saa tuua rääkides omandi kaitsest.

TMS § 132 lg 1² kooskõllalisuses õiguskindluse ja õigusselgusega saab samuti kahelda. Algne kõnealuse sätte redaktsioon võeti vastu vähem kui 2 kuuga, mis ei andnud võlgnikule praktiliselt üldse aega uute võimalustega kohaneda. Lisaks näitab käesolev töö, et kogu sissetuleku regulatsioon on ebatäpne, mitmetimõistetav ning lünklik.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et TMS § 132 lg 1² näol on tegemist konstitutsioonilise seadusega, mille vastuvõtmiseks peab olema 51 häält, kuid seaduse muudatus võeti vastu 40 poolthäälega.

Kõigest sellest johtuvalt on autor arvamusel, et TMS § 132 lg 1² on vastuolus põhiseadusega.

Töö esimene hüpotees: sissetuleku arestimise regulatsioon ei taga võlausaldaja ja võlgniku huvide tasakaalu, leidis osalist kinnitust. Esiteks seetõttu, et võlgnikule pole tagatud inimväärikuse põhimõtte kohaselt vajalik toimetulek. Aga ka seetõttu, et sissetuleku arestimise regulatsioon ei võimalda sissenõudjal kaitsta oma inimväärikust.

Töö teine hüpotees: sissetuleku arestimise regulatsioon on segane ning ei toeta üldisi täitemenetluse eesmärke, leidis samuti osaliselt kinnitust. Sissetuleku arestimise regulatsioon on segane ning mitmetimõistetav. Regulatsioon loob mitmeid lünki, kus võlausaldaja huvid ja seega ka kogu täitemenetluse eesmärgid, pole kaitstud piisavas määras.

Käesoleva magistritöö raames läbi viidud analüüsi tulemusena teeb autor järgmised ettepanekud:

- 1) muuta TMS § 132 lg 1² ulatuses, mis tagab võlgnikule inimväärikuse;
- 2) sätestada selgemad kriteeriumid, mille alusel toimub TMS § 132 lg 1² rakendamine, sh arestimise ulatuse määramine;
- 3) sätestada selged piirid, millises ulatuses saab sissetulekut arestida täitekulude katteks;
- 4) lõpetada võlgniku ülalpeetavate erinev kohtlemine sõltuvalt sellest, kas võlgnik peab ise last ülal või maksab talle elatist;
- 5) kohustada kolmanda isikuid täitma võlgniku nõudeid nende vastu konkreetsele võlgniku arvelduskontole, mitte kohtutäituri kontole;
- 6) kaaluda täitemenetluste kohustuslikku ühendamist või maksejõuetusmenetluse alustamist juhtumitel, kus kõikide nõuete rahuldamine mõistliku jaa jooksul ei ole võimalik.

Töö koostamise raames tekkisid autoril ka kaudsemad ettepanekud, mis seonduvad eelkõige tänapäevase infosüsteemi kasutuselevõtiga. Autori hinnangul on oluline, et täitemenetlus paistaks ka väljapoole erapooletu ning seetõttu on oluline asjakohase infoga andmebaasi loomine. Andmebaas toetaks olulisel määral ka uuringuid täitemenetluse vallas, sh efektiivsuse tõstmise osas. Töö autor leiab ka, et tänapäevane infosüsteem võimaldaks oluliselt optimeerida kohtutäiturite tööd, sest standardseid teateid saab välja saata ka süsteem ning kohtutäiturile jääks rohkem ressursi kaalutlus- ja sisuliste otsuste tegemiseks.

Töö koostamise raames tekkis ka mitmeid õiguspoliitilisi küsimusi, mida seadusandja peaks lahendama.

Käesoleva töö autori hinnangul vajavad antud teema raames täiendavat uurimist juba sissejuhatuses tõstatatud teemad, kohtutäituri diskretsiooniõigus arvestanuna KTS § 32 lg-s 5 sätestatut. Kindlasti annaks uuringuteks ainekst täitemenetluse andmebaasi loomine, kust saaks erinevate meetmete rakendamist ning seeläbi arutada võimalike kitsaskohtade üle.

THE ADMISSIBILITY AND LIMITS OF THE ATTACHMENT OF INCOME SUMMARY

The attachment of income is regulated by the Code of Enforcement Procedure (hereinafter TMS) in sections 130 and following. The main purpose of sections 130-136 of the TMS is to provide the debtor with the minimum resources necessary for his or her maintenance and the maintenance of his or her dependents. For this purpose, sec 131 of the TMS provides which income cannot be attached at all or can be attached in exceptional cases. Section 132 of the TMS provides restrictions on the attachment of income on the basis of their size, and sec 133 of the TMS stipulates, among other things, that if the debtor's income is received in his or her current account, the same restrictions apply on attachment as provided in sec 131 and 132 of the TMS.

At the beginning of 2018, an amendment to the Code of Enforcement Procedure came into force, which at times was dangerously close to the violation of the principle of human dignity. Sec 132 (1²) of the TMS, which entered into force on 09.01.2018, provided that if the payment of a claim to the other property of the debtor has not resulted in or is not expected to lead to full satisfaction of the claim, up to 20 per cent of the income specified in subsection (1) of this section may be seized. Income will not be seized if it is below the subsistence level established. This provoked great controversy, and, among other things, the Chancellor of Justice found that in certain situations the provision could conflict with the principle of human dignity. The provision in this form was in force about 5 months and on 10.06.2018 came into force the version that is effective until now. Sec 132 (1²) of the TMS states that if making of a claim for payment on other assets of a debtor has not led or presumably does not lead to complete satisfaction of the claim, up to 20 per cent may be seized of the income which is not higher than the income specified in subsection (1) of this section, and from which the estimated subsistence minimum published by the Statistics Estonia has been deducted, regardless of the number of enforcement proceedings conducted concerning the debtor. Income shall not be seized if it is less than the estimated subsistence minimum published by the Statistics Estonia. The provisions of this section do not apply to claims for child support.

From the materials of amendment of the TMS it is not possible to understand what the intention of legislator has been establishing the change. It is also unclear what considerations the legislator has taken in order to find a proportionate balance between the interests of the claimant and the debtor for the conformity of the Constitution of the Republic of Estonia (hereinafter

PS). There is also no impact analysis of the debtor's situation. Unfortunately, there are no relevant analysis at the moment, so there is a clear need to raise the issue and go further. In addition, it is necessary to analyse whether and how the change will provide the debtor with the minimum resources needed to maintain.

The enforcement procedure is very closely linked to the principle of legal certainty and its function is to ensure that the recognized obligations are fulfilled. In practice, however, this task cannot be perfectly realized and therefore enforcement proceedings are also referred to as the European Civil Procedure Achilles heel. In the practice of many Member States of the European Union, the arrest of a debtor's current account and, consequently, the attachment of income for pecuniary claims is considered to be one of the most effective measure. Thus, the efficiency of a single enforcement procedure is often seen as an improvement in the efficiency of whole enforcement. This situation has put pressure on the regulation of income attachment. However, looking for solutions and balance has sometimes led to deviate from a legal point of view and emotional stories over good and bad debtors and creditors prevail. Therefore, it is very important to analyse the subject from a legal point of view, and to evaluate what is important and what is irrelevant, which claims the legislator wants to give (higher) protection and whether to protect everyone in the same way.

The importance of the topic is also underlined by the supervision of the bailiffs by the Ministry of Justice. The reports show that very often it is a problem to ensure for the debtor the subsistence level and the deficiencies that have occurred over the years have remained essentially the same. The question arises why this is the case. Although the purpose of enforcement proceedings is to satisfy the claimant's claim as effectively as possible, this does not mean that the bailiff can deviate from his statutory obligations.

In Estonia, preventing debt gets regrettably less attention than it deserves, while in Sweden, for example, it is a very important component. Advisory work with the debtor is considered important in the entire debt collection process. That is why it is important to carry out appropriate impact assessments and to assess whether, by increasing the scope of attachment, irresponsible lending is also encouraged.

The purpose of this work is to answer the question on what basis the attachment of the income is allowed to, and which are the limits of the attachment, and how is ensured the proportional balance necessary for constitutional conformity between the interests of the debtor and the

claimant. To answer this question, relied upon the regulations of other countries, existing literature and case law. The hypotheses of the work are: 1) the regulation of the attachment of income does not guarantee the balance of the interests of the creditor and the debtor; 2) the regulation of the attachment of income is confusing and does not support the general objectives of the enforcement procedure.

Systematic and comparative research methods are used to achieve the objective of the work and to test the hypotheses. The choice of method was due to the fact that there is very little legal literature on the subject and that the legislation of the reference countries was the main source of data. In addition, the comparative method provides opportunities and ideas for finding new solutions. The teleological, systemic, historical and grammatical methods are used in the interpretation of Estonian legislations. The decisions of the Supreme Court are important guidelines for the interpretation of legal norms, and the case law of the European Court of Human Rights has also been used.

The reference countries are Sweden, Finland, France, Germany, Great Britain and Spain. Countries are selected on the basis of enforcement systems. It was important that there would be at least one country in each of the different systems, because the background of the system has a significant impact on the whole process, including the involvement of the debtor and the balance of interests. In addition, the available materials also influenced the choice of countries. It should be noted that there is very little literature on this subject and main data came from national legislations and information provided by the countries to the European Commission.

The work consists of three chapters and a summary. The first chapter deals with the admissibility of the attachment of income: attachment of income in the history, the definition of income and the additional assumptions which are required to attach certain kind of income. The first chapter also discusses the issue of seizure of hidden income and also sets out the regulations of the reference countries.

When it comes to the admissibility of income attachment, it is important to define what is income. The concept of income has been left open due to rapidly changing economic conditions and is relatively similar in the reference countries. The attached income, to which the law also provides certain protection, is opened with the same characteristics - the periodicity in receipts and the link with work or professional activity. Income is furnished with the same characteristics in the reference countries.

Attachment of socially important income is either totally prohibited or only allowed under additional conditions. When it comes to the income specified in section 131 (1) points 6-8 of the TMS, the bailiff must first demonstrate that the recovery of the claim to the other property of the debtor has not led or is not expected to lead the claimant to full satisfaction of the claim. This assumption is closely related to the principle of reasonable time, which must be in each case separately identified. As a further condition, the bailiff must, in his or her discretionary decision, justify how the attachment is fair given the type of claim and the amount of income. The courts have found that the requirement of fairness is fulfilled, for example, in the case of recovery of maintenance and if the total claim is not disproportionate to the debtor's income. The setting of the text shows that in general unattachable income must be submitted to creditors application. There is no consensus in case-law on this assumption. It has been found that there is no need for a separate application and only the general idea that the claimant has to file an application for enforcement is repeated. However, it has also been found that this is a separate application where the claimant states that he/she wishes to attach on a particular income. The interim version has also gone through the case-law, where the court found that it is sufficient for the claimant to approve the attachment. Finally, if possible, the bailiff must hear the debtor out before making the decision. The hearing is also not an absolute obligation, but it is necessary to assess the economic situation of the debtor in order to make a decision that considers the interests of the parties.

The attachment of hidden income is also allowed: it is either attachment of claims from third parties (both contractual and non-contractual claims) or the calculation of various benefits as income.

The second chapter analysis the restrictions on the attachment of income. The extent of the attachment of the income, ways of attachment and procedural issues are outlined. As in the comparative study, Estonian regulations are also compared to those of the reference countries.

The attachment is limited by the prohibition of attachment. There are five levels of attachment of income. Even in situations where the debtor does not receive the income referred to in sec 130 and following of the TMS, the debtor must be guaranteed the minimum protection or the necessary money for it (including food, heating, etc.). Subsequently it can be distinguished between the basic rule and the exception. The exception can be applied if the debtor has income, but it remains below the minimum wage set by the Government of the Republic (540 euros per month in 2019). In such a case, the bailiff is obliged to first assess whether compliance with the

claim by other means is not possible within a reasonable period of time and, if the above-mentioned socially significant subsidies are involved, the preconditions for their attachment. Once these requirements are met, the bailiff can determine the amount of income to be attached. In accordance with sec 132 (1²) of the TMS, the income that falls below the calculated minimum of subsistence level published by the Statistics Estonia (215.44 euros per month in 2019) cannot be attached. If the debtor's income exceeds it, then up to 20 percent of the income, which is difference between actual income which does not exceed the minimum wage, and minimum subsistence level published by Statistics Estonia, can be attached regardless of the number of enforcement proceedings against the debtor. According to the basic rule provided for in sec 132 (2) of the TMS, the income below the minimum wage is not subject to seizure. This does not mean that all the income that goes beyond it is attachable. Pursuant to sec 132 (3) of the TMS, up to two-thirds of an amount equivalent to five times the minimum wages may be seized, and all the income which exceeds an amount equivalent to five times the minimum wages may be seized out of the proportion of income exceeding the amount not subject to seizure, provided that the amount subject to seizure does not exceed two-thirds of the total income.

The attachment of income is limited additionally if the debtor has dependents. Sec 132 (2) of the TMS provides that, in the application of the basic rule, 1/3 of the minimum wage shall be added to each dependent person for the amount which cannot be attached. When applying the exception for dependents, sec 132 (1³) of the TMS provides that if a debtor has dependants, the 20 per cent specified in subsection (1²) of this section shall be calculated of the income of the debtor from which the amount not subject to seizure pursuant to subsection (2) of this section per each dependant and the estimated subsistence minimum published by the Statistics Estonia has been deducted.

If object of enforcement is a child maintenance claim, it has historically been considered a priority. Pursuant to sec 385 (3) of the Civil Procedure Code of the ESSR, the seizure of income is not restricted when alimony was for the benefit of the minor child. The following regulations offered the debtor more protection, but the maintenance claim according to sec 8 (2) of the TMS has priority over other claims, and the scope of the attachment is also higher for this type of claim. In the authors opinion, the law provides additional protection when it comes to maintenance during a period when a child is unable to support himself. If the child has reached the age of adulthood and considers himself to be at a satisfactory level, then the circumstances which gave extensive protection have ceased to exist, so the claim should not have priority, in authors opinion.

The regulations of the attachment of income in reference countries did not offer much novel ideas as the author hoped at first. As the income is necessary for the debtor to cope, the author of the work did not find any country where the income would not have received some protection. This protection can be offered in two ways: 1) to set a uniform limit for all debtors; 2) proceed from the individualized scope in the protection of the debtor. In the first option, the administrative burden is lower, so the costs of enforcement are also lower. Such limits are, as a rule, set far enough to ensure that the debtor is guaranteed a high level of survival and that the interests of the claimant may therefore be impaired. Of the reference countries, this method was chosen in Germany (1073 euros per month is not seized), France (sets out a proportion of attachment of income, but at least 5% of income which is below 3760 euros per month is attached), Spain (unattachable is minimum wage, 900 euros per month) and Finland (as a general rule, one third of income can be garnished, but less than 672 euros per month cannot be attached). The advantage of the second option is the involvement of the debtor in the proceedings and the high protection of the interests of the claimant. In the United Kingdom and Sweden, a particular debtor's income is guaranteed. In the UK, the court will make a separate decision on the basis of each case. In Sweden, a standardized base for consumption is set at 464 euros per month per single debtor (additional amount with dependants), plus real housing costs and other specific household costs.

The last chapter focuses on finding the balance between the interests of the claimant and the debtor on the basis of the constitutional dimension.

In considering the interests of the claimant and the debtor, must be taken account fundamental rights and the intensity of the infringement. The decisive principle of striking a balance is the principle of human dignity. As a matter of principle, the state must ensure that people need a decent living. However, the legislator is not entirely free to decide what is necessary and to what extent. When interpreting the state's duty to ensure human dignity and to furnish primary needs, account must be taken of international treaties to which the Republic of Estonia is a party. Article 13 (1) of the European Social Charter sets out these primary needs. European Committee of Social Rights sets out in its 2016 report, that the poverty threshold to be met for primary needs should be set at 50% of the average equivalent income. In Estonia, therefore, the limit of primary needs, which the state must guarantee, is 485 euros per month.

Thus, on the basis of the European Social Charter, the legislator has gone too far, at least in partially, to protect the interests of the claimant. The author of this paper finds that the state's obligations to provide active assistance and to guarantee passive rights must be considered separately. The economic situation of a country may be the reason why the state cannot provide subsidies to the extent that the Charter would meet basic needs, but these arguments cannot be said in terms of property protection.

The conformity of sec 132 (1²) of the TMS with legal certainty and legal clarity can also be questioned. The original redaction of this provision was adopted in less than 2 months, which did not give the debtor virtually any time to adapt to the new opportunities. In addition, this work shows that all income regulation is inaccurate, ambiguous, and incomplete.

The author of the present paper is in the opinion that § 132 (1²) of the TMS is a constitutional law and it requires 51 votes to adopt the law, but the amendment to the law was passed with 40 votes.

Consequently, in the author opinion, sec 132 (1²) of the TMS is not conformity with PS.

The first hypothesis of the work, the regulation of the attachment of income does not guarantee the balance of the interests of the creditor and the debtor, was partially confirmed. Firstly, because the debtor is not guaranteed the ability to cope with the principle of human dignity. But also, because the regulation of the attachment of income does not allow the claimant to protect his or her human dignity.

The second hypothesis of work, the regulation of the attachment of income is confusing and does not support the general objectives of enforcement proceedings, was also partially confirmed. The regulation of the attachment of income is confusing and ambiguous. The regulation creates a number of blanks where the interests of the creditor, and hence the objectives of the entire enforcement procedure, are not adequately protected.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

- 1) Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 583 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ba0add73-29c8-4e49-8839-2c5556635521/Advokatuuriseaduse,%20kohtute%20seaduse,%20kohtutäituri%20seaduse%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.
- 2) Alekand, A. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu Ülikool. Tartu, 2009.
- 3) Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Juura, 2017.
- 4) Ametlikud Teadaanded. Statistikaameti poolt 25.01.2019 avaldatud arvestusliku elatusmiinimumi teade.
- 5) Andenas, M., Hess, B., Oberhammer, P. Enforcement Agency Practice in Europe. British Institute of International and Comparative Law (BIICL) 2005.
- 6) BBC uudised. Spain's minimum wage to jump 22% in new year. 12.12.2018. Kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46539748>.
- 7) Calves, F., Regis, N. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf.
- 8) Annus, T. Riigiõigus. Juura, 2006.
- 9) Eesti Kaubandus-Tööstuskoda. Tont nimega ümbrikupalk. Tartu Postimees, 07.06.2017. Kättesaadav: <https://www.koda.ee/et/uudised/tont-nimega-umbrikupalk>
- 10) Eesti Töötukassa 02.04.2019 vastus M. Laansoo infopäringule (kiri adressaadi valduses).
- 11) Enforcement Office of Finland. Kättesaadav: <https://oikeus.fi/ulosotto/en/index/velallisenautosotossa/palkanulosmittaus.html>
- 12) Ermel, T. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiseadus 11 ja 12 peatükk analüüs. Tallinn, 2017. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tanel_ermel_analuus-kontseptsioon.pdf.
- 13) Euroopa Komisjoni koduleht. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/enforce_judgement/enforce_judgement_ger_en.htm.

- 14) Euroopa sotsiaalõiguste komitee. Järeldused 2017. Eesti. 2018. Kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/sisekomm/2016._aasta_sotsiaalharta_raporti_jareldused_tolge.pdf.
- 15) Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat kohtuotsuste täitmise tõhustamise kohta Euroopa Liidus: pangakontode arestimine. Brüssel 2006. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52006DC0618>.
- 16) Ghelani, D. How Using Technology can help vulnerable households. Enforcement News, Autumn 2017. Kättesaadav: <http://www.civea.co.uk/publications/>.
- 17) GOV.UK koduleht. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/debt-deductions-from-employee-pay>.
- 18) Grgiæ, A., Mataga, Z., Longar, M., Vilfan, A. The right to property under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols. Human rights handbooks, No. 10. Council of Europe, Belgia, 2007. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff55>.
- 19) Hess, B. Study No JAI/A3/2002/02 on making more efficient the enforcement of judicial decisions within the European Union: Transparency of a Debtor's Assets, Attachment of Bank Accounts, Provisional Enforcement and Protective Measures. Version of 2/18/2004. Kättesaadav: <http://www2.ipr.uni-heidelberg.de/studie/General%20Report%20Version%20of%2018%20Feb%202004.pdf>.
- 20) HM Courts & Tribunal Service. Attachment of earnings. Kättesaadav: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/718846/ex323-eng.pdf.
- 21) Justiitsministeeriumi uudised. 07.08.2018. Kättesaadav: <https://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-arutas-huviruhmade-ga-taitemenetluse-susteemi-umberskorraldamist>.
- 22) Justiitsministeerium. Kohtutäiturite ja pankrotihaldurite järelevalve aruanne. Tallinn 2017. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kohtutaiturite_ja_haldurite_jarelevalve_aruanne_2016.pdf.
- 23) Justiitsministeeriumi 07.03.2019 vastus nr 13-2/1060 M. Laansoo infopäringule (kiri adressaadi valduses).
- 24) Justiitsministri 29.06.2018 koostatud vastus M. Laansoo pöördumisele, väljaminev kiri nr 10-4/4495-2 (kiri adressaadi valduses).

- 25) J. Jäätma. Kas õigusemõistmine on üksnes õiguse mõistmine? Juridica II/2017, lk 75-86.
- 26) Kohtutäituri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 280 SE materjalid. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0b9175e0-ff09-4491-b43d-4b496793df24/Kohtutaituri%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.
- 27) KPK pressiteade 25.06.2018. Kättesaadav: <http://www.kpkoda.ee/content/avaliku-poolelingid/uudised-ja-teated>
- 28) Kranich, H., Sarapuu, A. Võlgniku ja võlausaldaja vastanduvate huvide tasakaal täitemenetluses. Sotsiaaltöö 1/2018, lk 43-50. Kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/et/%C3%B5iguskantsleri-n%C3%B5unikud-helen-kranich-ja-angelika-sarapuu-v%C3%B5lgniku-ja-v%C3%B5lausaldaja-vastanduvate>.
- 29) Kronofogden. Information about the Swedish Enforcement Authority. Kättesaadav: https://www.kronofogden.se/download/18.33cd600b13abbc8411c800020855/1371144370347/kronofogden_in_english.pdf.
- 30) Kronofogdeni koduleht. Kättesaadav: <https://www.kronofogden.se/Hurmycketfardubehalla.html>
- 31) Kutšmei, V. Kohtutäituri kaalutusõigus. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu, 2012.
- 32) Lhuillier, J., Lhuillier-Solenik, D., Nucera, J., G. C. Enforcement of court decisions in Europe. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), 2007. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-enforcement-of/168078829e>.
- 33) Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiend. vlj. Tallinn: Juura, 2017. Kättesaadav: <https://pohiseadus.ee/>.
- 34) Madise, Ü. Vastuskiri avaldajale. Tallinn 28.03.2018. Kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Taitemenetluse%20ja%20pankrotimenetluse%20ebaõiglusest_0.pdf.
- 35) Matrix Insight Ltd. Case study on the functioning of enforcement proceedings relating to judicial decisions in Member States, 2015. Kättesaadav: http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gdj/15/enforcement_proceedings_final_report_en.pdf.
- 36) Merusk, K. Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Tallinn, Juura 1997.
- 37) Mole, M., Harby, C. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 3. Council of Europe, Belgia, 2006. Kättesaadav:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff49>

- 38) Pavlovskaja, I. Pangakonto arestimine kaitsemeetmena Euroopa Liidu tasandil Euroopa pangakonto arestimise määruse valguses. Magistritöö. Tallinn, 2014.
- 39) Statistikaamet. Pressiteade. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/pressiteade-2017-135>.
- 40) Sinisaar, H. Vaesuse indikaatorid. Sotsiaaltöö 1/2015, lk 24.
- 41) Uzelac, A. Improving Efficiency of Enforcement Proceedings. Recommendation on enforcement of the Council of Europe and its relevance for transition countries, 2004.
- 42) Tsiviilkohtumenetluse seadustiku, täitemenetluse seadustiku ja nendega seonduvate teiste seaduste muutmise seadus 779 SE. Kättesaadav: <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/043f7243-c21d-3d11-8136-52250abd9ac4/Vabariigi%20Valitsuse%20algatatd%20abieluvararegistri%20seaduse,%20kinnistusraamatuseaduse,%20kohtut%C3%A4ituri%20seaduse,%20laeva%20asja%C3%B5igusseaduse%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seaduse%20eeln%C3%B5u>.
- 43) Täitemenetluse seadustik, eelnõu 143 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8edd9f33-5b8d-3a9e-8150-b1d3614dc245/T%C3%A4itemenetluse%20seadustik>.
- 44) Täitemenetluse seadustiku muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 803 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e9fb22e-69d1-449d-93a1-40fe2415c1a4/T%C3%A4itemenetluse%20seadustiku%20muutmise%20ning%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.
- 45) Viies, M. Minimaalse sissetuleku süsteemid. Riiklike poliitikate uuring. Tallinna Tehnikaülikool 2019.

Kasutatud õigusaktid

- 46) Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeks. Vastu võetud 12.06.1964. Tallinn, Olion, 1990.
- 47) Eesti Vabariigi põhiseadus, RT I, 15.05.2015, 2.
- 48) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11/12, 34.
- 49) Euroopa Liidu põhiõiguste harta. ELT 2012/C 326/02.
- 50) Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Eesti Vabariigi Valitsuse määrus, mis on vastu võetud 22.12.2011, RT I, 29.12.2011, 228.
- 51) Karistusseadustik. RT I, 13.03.2019, 77.

- 52) Kohtutäituri seadus RT I, 29.06.2018, 20.
- 53) Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. RT II 2000, 15, 93.
- 54) Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 13.03.2019, 155.
- 55) Tsiviilseadustiku üldosa seadus, RT I 2002, 35, 216.
- 56) Tulumaksuseadus T I, 28.12.2018, 51.
- 57) Täitemenetluse seadustik RT I, 19.03.2019, 15.
- 58) Täitemenetluse seadustik RT I 1993, 49, 693.
- 59) Töötasu alammäära kehtestamine. Vabariigi Valitsuse määrus nr 117. Vastu võetud 13.12.2018. RT I, 18.12.2018, 7.
- 60) Attachment of Earnings Act. Kättesaadav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/32>.
- 61) Code des procédures civiles d'exécution Kättesaadav : https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=DF818162C84403954D6BA66084792FD7.tplgfr34s_1?idSectionTA=LEGISCTA000025026737&cidTexte=LEGITEXT00025024948&dateTexte=20190214.
- 62) Ley Enjuiciamiento Civil Kättesaadav: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323&tn=1&p=20151028&vd=#a6070>.
- 63) Ulosottokaari, Kättesaadav: https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2007/en20070705_20070987.pdf.
- 64) Utsökningsbalk. Kättesaadav: <http://policehumanrightsresources.org/wp-content/uploads/2016/08/Enforcement-Code-Sweden-1981.pdf>.
- 65) Zivilprozessordnung, Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

Kasutatud kohtupraktika

- 66) RKKKo nr 1-17-7305.
- 67) RKÜKo nr 3-1-1-88-07.
- 68) RKTko nr 3-2-1-25-05.
- 69) RKTkm nr 3-2-1-132-07.
- 70) RKTkm nr 3-2-1-3-08.
- 71) RKTkm nr 3-2-1-36-10.
- 72) RKTkm nr 3-2-1-26-12.
- 73) RKPJKo nr 3-4-1-59-14.
- 74) RKTkm nr 3-2-1-62-15.

- 75) RKTkm nr 3-2-1-32-16.
- 76) RKTko nr 3-2-1-111-16.
- 77) RKTkm nr 3-2-1-124-16.
- 78) RKTkm nr 3-2-1-166-16.
- 79) RKTkm nr 3-2-1-63-17.
- 80) RKÜko 3-4-1-5-02.
- 81) RKPJKo nr 3-4-1-10-02.
- 82) RKPJKo nr 3-4-1-1-03.
- 83) RKPJKo nr 3-4-1-4-03.
- 84) RKPJKo nr 3-4-1-7-03.
- 85) RKPJKo 3-4-1-20-04.
- 86) RKPJKo 3-4-1-16-05.
- 87) RKPJKo 3-4-1-33-05.
- 88) RKÜko nr 3-4-1-29-13.
- 89) RKÜko nr 3-2-1-153-13.
- 90) RKÜko nr 3-4-1-20-15.
- 91) RKPJKo nr 3-4-1-67-13.
- 92) RKTkm nr 2-16-12972.
- 93) RKTkm nr 2-17-6743.
- 94) RKTkm nr 2-18-4482.
- 95) RKHko nr 3-16-1759.
- 96) RKHko nr 3-3-1-73-16.

- 97) TlnRnKm nr 2-16-9339.
- 98) TrtRnKm nr 2-18-574.
- 99) TrtRnKm nr 2-18-2536.
- 100) TlnRnKm nr 2-18-4073.
- 101) TrtRnKm nr 2-18-4305.
- 102) VMKm nr 2-08-91435.
- 103) TMKm nr 2-13-19443.

- 104) EKo 28.03.2000, C-7/98, Krombach.

- 105) EIKo 19.03.1997, Hornsby v. Kreeka.
- 106) EIKo 1998 Estima Jorge v. Portugal.

- 107) EIKo 1999 Immobiliare Saffi v. Italia.
- 108) EIKo 2002 Bourdov v. Russia.
- 109) EIKo 2002 Kutić v. Croatia.
- 110) EIKo 2003 Jasiuniene v. Lithuania.
- 111) EIKo 2004 Pini and others v. Romania.
- 112) EIKo 2009 Bendayan Azcantot and Benalai Bendayan v. Spain.
- 113) EIKo 2012 Kalinkin and others v. Russia.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merili Laansoo (sünnikuupäev: 03.11.1984),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Sissetuleku arestimise lubatavus ja piirid“,

mille juhendaja on Villu Kõve,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 30.04.2019